Кооперативна Республика

екон.-суспільний місячник. рік видання IV

№ 7-8

„CO-OPERATIVE REPUBLIC"
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw—Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE"
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw—Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK"
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw—Polen.

До кооператорів всього світа!

Обєднані у Міжнародньому Кооперативному Союзі організації 42 країн обходять в суботу 4. липня 1931. р. IX. Міжнародній День Кооперації. Непроглядні ряди кооператорів у всіх частинах земної кулі обмінюються в тім дні братерськими привітами і бажаннями. При тій нагоді вони відновляють присягу на вірність засадам міжнародного кооперативного руху та думкам про світовий мир.

Помимо величезної господарської скрути, що затяжила довше і болючіше, як коли небудь над усіма культурними країнами, кооперація вспіла не лише закріпити здобуті позиції, але у многих країнах ще й пішла вперед. Це є доказом що сила її росте та що коопер. система господарювання, побудована на потребах життя і серця народів, заслужилася для всього людства. І в минулому часі кооперація перебувала переможно всі світові кризи.

Її двигає вперед одушевлення її прихильників. Вона росте рішучістю їхнього бажання — поставити на місце особистої жажди добро загалу.

Кооперація — це нині найбільша надія на справедливе і здорове рішення пекучих господарських проблєм, з якими приходиться боротись людству. Розвиток кооп. руху терпить від господарського націоналізму, який можна вважати плодом капіталістичної системи господарювання. Помимо того кооперація поширилася у всіх сторонах, не знаючи меж ні краски тіла, ні раси, ні віри. Її засади обєднують усіх людей в спільному стремлінні до усунення баришівництва, до використання усіх господарських, соціяльних і культурних сил та до зближення всіх народів землі.

Міжнародній кооп. рух зробив для світового мира куди більше, як будь яка орґанізація. Його розвиток віщує смерть усім не господарним та неморальним методам господарської боротьби. Розвиток кооп. руху при тім творить ще передумови для мілітарного

роззброєння, яке слід визнати природнім кроком до вищого ступня цивілізації.

Міжнародній Кооперативний Союз.

Ваіно Таннер — предсідник

Генри І. Мей — генер. секретар

Проєкт резолюції М. К. С. для ухвалення на зборах при нагоди обходу. „Дня Кооперації" в 1931. році.

„Зібрані, що б вшанувати Міжнар. День Кооперації шлють свої братерські поздоровлення для кооператорів цілого світу і лучаться з ними у вірі в успішність кооперативної системи —

котра причиниться матеріяльно до розвязання тих господарських проблєм, які як в минулому, так і тепер намагаються запевнити народній і міжнародній добробут,

котра усталює спокій і відносини, оперті на добрій волі між народами, тоді, як завели зусилля державних мужів, дипльоматів і політиків, та

котра впроваджує вищий суспільний лад на місце теперішнього устрою, опертого на індивідуальнім зискові.

Кооператори кладуть натиск на безоглядну конечність господарського і мілітарного роззброєння, як необхідну передумову до утримання світового миру і запевнення вистарчаючого життєвого рівня широким масам людства, що є єдиною підставою народнього добробуту.

Кооперативний рух вітає всі зусилля міжнароднього характеру, направлені до здійснення тих ідеалів і зобовязується зі свого боку підпирати ті зусилля всіма способами.

Нова урядова „реорґанізація" кооперації в СРСР.

Драстичний декрет.

Під тим заголовком приносить черговий бюлетень Міжнар. Кооп. Союзу (№ 9 з 2. червня 1931) таку інформацію.

Недавно появився новий декрет за підписами Молотова, президента ради нар. комісарів (державний чинник!), Сталіна, як ґенерального секретаря ком. партії (партійний чинник!) і І. Зезенского, предсідника Ради Центросоюзу, котрий в семи пунктах подає засади нової орґанізації кооперації в СРСР.

(Звертаємо увагу на джерело декрету; про справи кооперації — рішили: держава, партія і аж на третім місц, як додаток — союз російської спож. кооперації. Так виглядає на ділі автономія кооперації в СРСР. Цей декрет обовязує також „незалежну" українську територію і українську кооперацію, яку тепер вже зведено цілковито до ролі провінціонального відділу Центросоюза — Ред. „Кооп. Респ".).

На вступі декрет витикає зацофаність і бюрократизм спож. кооперації в Рад. Союзі. Щоби направить ці хиби і поставити цілу працю спож. кооцерації на нових основах, декрет передбачує створення аж

7 спеціяльних гуртівень (союзів) після таких галузей: а) готові одяги, б) калоші, обув і шкіряні вироби, в) сукно і вовняні вироби, г) бавовняні вироби, д) книжки, папір і т. д., е) вироби ремісничого промислу, є) колоніяльні і харчеві товари, ж) городовина і садовина, з) молочні продукти. — В окремих частинах держави мають повстати такі ж самі гуртівні на менші райони. Споживчі кооперативи будуть крім того утримувати спеціяльні склади для: а) меблів, б) мяса і дробу, в) цукрових товарів, г) діточої поживи.

Директорів гуртівень буде назначати Центросоюз; управи республиканських і обласних союзів будуть назначати директорів споживчих кооператив. (Це є завершення централізму і бюрократизму; директорів гуртівень на Україні буде іменувати... Центросоюз з Москви; так само крайнім бюрократизмом і запереченням кооперативної демократії є іменування управ всіх кооператив з Харкова! — Ред. Кооп. Респ.).

Далі говорить декрет про видачу товарів на картки: видача харчів остає по старому, картки на промислові товари мають залишитися що до тих товарів, яких бракує. Забороняється магазинування запасів споживчих товарів для свойого району. Обмежується число державних склепів. Зате приказується Центросоюзові відкрити до осени нові склепи: найменше 200 в Москві, по 150 в Ленінграді і Донбасі, 100 в Харкові, Київі і т. д., по 80 в менше важних пунктах і т. д.

Дальша точка декрету відбирає кооперації всі її промислові заведення, поза пекарнями і молочними та яринними фармами і малими ремісничого типу закладами.

Фабрики перебере держава. Навіть виховні функції Центросоюза мають бути сильно обкроєні і обмежитися до мінімальних границь. На Центросоюз накладається зате обовязок вести (як окремі відділи) такі чинности: публичні ресторани, транспорт, рибний промисл і т. д.

Кінцева частина декрету робить надію на підвишку платень службовиків та заводить систему платень у формі провізії від оборотів (!). Крім того передбачуються премії за більшу успішність праці, за зменшення страт, за стягнення уділів і ощадностей і т. д. Така система оплати праці має бути заведена в Москві, Ленінграді, Харкові і Донбасі від 15 травня ц. р., а від 15 серпня ц. р. у всіх інших кооперативах.

— — — — — — — — — — — —

Такий зміст нового декрету. Це не закон і не право. Це є пряме регулювання внутрішнього життя кооперації, яке перечить елєментарним поняттям про кооперацію. З цілого декрету виразно пробиває тенденція повороту до доби т. зв. воєнного комунізму з перед 1921 р., яка привела тоді до цілковитої ліквідації цілої кооперації та переміни її в державні бюрократичні установи.

Крім того цей новий декрет є ліквідацією тих останків кооп. самодіяльности, яку ще мали українські та інші „республиканські“ кооп. організації. Поставлено точку над „і“. Всіх піддано вже формально під юрисдикцію московського „Центросоюза“, а властиво московського державного центра.

КООПЕРАТИВНЕ ВИХОВАННЯ І НАВЧАННЯ.

Прогалини в роботі.

У нас почуєте часто, що ми, як недержавна нація, під не одним оглядом мусимо недомагати, не одно у нас з природи річи мусить бути менше розміром, гірше якістю і т. д. Коли таке говориться про освітні установи (школи, наукові і культурні заведення, театри), які удержуються з природи річи головно з публичних фондів, то очевидно кожний з тим погодиться. Але коли той самий аргумент видвигається на оправдання також недомагань в кооп. ділянці, котра з самої природи річи є оперта на власних силах — то тут очевидно якесь або непорозуміння, або свідоме шукання оправдання там, де його найти не можна. Возьмім на увагу хочби одну сторінку кооперативної роботи — виховну і побачимо, що чимало річей ми не робимо, хоч вони дуже потрібні, а переведення їх в життя не вимагалоб ніяких специяльних видатків ні тим більше державних підмог.

Здається, що всякому нині вже ясно, що система „Повітових Союзів" захиталася, що очевидно є певні внутрішні недомагання, котрі привели до того, що аж такий великий відсоток союзів попав у важке господарське положення. На жаль, на двох ост. засіданнях Ради РСУК, на яких з боку дирекції і президії РСУК були предложені інформаційні реферати про стан Повіт. Союзів — на превелике диво не вивязалася над рефератами ніякісінька дискусія; не то, що ніхто з присутніх не забрав голосу, але не ставлено навіть будь яких запитів, з яких видно булоб, що думка членів Ради працює в напрямку вияснення причин аж такого стану і найблищих дальших можливостей в цій ділянці; з тої-ж причини не ухвалено в звязку з рефератами ніяких напрямних що до санаційної акції. Просто принято реферати мовчки до відома і перейдено до біжучих, більше формальної натури справ.

Не знаємо причин лиха. Чи помиритися з думкою, що те що діється, це vis maior, вища необхідність, якої приходу ми не моглиб і так спинити, чи перейти нам в табор „марксистів", для яких все, що діється, є наслідком діяння мертвих, механічних, над людиною буцімто стоячих, сил чи, — остаючи все таки на позиціях кооперативного світогляду, котрий вірить в могучу силу свідомої активности самої людини — шукати на власну руку причин лиха?

Ми все таки ще борикаємося, не піддаємося, заперечуємо фаталістам, котрі всю вину за сучасний стан у 100%-ах скидають на „вищу силу" — крізу. В кількох статтях в останніх випусках „Кооп. Респ." ми старалися звернути увагу громадянства на грубші „первородні гріхи" нашої системи і організації; обєктивний, річевий дослід привів нас до висновків, які підтверджують все таки не матеріялістичну, тільки „ідеалістичну" аналізу причин лиха. Не в самій крізі лихо, і не в недостачі в нас „матерії", тим більше з офіціяльних джерел, а виключно тільки на всіх 100% у тім, що не дописав людський матеріял кооперативного апарату; хибні були теж методи праці. Отже де як-де, а в організаційній ланці ПСК требаби перевести засадничу санацію передовсім в умах відповідального їх персоналу. Треба би довести до того, щоби люде вну-

трішньо переконалися про убійчість системи господарення тільки кредитами та будування тільки на помочі від централі. Треба би, щоби навіть найвуще думаючий торгівець прийшов до пересвідчення, що засновування кредитових кооп-в в районі це така сама важна річ, як добрий закуп товару; що продаж споживчих товарів на борг, це самовбийство; що спекуляція не є ділом кооперації; що кооператора мало навчити, треба його ще ідейно і суспільно виховати, — інакше не встережешся перед таким „помічником“ і т. д.

Погляньмо, як працюють хочби наші західні сусіди — хоч вони, далеко не передують в кооперативнім світі. Все-ж таки вони краще від нас оцінили сітуацію і вимоги хвилі — мимо того, що їх положення значно вигідніше (мають-же завжди задню фіртку, можливість санації державним коштом; недавня асиґната 15 міліонів зол. для „Zjednoczenia“ ще всім у памяти).

В січні ц. р. улаштував союз союзів польської сільсько-господ. і кредитової кооперації „Zjednoczenie“ тижневий курс для всіх директорів „рільничо-торговельних спілок“ та їх люстраторів, себто своїх ревізорів. Як відомо, під назвою Rolniczo-handlowej Spółdzielni“ у Поляків розуміються не наші льокальні споживчо-господ. кооп-ви, тільки великі районові „Rolnik“-и і под., що виконують ролю подібну до наших повітових союзів. Значить, курс для директорів ПСК. і ревізорів! Чи не думаємо ми, що у нас такий курс ще навіть більше потрібний? Чи не приходиться нераз руки заламувати, вислухуючи „кооперативних“ промов і розмов декого з тих кругів? А крім того — такий курс має метою головно біжучу інформацію: про господ. сітуацію, найновіщі події з обсягу кооп. життя, нові методи праці і т. д. Адже-ж учителів скликають окружні інспектори що року на конференції з подібною метою; відбувають свої фахові зїзди інженєри, лікарі, професори високих шкіл і не соромляться там доучуватися — по думці відомої засади, що за всезнаючого себе подає завжди тільки той, хто справді мало або нічого не знає! Самі наші кооперативні робітники (на всіх щаблях) і то при кожній нагоді признають, що фахової преси або зовсім не читають, або тільки побіжно, бо мовляв, ніколи часу нема. Коли-ж так, то тим більше потрібні зїзди і курси, — коли не хочемо йти взад, замісць вперед.

Погляньмо на програми курсу для директорів „Рольників“, влаштованого „Зєдноченєм“ і звернім відразу увагу, скільки там присвячено місця економічним питаниям, яких так лякається український кооператор. Ось вони:

А. Загальні проблєми

1. Економічна сітуація в краю і хлібор. кріза (1 год.); 2. Аграрна програма уряду і відношення до кооперації (1); 3. Положення рільн.-торговельної кооп. (1); 4. Конверсія довгів кооператив і централь (1); 5. Банк Рольни“ і рільн.-торг. кооперація (1); 6. Хлібор. профес. організації і їх відношення до рільн.-торгов. кооперації (1); 7. Відношення споживчої кооперації до рільн.-торговельної і міжнародні кооп. зносини в справі збуту (1).

Б. З ділянки товарознавства і орґанізації збуту.

8. Стан і поємність краєвих ринків на рільні продукти (1); 9. Орґанізації торгівлі збіжа в Польщі і заграницею. Державні Збіжеві Заклади і кооперація (3); 10. Продукція помічних погноїв і їх збут через кооперативи (1); 11. Машини і с.-г. приладдя (1); 12. Будівельні і опалові матеріяли (1); 13. Насіння і паші (1).

В. Організаційні проблєми.

14. Взаємини між рільн.—торг. кооп-вами і централями (1); 15. Центральна каса хлібор. Спілок і рільн. торг. кооперація (1); 16. Ревізійні Союзи і кооперативи (1); 17. Торгов. політика кооператив (3) (інвентар і організація продажі; трактування відборців; скуп і збут с. г. продуктів); 18. Фінансова політика коо-тив (2): (власні капітали; співпраця з касами Стефчика, комунальними і т. п.); 19. Організація і адміністрація коо-тиви, видатки на завідування, зразковий білянс, внутрішня контроля, пропаганда і реклямa, суспільна і культурна праця коо-ви, вишкіл і права працівників, вишкіл членів управ і Надз. Рад. 20. Провідні думки нашої кооп. роботи.

Для люстраторів були ще специяльні теми:

Організація ревізійної праці при Ревіз. Союзах; роля люстратора; протокол люстрації; аналіза фінансового стану і торг. вислідів рільн.-торгов. кооперативи; методи роботи.

Одночасно з цим курсом відбувався подібний курс для люстраторів кас Стефчика з такою програмою:

1. Загальна економ. ситуація; 2. Розвиток поль. хліборобства і суч. хлібор. кріза; 3. Розвиток скарбовости і грошевої політики в П-щі; 4. Кредит і лихва на селі; 5. Державна кредитова політика і кооперація; 6. Розвиток установ дрібного кредиту; 7. Пропаганда і способи громадження ощадностей; 8. Про „Zjednoczenie“; 9. Обезпечення і кооперація (головно про обезпечення службовиків кооператив)*). 10. Діловодство каси Стефчика (кредитова політика, співпраця з іншими видами кооперації, суспільна і культурна робота К. С., 11. Діяльність і завдання Ревізійних Союзів; 12. Професійний союз кооп. службовиків.).

Не менше дбає про персонал великих кооператив та їх люстраторів також другий осередок польської кооперації, споживчий союз „Сполем“. Від ряду літ він улаштовує що року летючий 4—5 дневний курс для своїх ревізорів. У 1928 р. були там такі теми;

1. Плян праці люстр. відділу на 1928 р.; 2. Ведення і протокол люстрації; 3. Ідейно-суспільний напрям в кооп. рухові в П.; 4. Ідеольогічні підстави кооперації споживачів; 5. Часописи „Spólnota“ і люстратори; 6. Часописи „Społem“ і люстратори; 7. Програма і методи кооп. пропаганди;

З програми 1929 р. приводимо:

Освітні установи і кооперація; Господ. положення в краю і кооперація; Професійний рух в Польщі і кооперативи споживачів (реферував пос. Квапіньскі).

Реферати були получені з дискусіями (дуже важна річ!).

Союз „Сполем“ побудований на централістичній засаді і товар розводить по краю через свої склади по більших містах (пр. склад у Львові на Галичину). Для начальників тих складів є також свої курси. З програми ост. такого курсу приведемо такі теми:

Картелізація госп. життя в Польщі; Організація промислу і торгівлі в Польщі. Споживання як підстава кооп. в Польщі; Господарське положення в Польщі; Організаційний стан кооперації в Польщі; Організаційні проблєми спож. кооперації на селі**); Плян розвитку продукції союза „Сполем“; кооперація споживачів в суч. добі; ідейна кріза, потреба нового уняття програми (проф. Ст. Войцеховскі); Стан союза і його господ., організаційна і фінансова політика.

Подумали теж про управителів великих кооператив (консумів). Тут були такі теми:

*) Чи у нас досі хто коли не-будь заговорив на офіціяльних зборах на таку тему? „Супруга“ в очах деяких кооператорів це мало не підпольна організація.

**) Тема, що викликує у нас таку живу дискусію на сторінках в пресі, а не була досі обговорена ні на однім зїзді.

Роля споживача і його виховання (Ст. Войцеховскі); Господарська програма кооп. руху; Картелі й кооперація; Прямі закупи в союзі; Кооперативна продукція; Громадження ощадностей; Торговельна і фінансова господарка; Виховання і вишкіл працівника (!).

Специяльну увагу присвячується формуванні психіки рядових кооперативних співробітників. Для того що року літом, у відпустковий час відбуваються 2-тижневі „літні курси в Татрах, в селі Буковині, де життя пливе бурсацьким способом: пів дня забав і розваг, друга половина — гутірки і реферати. Яка ріжноманітність і живість у доборі тем, вистарчить кинути оком на їх список:

(1925 рік): З проблєм суспільної перебудови; Кооп. самоосвіта; Проблєми культ. праці; Законодавча охорона праці в П.; Виховання вгуртах для гуртової праці; Поворот до природи, як освітнє гасло.

(1927 р.): Ідейні передпосилки кооп. руху; соціяльні підстави кооперації; взаємини між кооп. й іншими сусп. та освітніми організаціями; роля службовика в кооперат. рухові; вишкіл і дошкіл кооп. робітників; чи кооп. робітникам потрібна професійна організація?; збірні умови про працю; підстави сусп. праці; праця над собою і т. д.

(1929 р.): Одиниця і суспільство; людина в кооперат. рухові; кооп. самоосвіта; книжка, як знаряддя сусп. праці; способи читачівства; гурток кооп. освіти і т. д.

З перегляду тем видно, що курс веде жива організація, притім справді демократична по духу. Треба думати, що й вислід праці повинен бути гарний, даючи польській споживчій кооперації суспільно-моральний та ідейний людський матеріял — головну підвалину успіху в кооперації.

Мимо того, що до польських спож. кооператив приймають на працю переважно людей з фаховою школою, не забувають про дошкіл персоналу також менших кооператив і то без огляду на літа праці. В 1929 р. відбувся у Варшаві курс для службовиків таких кооператив, але тільки тих, що мали довшу практику ($1^1/_2$ місяця). В програмі курсу крім практичних предметів (товарознавства, організація склепу, рахівництво, кореспонденція і т. д.) були виклади: господарство Польщі; кооперація в П.; цілі кооп. споживачів; кооперативи праці.

Окремий курс дошколу влаштовано для абсольвентів торговельних шкіл. Курс цей (дуже потрібний) має на меті, — поки ще не мається досить вихованців зі суто кооперативних шкіл, —впоїти вихованцям торгов. шкіл розуміння ріжниці між приватною торгівлею і кооперацією і тому найбільше уваги тут присвячено кооп. теорії, історії, ідеольогії та особливостям кооп. організації й практики (168 годин).

Як бачимо, ми відстали під не одним оглядом. Звернувши всетаки доволі уваги на вишкіл сільського кооп. робітника (далеко однак ще не вистарчаючий*), ми занедбали справу дошколу персоналу по-

*) Не вистарчаючий головну через свою екстензивність, а малу інтензивність, як показує поміщений в цьому ч. „К. Р.“ перегляд курсової діяльности за 10 літ. Як буде далі з цею справою, боїмося й думати, коли позвільнювано таку велику силу кооп. інструкторів, що працювали при Союзах. Як упало по союзах само теоретичне зацікавлення пропаґандою і вишколом, вимовне свідоцтво дає обставина, що на многократні зазиви, щоби ПСК і інші кооп. осередки абонувалися на комплєти викладів з науки кооперації, правознавства і книговодства заочного курсу РСУК, які надаються до використовування на всіх кооп. курсах і в пропаґандистичних поїздках, вплинуло з цілого краю всього... 5 (словами: пять) замовлень!

вітових осередків. Є також недомагання в ділянці вишколу робітників спеціяльних ділянок кооперації: і досі не влаштовано прим. ані одного курсу для книговодців райфайзенок; на молочарськім курсі „Маслосоюза“ техніка (не сумніваємося, що добре поставлена) убиває теорію і виховний бік — а що цеї справи не вільно легковажити, на це маємо вже живі докази з життя деяких молочарських спілок і т. д.

Тому не зашкодить присвятити справі кооп. виховання більше уваги і зробити її предметом систематичної роботи. Дещо і в нас вже започатковано: був один зїзд кооп. інструкторів; відбуваються зібрання „колєгій ревізорів (інструкторів)“ — хоч що правда з програмою мало теоретичною, а головно для обговорення вислідів ревізій кооператив. Робимо що року зїзди кооп. централь і РСУК. (Ми про це вже писали, — що їх треба-би використовувати для обговорювання економічних, організаційних та ідеольогічних тем *).

Крім курсів і зїздів замало звернено у нас уваги на систематичність в улаштовуванні Дня Кооперації. Погляньмо знова на практику польської кооперації (робимо це свідомо, з певною метою): що року на кілька місяців наперед польські. кооп. організації на місцях одержуть вироблені інструкції про час і спосіб улаштовування „дня“. Є готові реферати, статист. матеріял, плакати відзнаки, література для розпродажі і т. д. А головно, що року трохи інший зміст урочистости, що хоронить її від шабльоновости. У нас — і під тим оглядом йде до гіршого. „Свята Кооперації“ сходять до ролі мало змістовних парад, де зовнішній блеск має заступити внутрішній зміст. Реферати зачинають бути всі до себе подібні, де поза необхіднм „організуймося і т. д.“ відчувається за мало свіжого і актуального матеріялу. Також і в цій ділянці треба більше систематичности.

Цих кілька увах піддаємо під розгляд нашого кооп. загалу; добре буде коли вони викличуть обмін думок. *К. Коберський.*

Культурно-освітня діяльність західно-української кооперації за 10 літ.

(від 1921 р. до 1930 р.)

За час від 1921. по 1930. рік включно заходом місцевих кооперативних організацій, при матеріяльній і організаційній допомозі РСУК у Львові було відбувся в краю цілий ряд кооперативних курсів.

---

*) Приклади з життя других народів, з одного тільки бюлєтеня Міжн. Кооп. Союза: На конгресі французького кооп. союза (3 дні) обговорено такі реферати: „Плян. розбудова кооп. руху“ (Є. Поассон), „Організація кооп. ревізії“, „Регіональна реорганізація кооперації“, (фузіонування малих рег. союзів в більші). — Болгарський зїзд союза „Напред“ обговорив ц. року такі теми: „Кріза, картелі й кооперація“, „Солідарність кооператив“, „Кооперація й народнє господарство“! — Австрійський конгрес занявся головно питанням боргів в кооперації (реф. д. Рауcніц).—32-ий конгрес шведського союза „Коор. Förbundet (3 дні) занявся організ. проблємою розмежування компетенції між управами і надз. радами. — Англійський конгрес цього року занявся проблємою крізи і мира та ухвалив спеціяльну резолюцію поставлену п. Меєм про необхідність обмеження міжнародніх зброєнь, як головної причини зубожіння Европи.—Цьогорічний зїзд „Сполем“ тривав два дні і обговорив там кілька актуальних тем (гл. хроніку).

Цю культурно-освітню діяльність зах.-української кооперації групуємо до таких груп.

Кооперативні курси за час від 1921. по 1930. р. включно.

Відбуті в краю протягом 10-ти останніх років (1921—1930) кооперативні курси можна поділити на слідуючі види:

А. Загально кооперативні курси.

	Час тривання курсу:	Курс покінчило:
1) Львів (РСУК)	5. V.—5. VI. 1921	80 осіб
2) Копичинці	5. XI.—17. XII. 1921	47 „
3) Заболотів	18. X.—24. XI. 1921	26 „
4) Перемишль	в 1923. р.	17 „
5) Копичинці	16. XI.—21. XI. 1923	18 „
6) Стрий	12. XI.—30. XI. 1923	11 „
7) Бібрка	1. X.—11. XI. 1923	38 „
8) Жовква	5. II.—7. III. 1924	32 „
9) Теребовля	24. XII. 1923—24. II. 1924	24 „
10) Бережани	20. I.—4. III. 1924	14 „
11) Львів (РСУК)	1. VI.—15. VI. 1924	?
12) Городенка	3. XI—15. XII. 1924	28 „
13) Чортків	18. XI—18. XII. 1924	29 „
14) Львів (РСУК)	15. V—30. VI. 1924	?
15) Бучач	6. X—7. XI. 1924	9 „
16) Станиславів	24. XI. 924—3. I. 1925	60 „
17) Копичинці	15. II—14. III. 1925	14 „
18) Тернопіль	1. XII. 925—1. I. 920	?
19) Богородчани	30. XI—31. XII. 1925	20 „
20) Ходорів	25. I—30. I. 1926	40 „
21) Луцьк	1. III—21. III. 1926	50 „
22) Ковель	8. III—29. III. 1926	46 „
23) Солотвина	15. III—2. IV. 1926	37 „
24) Радехів	1. III—27. III. 1926	36 „
25) Бучач	17. II—19. III. 1926	37 „
26) Сянік	2. XI. 926—2. I. 1927	?
27) Кремянець на Волині	в р. 1927	35 „
28) Городенка	1927 р. (курс 5 тижн.)	14 „
29) Радехів	2. V—9. V. 1927	22 „
30) Львів (РСУК)	15. X—15. XII. 1927	50 „
31) Любомль на Волині	21. XII—31. 1927	43 „
32) Ратно на Волині (РСУК)	15. XI—27. XI. 1927	20 „
33) Горохів на Волині (РСУК)	10. XI—5. XII. 1927	21 „
34) Миклашів	16. I—6. II. 1927	?
35) Комарно	25. II—3. III. 1927	43 „
36) Сокаль	15. XI—17. XII. 1927	19 „
37) Рівне	20. I—20. II. 1927	49 „
38) Луцьк	в квітні 1927. (курс 1 м.)	?
39) Дубно	в черві і 1927 р. 1 міс.	?
40) Луцьк (РСУК)	10. I—10. III. 1928	92 „
41) Кобринь на Поліссю (РСУК)	20. III—31. III. 1928	22 „
42) Угнів	16. II—2. III. 1928	26 „
43) Володимир (РСУК)	1. XI—15. XI 1928	27 „
44) Сарни (РСУК)	2. XI—16 XI. 1927	27 „
45) Киселин (РСУК)	16. XI—25. XI. 1928	15 „
46) Вишневець (РСУК)	25. XI—9. XII. 1928	30 „
47) Степань (РСУК)	16. XII—30. XII. 1928	66 „
48) Бересть на Поліссі	19. XI—19. XII. 1928	40 „
49) Ковель на Волині (РСУК)	15, XI—15. XII. 1928	35 „
50) Тернопіль	3. XII. 928—3. III. 1920	40 „
51) Горохів (РСУК)	15. I—2. II. 1929	54 „
52) Рівне (РСУК)	11. I—11. II. 1929	34 „
53) Луцьк (РСУК)	25. II—25. III. 1929	25 „

54) Холм (РСУК)	1. IV—30. IV. 1929	40 осіб
55) Остріг (РСУК)	17. I—2. II. 1929	19 „
56) Забріддя (РСУК)	2. II—10. II. 1929	17 „
57) Коденка (Підляша)	2. VI—16. VI. 1929	31 „
58) Чесанів	26. III—26. IV. 1929 (курс для членів кооп. Укр. Каса)	?
59) Тернопіль	1. XII. 1920—14. III. 1930	31 „
60) Львів — Вищий Кооп. Курс	25. X. 1929—25. VII. 1930	44 „
61) Рівне	1. XII. 1929—4. I. 1930	25 „
62) Долина	15. XII. 1929—12. III. 1930	14 „
63) Збараж	16. VI. 1929. VI. 1930	
64) Львів	Зима 1920/30. р. (Заочиий курс цля служб. „Нар. Торг." у Львові)	
65) Холм	5. III—30. III. 1930	?

Б. Спеціяльні кооперативні курси:

I. Курси для дошколу книговодців та білянсові курси:

а) Курси для дошколу книговодців.

1) Львів („С. Г." і РСУК)	15. I—15. II. 1922	?
2) Борщів (РСУК)	14. III. 1922—4. IV. 1922	20 осіб
3) Стрий	23, I—26. II. 1922	45 „
4) Чортків	2. II—10. III. 1922	24 „
5) Дрогобич	1. III—26. III. 1922	17 „
6) Сокаль	в 1923 р. 1 міс.	?
7) Бібрка (8 дневний курс)	в 1927	30 „
8) Ходорів (8 дневний курс)	в 1927	30 „
9) Товмач	1. III—10. III. 1928	15 „
10) Надвірна — 1 тижневий курс	в 1929 р. (в лютім м.)	22 „
11) Миколаїв н/Дн.	1. IV—7. IV. 1929	30 „
12) Броди	5. XII—19. XII. 1929	14 „
13) Заболотів	2. VI—6. X. 929 (виклади по святах і неділях)	23 „
14) Городенка	18. II—28. III. 1930	34 „
15) Обертин	5. II—17. II. 1930	21 „
16) Чернево, п. Мостиска	1. XII—15. XII 1929	20 „
17) Коломия (4 курси — по 6 днів кожний)	24. XI. 1929—16. III. 1930 (виклади по неділях і святах)	?

б) Білянсові курси.

1) Журавно	13. I—18. I. 1930	8 кооп.
2) Жидачів	13. I—18. I. 1930	11 „
3) Синевідсько вижне	13. I—18. I. 1930	9 „
4) Болехів	13. I—18. I. 1930	7 „
5) Верчани	20. I—25. I. 1930	11 „
6) Журавно	20. I—25 I. 1930	8 „
7) Синевідсько виж.	20. I—25. I. 1930	8 „
8) Церківна	20. I—25. I. 1930	8 „
9) Монастирець	27. I—1. II. 1930	8 „
10) Фалиш	27. I—1. II. 1930	8 „
11) Славсько	27. I—1. II. 1930	8 „
12) Семигинів	27. I—1. II. 1930	7 „
13) Баличі под.	3. II—8. II. 1930	10 „
14) Лисятичі	3. II—8. II. 1930	10 „
15) Орава	3. II—8. II. 1930	6 „
16) Конюхів	3. II—8. II. 1930	8 „

II. Курси вишколу книговодців:

1. Яворів	6, II—17. III. 1922	12 осіб
2. Станиславів	15. XII. 29—31. I. 1930	45 „

III. Курси для дошколу крамарів та управ кооператив:

1) Тернопіль	29. VI. 1927. (1 день)	44 осіб
2) Тернопіль — 3-х дневний курс	в червні 1927	18 „

3) Дрогобич	в днях 19, 22, 25 і 29. XII. 1929	
4) Коломия	курси відбулися в часі між 24. XI.	21 осіб
5) Яблонів	1929—17. III 1930. р. Виклади по не-	15 „
6) Гвоздець	ділях і святах. Кожний курс тривав	7 „
7) Коршіві	6 днів.	8 „

Господарські, фахові курси, де викладалася також кооперація

I. Загальні господарсько-кооперативні курси:

1) Сокаль	2. X. 1924—3. I 1925	22 обіб
2) Підгородище, п. Бібрка	6. XII—9. XII. 1925	100 „
3) Богородчани	20. XI—15. XII. 1926	20 „
4) Медика, п. Перемишль	7 III—30. III. 1026	50 „
5) Зборів	22 XI. 1926—22. I. 1927	?
6) Миколаїв	16. I—6. II. 1927	10 „
7) Рогатин	21. II—21. III. 1928	37 „
8) Косів	10. I—23. II. 1927	65 „
9) Бучач	25. I—8. III. 1927	49 „
10) Бересть н. Бугом	20. II—20. III. 1927	32 „
11) Перемишль 5 курсів по 1—5 тижнів кожний в зимі 1927		276 „
12) Милованє	20. I—1. III. 1928	?
13) Милованє	4. X. 926—30. IV. 1927	30 „
14) Холм (РСУК)	20. V—3. VI. 1928	35 „
15) Стрий	1. XII—28. XII. 1928	27 „
16) Самбір	3. XII. 28—3. I. 1929	16 „
17) Устрики дол. (РСУК)	11. XI—25. XI. 1928	32 „
18) Сянік (РСУК)	19. XI—2. XII 1928	28 „
19) Нова Весь, п. Новий Санч (РСУК)	19. XI—22. XII. 1928	15 „
20) Маластів (РСУК)	2. XII—15. XII. 1928	58 „
21) Дрогобич	1. XI. 1928—28. II. 1929	31 „
22) Петрилів, п. Товмач	21. I—1. II. 1929	34 „
23) Турка н. Стрийом	15. IV—28. IV. 1929	33 „
24) Журавно	1. II—9. III. 1926	31 „
25) Злоцьке на Лемківщині (РСУК)	18. III—30. III. 1928	43 „
26) Колодіївка	10. III—17. III. 1929	?
27) Чортків	6. II—6. IV. 1929	19 „

II. Господарсько-ветеринарійні курси:

1) Сокаль	15. XII—27. XII. 1927	72 осіб
2) Бібрка	5. XII—15. XII. 1927	60 „
3) Стрий (1 тиждень)	в квітні 1928 р.	? „
4) Бонарівка (Лемківщина)	1. XII—14. XII. 1929	69 „
5) Злоцьке	15. XII—21. XII. 1929	60 „
6) Коршів к. Коломиї	Закінчився 28. II. 1929	20 „
7) Волоське к. Болехова	25. XII. 1929—3. I. 1930	17 „
8) Журавно	5. I—25. I. 1930	12 „
9) Монастирець	25. I—5. II. 1930	11 „
10) Сколє	3. III—12. III. 1930	51 „
11) Рогатин	16. I—9. II. 1930	24 „
12) Одрехова	3. III—16. III. 1930	25 „
13) Синява	4. III—16. III. 1930	60 „
14) Лабова	22. XII. 1929—2. I. 1930	70 „
15) Сняткова	22. I—2. II. 1930	52 „
16) Могильниця нова, п. Теребовля	2 тижні в III-м. 1930	51 „
17) Болехів	25. XII. 1929—3. I. 1930	16 „
18) Лисятичі, п. Стрий	9. II—16. II. 1930	150 „
19) Mединя	24. II—9. III. 1930	38 „
20) Бутини	15. I—30. I. 1930	60 „
21) Лівчиці, п. Жидачів	16. II—28. II. 1930	84 „
22) Копичинці	15. II—15 III. 1930	56 „
23) Милованє	14. V—28. VI. 1930	36 „
24) Коршів	10. II—22. III. 1930	25 „

25) Красне, Золочівщина	
26) Скварява „	10 курсів від 12. I—10. III. 1930 р. кожний 6 днів. Всі 10 курсів відбувало 571 осіб
27) Сасів „	
28) Почапи „	
29) Княже „	
30) Зазулі „	
31) Ляцьке м. „	
32) Струтин „	
33) Хільчиці „	
34) Городилів „	
35) Гряда	
36) Чижиків	2-тижневі курси „Центросоюза", що були уладжені в р. 1939/30
37) Новосілки м.	
38) Глиняни	
39) Підгайчики	
40) Ременів	
41) Львів („С. Г.")	19. III—28. III. 1928

III. Кооперативно-молочарські курси:

1) Стрий (Заходом „Маслосоюза")	1. II—15. II. 1925	20 осіб
2) Стрий	1. II—1. III. 1926	34 „
3) Містковичі, п. Самбір („М С")	16. XI—16. 1926	23 „
4) Камінна, п. Надвірна	15. XII. 1926—6. I. 1927	18 „
5) Горожанка вел. п. Рудки	20. I—20. II. 1927	27 „
6) Стрий	1. II—29. II. 1927	
8) Войнилів, п. Калуш (МС)	1. III—30 III. 1927	47 „
8) Стрий (МС)	20. I—1. V. 1928	32 „
9) Уїздці, п. Дубно	20. II—30. II. 1930	
10) Стрий (МС)	16. I—17. IV. 1930	38 „

IV. Пасічницькі курси:

1) Стрий	27. I—31. I. 1930	22 осіб

V. Шовківничі курси:

1) Добрівляни	Курси улаштовані кооперативою „Шовк" в часі від 2. VI—2. VI. 1930 року	8 „
2) Дзвиняч		7 „
3) Заліщики		5 „
4) Торське		4 „
5) Зазулинці		6 „
6) Бичківці (2 рази)		4 „
7) Колодрібка		3 „
8) Іванків		3 „
9) Бережани		? „

VI. Курси крою і шиття:

1) Львів	1. X—30. XII. 1929 (курс крою та шиття жін. та дит. одягів)	17 „
2) Львів	1. X—30. XII. 1929. (курс крою та шиття білля)	30 „
3) Львів	1. II—31. V. 1930. (курс крою та шитто жін. та дит. одягів)	14 „
4) Гусятин	Курси улаштовані в часі між 1. VII. 1929—30. VI. 1930 р. Кожний курс — коло 3-х місяців. Число учениць між 15-30.	
5) Луцьк		
6) Комарно		
7) Красне		
8. Сороки к. Льв.		

VII. Курси зразкових господинь:

1) Стронятин к. Львова	квітень-май 1925 р.	48 „
2) Комарно	6-ти тижневий курс в зимі 1925	23 „
3) Львів	3-х місячний курс у літі 1925 р.	22 „
4) Коршів ад Коломия	17. II—17. IV. 1927	? „
5) Коршів ад Коломия	3-х місячний курс в р. 1929	? „
6) Коршів ад Коломия	1. I—30. VI. 1930	? „

Таким чином протягом останніх 10-ти років (1921-1930.) відбулося в краю: кооперативних курсів 110, а в тім загально-кооперативних 65,

спеціяльних 45; господарських заг. і фахових курсів 107; Разом 217 курсів.

Розподіл курсів по роках:

КУРСИ.	Відбуто курсів в роках 1921—1930:										
	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1921—1930 разом
1) Загально-кооперативні	3	—	4	8	3	7	14	10	9	7	65
2) Спеціяльні	—	6	1	—	—	—	4	1	6	27	45
3) Господарські та фахові	—	—	—	—	6	4	20	9	14	54	107
Разом	3	6	5	8	9	11	38	20	29	88	217

Розподіл курсів по часу їх тривання:

КУРСИ.	1 день		3—9 днів		10—14 днів		15—21 днів		20—30 днів		1—1½ міс.	
	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція
1) Загально-кооперативні	—	—	4	122	11	281	8	243	17	413	14	367
2) Спеціяльні	1	44	30	282	3	70	3	54	4	40	4	126
3) Господарські та фахові	10	46	16	903	31	1131	2	28	19	690	9	244
Разом	11	90	50	1307	45	1482	13	325	40	1143	27	737

КУРСИ.	1½—2 міс.		2—3 міс.		Понад 3 міс.		Без дати		Разом	
	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Кількість	Фреквенція	Курсів 1921-1930	Фреквенція 1921-1930
1) Загально-кооперативні	4	166	3	54	2	75	2	52	65	1773
2) Спеціяльні	—	—	—	—	—	—	—	—	45	616
3) Господарські та фахові	4	67	12	229	4	107	—	—	107	3445
Разом	8	233	15	283	6	182	2	52	217	5834

Розподіл курсів після пори року дає слідуюча табеля:

КУРСИ.	Весна (март-лютий)	Літо (червень-серпень)	Осінь (вересень-листопад)	Зима (грудень-лютий)	Без дати	Разом
1) Загално-кооперативні	14	5	13	30	3	65
2) Сцеціяльні	3	1	7	34	—	45
3) Господарські та фахові	12	19	8	68	—	107
Разом	29	25	28	132	3	217

Поза наведеними короткоречинцевими курсами постійно функціонували:

1) „Торговельна Школа“ Т-ва „Просвіта“, де кооперація, від р. 1927/28 починаючи, є предметом обовязкового навчання (на жаль в р. 1929/30 навчалося тільки діло — і книговодство, без історії і теорії кооперації)

2) Госп. Школа в Милованню, де ревізор Рев. Союзу постійно викладав протягом 6 тижн. кооп. дисціпліни.

3) Крім цього „Рідна Школа“ в минулім 1929/30 році запровадила науку кооперації:

а) в Копичинцях в 7-й клясі народньої школи,

б) в Станиславові в 7-й клясі народньої школи і

в) у Львові — в 7-й клясі народньої школи.

Треба також ще згадати про 5-місячний заочний курс кооперативного книговодства, ведений силами РСУК від грудня минулого 1930 року, який нараховував 58 учнів. Згаданий курс закінчився в квітні 1931 року. *П. П.*

Торговельне і кооперативне шкільництво в Польщі.

Література і джерела:

W. Byszewski: Rozwój szkolnictwa handlowego w Polsce. Warszawa, 1925.

Dr. K. Zagajewski: Szkolnictwo handlowe okręgu szkolnego lwowskiego. Lwów, 1930.

Pod znakiem Towarzystwa Szkoły handlowej. Lwów, 1929.

Spis szkół zawodowych R. P. Warszawa, 1927.

Sliwiński: Organizacja władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni w Polsce. Lwów — Warszawa, 1929.

Звіти, статути, програми і пляни навчання шкіл та особисті помічення автора.

Обновлена Польща живо занялася розбудовою торговельного шкільництва, засновуючи нові та перестроюючи вже існуючі торговельні школи з метою розвинути при їх помочі торговлю. І дійсно зроблено в цьому напрямі богато. В самій львівській шкільній окрузі, яка обіймає львівське, тернопільське і станиславівське воєвідство, є 28 середніх і 1 вища торговельна школа, тоді як в 1918 р. було всього 5 середніх торговельних шкіл. Участь держави в тім невелика, бо тільки 4 з них є державні, а решта самі суспільні і приватні школи, які удержуються оплатами учнів, датками ріжних установ та підпомогами міністерства освіти з доходів, які приносить 25% податок на фахові школи до промислових патентів. Загальне число середніх торговельних шкіл в Польщі виносить около 150, одна вище—середня і 4 високі торговельні школи.

Торговельні школи підготовляють до праці в торговельних і промислових приватних, кооперативних і державних предприємствах, в автономічних і державних урядах у відділах купна і продажі, магазинах, бухгальтерії, кореспонденції і т. п. Наука триває 1 — 4 літ умови приняття є ріжні, від покінчення всенародньої школи до гімназійної матури. Торговельні школи є мужеські, жіночі і коедукаційні.

Побіч нормальних торговельних шкіл, опертих у всенародню школу або нищу гімназію є ще дворічний ліцей та трирічні школи для абсольвентів 6 кляс гімназії і річні курси для абітурієнтів. Крім цього є ще вечірні доповнюючі торговельні школи при школах або окремо для молоді у віці 15—18 літ, занятої в торговлі. Наука триває тут 3 роки. Їх завданням є подати молоді, занятій в торговлі, теоретичне і практичне знання, потрібне для виконування звання та сповнювання громадянських обовязків. Для учнів, що не мають приписаних шкіл, є приготівка, на якій вони доповняють своє шкільне загальне знання.

Є також жіночі промислово-торговельні школи, що мають на меті підготовити дівчат до промислово - торговельного звання.

Для отворення приватної школи треба мати дозвіл міністерства освіти, яке через виділи фахового шкільництва в кураторіях і своїх візитаторів веде над ними нагляд. Школу може отворити кожна правна або фізична особа. Звичайно роблять це торговельні палати, маґістрати, просвітні і господарські товариства, окремі на цю ціль засновані установи прим. товариства торговельної школи, кооперативи і приватні особи.

Правна або приватна особа, що наміряє отворити школу або фахові курси, мусить внести прохання, в якому подає місце, адресу, назву і ціль школи, подає імя власника школи, а як ним є товариство, то долучує статут, імя і назвисько управителя школи, докази його громадянства та кваліфікації, мову навчання в школі, час науки в школі, вік учнів і розклад шкільних занять. Для навчання загальноосвітніх предметів вимагається кваліфікації учителя середніх шкіл, а для фахових — покінчення високої торговельної школи і 3-річної торговельної практики, або правничого виділу університету. Деяких предметів прим. письма, стенографії, писання на машинах можуть вчити також народні учителі.

Абсольвенти торговельних шкіл мають права урядників II. категорії в державній і автономічній службі, а в торговлі рік школи числиться за рік практики. У військовій службі абсольвенти 3-річних шкіл мають такі права як по 6 кл. ґімназії, а 4-річних—право до скороченої служби.

З огляду на ріжнородність фахової праці шкільна влада залишає велику свободу в організації і програмі навчання торговельних шкіл, тому вони є ріжнородні. Їх перегляд почнемо від однорічної школи купецького підготування, яка є польським новотвором в области торговельного шкільництва.

Є вона оперта о 7-клясову всенародню школу і має за ціль в одному році підготовити молодь у віці 14 до 17 літ до лядової праці в торговлі. Предметами науки є релігія, польська мова, історія, гігієна, письмо, руханка, як предмети загально образуючі, а торговельна аритметика, книговодство з конторою, торговельна переписка, наука про торговлю і векслі, господарська географія і товарознавство, як фахові предмети. Разом є 30 годин тижневої науки протягом 10 місяців. Ми не маємо ні одної такої школи. Автор цих рядків зладив був ще перед кількома роками плян однорічного торговельно-кооперативного курсу з ось якими предметами: укр. мова, купецькі рахунки, книговодство, переписка, торговля і векслі, господарська географія,

наука про державу, товарознавство, кооперація, організація і ревізія кооператив, спілкова перерібка і збут рільничих продуктів, гігієна, каліграфія і практичні заняття та наукові прогульки. — Були навіть спроби вести таку школу між іншими в Городенці та через малу фреквенцію проба не повелася, хоча такі школи моглиб віддати значну прислугу особливо нашим низовим кооперативам, підготовляючи вишколений кооперативний персонал, так потрібний нашим крамницям.

З давніх дворічних торговельних шкіл австрійського типу утворено, через поширення науки загально-образуючих предметів і поглиблення фахових, нову трирічну середню торговельну школу. Вчать у ній: релігії, польської і німецької мови, історії, каліграфії, руханки, гігієни, торговельної аритметики, бухгальтерії і ведення контори, торговельної переписки, науки про торговлю і векслі, господарської географії, товарознавства, стенографії і писання на машині. Цей тип школи дає вже доволі широке торговельне знання та підготовлює співробітників для більших торговельних і промислових підприємств. Такі школи польські і жидівські є по всіх майже повітових містах, а навіть і більших місточках.

Ми маємо всього-на-всього одну того рода школу з українською мовою навчання, а є нею трирічна коедукаційна Торговельна Школа т-ва „Просвіта" у Львові. Була вона заснована нашими господарськими і культурними установами, як дворічна школа, в році 1911 та в р. 1923 зістала перемінена на основі нових плянів науки на трирічну, яка в 1924 р. увійшла в організаційну сітку шкіл Рідної Школи.

Від основного типу таких трирічних шкіл відріжняється вона не тільки викладовою мовою і наукою української мови, але також своїм кооперативним напрямом, чого видимою ознакою є обовязкова наука кооперації протягом усіх 3 років. Кромі цього на кооперацію звертається увагу при кожній нагоді, також і при науці других предметів. Практично до кооперативної праці заправляє молодь урядуючий ревізор Р.С.У.К., який веде науку кооперативного книговодства і організації кооператив на третьому році та опікується шкільною кооперативою, веденою самими учнями школи. Шкільна бібліотека є заосмотрена кооперативними творами, періодикою, які молодь читає і спільно обговорює ріжні кооп. питання. Вона теж під проводом учителів відвідує кооперативні предпріємства і установи. Плянується також додати до школи ще четвертий рік кооперативної спеціялізації, на якому молодь пізналаб основно книго й діловодство всіх родів кооперації, техніку їх ведення, ревізії тощо та поширилаб і поглибилаб своє економічне і кооперативне знання. Намічена реформа йде по лінії теперішнього розвитку торговельного шкільництва в Польщі, яке власне стремить до всякого роду спеціялізації. Початок зробила вже економічно-торговельна школа в Кракові, яка творить у себе три спеціяльні відділи; адміністраційно-господарський, залізничий і кооперативний, які мають обєднатися в Адміністраційний Інститут.

Подібною, хоча своєрідною дорогою йде Торговельна Школа в Ярославі. Її програма так уладжена, що учень може вже по двох роках науки перейти до лядової праці, по трьох до контори, а на четвертому році може спеціялізуватися в рахунково-адміністраційному

відділі для праці в державних і автономічних установах та в кооперації. Наука про кооперацію і кооперативну бухгальтерію приходить одначе доперва на 4 році науки і то всього в 5 годинах тижнево на загалом 35 годин науки. Як ціль науки кооперації, поставлено пізнання основ кооперативну і знання польського кооперативного закону, основ кооперативного книговодства та обговорення на коротких примірах книговодства кас Стефчика, молочарень, рільничо-торговельних і кредитових кооператив.

Окрема увага належиться Міській Кооперативній Школі в Козєніцах келєцького воєвідства, яку перенесено туди з Пшисухи (заснована 1922 р.). Ця школа має на меті підготовити молодь на викваліфікованих кооперативних співробітників в кооперативах ріжного типу. Вчать там тих самих предметів, що й в других торговельних школах, тільки в кооп. освітленні; так як в нашій школі, наука кооперації є там обовязкова протягом усього часу науки. Наука кооперації ділиться там на історію та кооперативне підготування і виховання. Поділ програми має на меті протягом першого року науки ознайомити молодь з працею в шкільних установах, спільною працею і суспільною самопомічю в життю та розбудити уподобання молоді до того круга думок; на другому курсі підготовляється молодь до помічної праці в кооперативах споживачів і касах Стефчика, а на третьому вже до самостійної праці в ріжного рода кооперативах. Школа не є численна, бо має всього 59 учнів, з чого 20 дівчат, та видає свій орган, має шкільну кооперативу і кружок кооператорів, який улаштовує реферати, дискусії на кооперативні теми, збирає матеріяли з ріжних кооператив статистику, то що. Як бачимо, школа цілком слушно кладе головний натиск на кооперативне формування психіки молоді, чого не дає звичайна торговельна школа, а без чого кооперація не є кооперацією.

Подібну трирічну кооперативну школу засновує „Товариство Середньої Кооперативної Школи“ у Варшаві за почином „Zwiazku Spółdzielni Spożywców“ при співучасти ріжних кооперативних установ.

Програма навчання має обіймати теоретичні і практичні питання, звязані з працею в кооперативних організаціях, а саме: кооперативне законодавство і організацію, теорію і історію кооперації, товарознавство, торговельну аритметику, кооперативне рахівництво і кореспонденцію, письмо ручне і машинове та предмети загально-торговельні: наука про торговлю, господарська географія, історія господарського розвитку, суспільна економія і загально-освітні, обовязкові для всіх шкіл: религія, польська і німецька мова. В часі науки ученики будуть пізнавати працю в склепах, магазинах і бюрах кооперативних установ через їх відвідування і практику. Організаційне і суспільне виховання буде оперте на відповідних організаціях молоді. Так має виглядати варшавська кооперативна школа.

Як бачимо також і проєктована школа не вийде що до програми далеко поза рамці нашої торговельної школи, яка є в дійсности найстаршою кооперативною школою не тільки в нас, але й в межах Польщі.

На закінчення згадаємо ще про Кооперативну Школу в Наленчові, яка має за завдання підготовлювати робітників для найменших кооп. клітин, рільничих спілок ріжного типу.

Подібну, але вже вузько спеціяльну, школу ведуть рік річно: наш Маслосоюз в Стриї для підготування теоретично і практично вишколених співробітників для союзних молочарень; товариство Просвіта в Милованні для науки рільництва і кооперації, а ріжні кооперативні установи на місцях ведуть коротші практичні курси кооп. підготування.

В біжучому році повстали теж покищо пять-місячні торговельні курси о. Скрентовича в домівці Рідної Школи в Станиславові, які мають стати завязком торговельно-кооперативної школи, так потрібної в тій части краю.

В кінці треба згадати ще про кореспонденційні курси, які дорогою переписки подають ріжні дисціпліни, потрібні кооперативним робітникам. Такий курс веде постійно Związek Spółdzielni Spożywcòw у Варшаві для співробітників кооператив. Започаткував цей тип курсу також у нас Ревіз. Союз Україн. Кооп-в в р. 1930/31; Рідна Школа, яка вводить науку кооперації у всіх школах, задумує такий курс перевести для своїх учителів.

На тій самій підбудові, що 3-річні, є побудовані 4-річні економічно-торговельні школи у Львові і Кракові, (давніше так зв. Торговельні Академії), тільки з тим, що кандидати з 7-клясової всенародної школи здають вступні іспити з польської мови і рахунків. Від іспиту є звільнені ті, що мають 4-кл. гімн. Наука триває 4 роки і обіймає ось які предмети: релігія, польська, німецька і французька мова, історія, громадянська наука (наука про суспільне і громадянське життя) госпос. ґеографія, політична економія, законодавство, математика, фізика, хемія, товарознавство, торговельна і політична аритметика, бухгальтерія, наука про торговлю і техніку заграничної торговлі, кореспонденція, стенографія, каліграфія, писання на машинах, гігієна, руханка, спів, а в коедукаційних школах ще рисунки, шиття і домашнє господарство для дівчат, разом 36 годин тижневої науки, через усі 4 роки. Надобовязково: робітні фізична, хемічна і товарознавча, та мови чеська, румунська, російська. Української мови вчили колись давніше у львівській торговельній академії; днесь вона зовсім виелімінована з програми навчання торговельних шкіл.

Чотиролітні школи дають солідне купецьке підготування, та доволі широке загальне образування.

При чотирохрічних школах є курси для абітурієнтів та для дорослих, вечірня наука для торговельних практикантів, а у Львові ще й торговельний ліцей, як окрема приватна школа, що має управу і учительський збір та спільне приміщення з чотирохрічною державною економічно-торговельною школою. Наука триває тут тільки два роки, бо до ліцею приймаються учні з покінченою VI кл. ґімназії (може бути з недостаточною нотою з 1 предмету), або 3-річною торговельною школою по вступнім іспиті з природи, фізики, і математики в обємі 6 кляс гімн. Програма навчання складається з загально образуючих і фахових предметів і відповідає програмі економічно-торговельних шкіл. Є це друга, побіч однорічних шкіл купецького підготування, новість польського торговельного шкільництва введена 1924 р. Її завданням є підготовляти на більш самостійні становиська в торгівлі, банковости і т. п.

Дуже добре є поставлений ліцей збору купців у Варшаві, який має гарне приміщення, товарознавчу робітню, музей, богату

бібліотеку і наукові середники. Вчать там польської і чужих мов практично, історії, економії, закону, господарської географії, книговедення, торговельної аритметики, кореспонденції, науки про торговлю, банковости, товарознавства, стенографії, ручного і машинового письма. Метода навчання фахових предметів є індивідуальна, оперта на вправах, подібно як в англьо-саксонських краях. В найчистішій формі виступає це при науці т. зв. практичної контори. Від молоді вимагається практичного опанування програми науки, точности, докладности, скорости і справности в роботі. Шкільний рік починається там у вересні і січні.

По за тим ліцеї є розповсюднені в західних краях Польщі. Це ще невипробуваний тип школи. Одно тільки певно можна сказати, що треба би більше годин дати на фахові предмети.

Третьою новістю польського торговельного шкільництва є торговельні інститути, теж для учнів з покінченою 6 кл. гімназії. Наука триває в них 3 роки: тож їх причислюють до шкіл вище-середнього типу. Такою школою є Інститут торговельно-господарських наук у Вильні. Він має за ціль образувати співробітників і керманичів торговельних і промислових підприємств, рільничих синдикатів та загалом підприємств, що ведуть рільничу торговлю, купців і урядовців усуспільнених самоуправних підприємств. Відповідно до цієї мети школа має практичний напрям і спеціялізацію в обранім учнем званню.

Вони дають основне економічне образування і практичне торговельне знання.

1-ий рік дає підставове знання з обсягу торговельних, правничих і економічних наук, II і III-ий обіймає загально-торговельну спеціялізацію, рільничо-торговельну і самоуправну. Організується також виділ спеціялізації в торговлі деревом і його продуктами. Кооперація (організація, техніка, бухгальтерія) має 3 години в послідньому семестрі на загально-торговельному виділі, — 6 годин (бухгальтерія, грошеві і рільничо-торговельні кооперативи) на рільничо-торговельному виділі і 4 години на самоуправному.

Абсольвенти 3-річних торговельних шкіл можуть бути приняті на другий спеціяльний рік по зложенні іспиту з правничих і економічних наук I року студій в Інституті.

Подібного типу економічно-кооперативна школа для абітурієнтів має повстати при нашій (українській) Торговельній Школі. Буде вона, з огляду на вище підготування учнів, складатися тільки з 2-ох років науки: заг.-економічного і спеціяльно-кооперативного. Намічений Інститут дасть цю користь нашій молоді, що вона вже по році студій добуде фахове образування, рівне курсам абітурієнтів і зможе, на випадок конечности, піти до праці в торговельних підприємствах, а покінчення 2 років Інституту дасть їй спеціяльне підготування до праці в більших кооперативних установах, якого вона у високих торговельних школах не добуде.

Проба такого вищого кооперативного курсу була вже у нас зроблена в 1929/30 р., та її не продовжувано з огляду за малу кількість кандидатів, спричинену кризою на селі, яке всетаки дає головний контингент нашої шкільної молоді. На цьому курсі спеціялісти (головно з Р. С. У. К.) викладали: теорію і історію кооперації, кооперативне адміністраційне і податкове законодавство, рахунковість, організацію

і практику всіх видів кооп-в, науку калькуляції, про товарові транспорти, політичну економію, культурно-освітню діяльність кооператив та велися усні й писемні вправи (семинар) для обговорення господарських і кооперативних питань на тлі рефератів самих слухачів курсу. По теоретичній науці слідувала спеціялізація в 3 напрямах (госп.-споживчому, кредитовому, молочарському), а потім 3 місячна обовязкова практика в кооперативах. — Ця спроба була дуже вдатною і вона дає нам підставу будувати далі на цій основі.

Кромі торговельних шкіл є в Польщі ще торговельні курси, на яких, звичайно, подаються самі фахові предмети з поминенням, загально-освітніх. Є це 5-місячні курси для науки поодиноких предметів або цілої ґрупи як: книговодства, переписки, купецьких рахунків, науки про торговлю, для старшої молоді з покінченою всенародньою школою; або — річні для абітурієнтів середніх шкіл, де викладають купецькі рахунки, політичну аритметику, книговодство, переписку, науку про торговлю, торговельний і промисловий закон, товарознавство, економію, господарську ґеографію і надобовязково чужі мови, писання на машинах і стенографію. Вони дають знання, відповідаюче менш-більш учбовому матеріялові в чотирохрічній торговельній школі і тому причисляються до середніх шкіл і, як такі, вони підлягають кураторії.

Цей тип походить з австрійських часів. Солідний слухач може на таких курсах богато навчитися.

Наша Торг. Школа „Просвіти" веде також від 1920 р. курс для абітурієнтів з програмою, як вище, і другий для абсольвентів бодай 6 кляс ґімназії, з дещо вущою програмою. На обох курсах наука кооперації є обовязкова.

Окремо згадати треба річний Вищий Науковий Кооперативний Курс при агрономічному виділі університету в Кракові, заснований 1924 р. для образування співробітників для більших кооперативних установ та для підпирання наукових студій над кооперативним рухом. На цьому курсі подаються: політична економія, аграрна політика, організація суспільної праці, кооперативне законодавство, основи кооперації, купецька і кооперативна рахунковість, господарська ґеографія, наука про рільничу торгівлю, кооперативна практика, банковість, калькуляція, торговельна техніка, товарознавство і скарбовість у відношенні до кооператив. Звичайними слухачами є абітурієнти ґімназії або фахової школи, надзвичайними абсольвенти 6 кляс ґімназії, або абітурієнти семінарій; одначе свідоцтва дістають тільки звичайні слухачі, як що здадуть іспити.

На закінчення приглянемося ще високим торговельним школам.

Державних шкіл цього типу в Польщі нема; є тільки приватні, засновані на статутах, затверджених міністерством освіти і йому підчинені. Є їх 4: у Варшаві, Львові, Кракові і Познані. З них тільки перша має повні права високих шкіл. Становиско других ще не є точно означене, хоча вони зорганізовані на лад академічних шкіл та їх абсольвенти мають в державній службі рівні права з абсольвентами університетів.

Варшавська торговельна школа повстала з вищих торговельних курсів, заснованих 1906 р.. Вищою школою стала вона в 1915 р.

а права державних академічних шкіл одержала вона на основі закона з 13 лютого 1924 р.

Спеціялізація студій іде там в напрямах: 1) торговельно-банковому, 2) самоврядному, 3) скарбовому, 4) обезпеченевому, 5) консулярному і 6) кооперативному з викладами теорії і історії кооперації, грошевої кооперації, техніки перехову і складу, аналізи білянсів, закона торговельного, митного і зелізничого і товарознавства. Катедру кооперації займає відомий кооператор, проф. Ст. Войцєховскі (б. президент Р.П.П.) Наука триває 3—4 літ. По 3 роках кандидат дістає фаховий, а по 4 роках науки і зложенні приписаних іспитів — академічний диплом: нищий маґістра і вищий доктора економічних наук.

Вища школа заграничної торговлі у Львові заснована львівською торговельною палатою 1922 р. заходами рад. Павловського. Як висока школа, має на меті образувати молодь (з іспитом зрілости загальнообразуючих середніх шкіл) в торговельному знанні, а передовсім до праці в заграничній торговлі і консулярній службі. Наука триває 3 роки, а на програму складаются предмети: комерційні, суспільні, правничі, спеціяльні, а між ними 1 година кооперації в послідньому семестрі студій та чужі мови. Від 1931/32 р. львівська експортівка заводить у себе спеціяльний науковий 4-ий рік, який обіймає групу консулярно - експортових і загально торговельних наук.

Торговельне студіюм в Кракові, засноване 1923 р. заходами проф. А. Болянди (автора товарознавчих підручників) з метою утворення осередку дослідної наукової праці в обємі торговельних наук для розгалуження господарського життя в Польщі научними західно-европейськими методами; а по друге: щоби для праці в господарському житті приєднати молодь, яка на основі свого загального підготування (покінчення гімназії) зуміла би сприйняти і примінити добутки торговельних і споріднених наук. Яко спеціяльність, має ця школа виділ для образування кандидатів на учителів торговельних шкіл, та товарознавчу лябораторію, якої співобітники видали цілий ряд праць, печатаних в органі студії: „Wiedza handlowa". Школа має наукову автономію та видає своїм абсольвентам свідоцтва і дипльоми.

Вища торговельна школа в Познані має за завдання розвивати торговельні науки в широку значінні. Кермує нею так, як і краківською школою, директор, іменований кураторією школи (зложеною з представників торговельної палати в Познані і делєґатів міністерств освіти й торговлі, міста і учительського збору) та затверджений міністром освіти.

Програма навчання обіймає предмети: комерційні, економічні, правничі, природописні, технічні та чужі мови. Наука триває 3 роки. На 3-тому році є торговельна, банкова, обезпеченева, комунікаційна, консулярна спеціялізація.

Кромі цього є ще виділи: кооперативний і педагоґічний, які одначе є тільки доповненням до одного з вище названих виділів. З окрема кооперацію подається на торговельному і банковому виділі, а саме кооперативне книговодство, організацію і техніку, законодавство, кредитову, торговельну і освітню кооперацію та кооперацію в Польщі. В сумі є по 2—4 години кооперативних викладів в кожному триместрі

в I і II р. Виклади з кооперації є в руках відомого кооператора проф. Тайльора.

Подібно мається діло з педагогічним виділом, який має підготовляти учителів до торговельних шкіл. Є там виклади з дидактики і методики торговельних предметів, психольогії молоді та практичні вправи в навчанні по торговельних школах.

Високої спеціяльно кооперативної школи, в роді економічно-кооперативного факультету Укр. Господ. Академії в Подєбрадах в Польщі ще нема ані одної.

Це бувби перегляд середнього і вищесереднього торговельного і кооперативного шкільництва в Польщі з правильною шкільною наукою в окремих для неї призначених і уладжених шкільних заведеннях.

Господарське життя кожного народу вимагає економічно вишколених людей. Тим більше потребує їх наш нарід, що так відстав від других під господарським оглядом.

Кожний громадський робітник повинен мати економічне і кооперативне образування, а вже найбільш потребує його той, що працю на економічному полі бажає вчинити своїм званням. Таких повинно бути у нас як найбільше, бо цією тільки дорогою двигнемо наш нарід.

Ми потребуємо кваліфікованих робітників до провадження продажі, бухгальтерії, переписки, закупна, експорту рільничих продуктів, ідейних пропагаторів і організаторів кооператив. Треба нам людей рухливих, повних ініціятиви, самостійности думання, обзнакомлених з господарським розвитком світа, з технікою торговлі, знанням чужих мов; а таких можуть нам дати тільки фахові школи. Притім це мусять бути люде наскрізь переняті любовю до високої кооперативної мети, бо тільки така любов охоронить їх в житті від спокус стати шкідником кооператив — тільки вона зробить їх чесними і характ рними. Таких людей нам дадуть лише кооперативні не лиш назвою, але й по духу школи і курси.

Ми повинні їх собі самі створити, щоби вони були наскрізь наші, приноровлені до потреб нашого господарського життя. Того, що воно вимагає, не дадуть нам школи чужі нам духом і провідною ідеєю, тільки свої рідні. Тож усякими силами ми повинні їх творити. А діло це не таке тяжке, якби могло декому видаватися; в кожному разі куди лекше, як заснування і ведення загально-образуючих шкіл, бо, як ми бачили можна навіть вдоволитися одним роком науки (коротші курси не уважаємо за доцільні, бо вони не можуть дати поважнішого знання). Приміщення для такої школи можна легко найти в домівці „Рідної Школи" хотяйби пополудні, або в якій установі. Учителів можна мати доходячих з народних і середних шкіл, (для заг. предметів), та поміж кооператорів, суддів і др. правників, а передовсім поміж абсольвентами високих кооперативних і економічних шкіл; тож з учительськими силами клопоту не булоб. За концесію також не тяжко, бо, як з досвіду знаємо, вищі шкільні власти в Галичині підпирають розвиток фахового шкільництва. Тяжче на північно-зах. землях, але „gutta cavat lapidem" (крапляє пробиває скалу). Тож в наших руках є доля цих шкіл; треба тільки щиро до праці взятися, та надробити занедбання тої, так важної ділянки шкільництва.

Д. Коренець.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАН. І ПРАКТИКИ.

З кооперат. дискусійних вечорів „Супруга"*).

Реферат інж. Р. Раковського на тему: З організаційних проблєм госп.-споживчої кооперації.

Господарсько-споживчі кооперативи це основна, досі пануюча орг. форма повоєнної кооперації на південно-західних землях. Вона створила у своїм розвитку своєрідну систему, що надає напрям праці цілій нашій кооперативній організації.

Я кажу „своєрідна система", тому що вона значно ріжниться від організаційних систем, на яких побудована кооперація в провідних в кооперації краях, кажу „своєрідна система" ще і тому, що вона не є вислідом якокогось точно наміченого, до кінця продуманого і послідовно виконуваного пляну, а радше є вислідною всіх тих обставин і сил, серед яких народжувалась і жила наша повоєнна кооперація. Може і тому деякі організаційні засади принялися у нас, як догми, які треба приняти і в них вірити, але ніяким чином не вільно в них сумніватися. Всяка дискусія над цими догмами викликає в деяких кругах враження явної єреси і відповідну реакцію. Хто слідкував за спробами таких дискусій, на сторінках „Кооп. Республуки" яка, треба признати, весь час була і є трибуною вільної кооперативної думки, той певно зауважив, що спроби дискусії над деякими організаційними засадами нашого кооп. будівництва викликують іноді подразнені відповіди з боку особистостий, що заступають певні провідні установи, причім звичайно не входиться в суть справи, а більше старається іншими арґументами побивати противника. Або справу убивається мовчанкою: „Нехай собі пише здоров, а ми своє знаємо". Притім певно береться під увагу той факт, що у нас, на загал, люди не люблять читати наукових журналів і тому паперові бомби з того боку не є небезпечні. Зрештою у нас спостестерігаємо взагалі нехіть до дискусії. Не знаю, чи це правильна політика, чи не причиняється вона до того, що ріжні справи нашої кооперації чимраз частіше обговорюється на сторінках некооперативних часописів, людьми часто непоінформованими або й ворожими до кооперації, під кутом ріжних політичних а то й особистих тенденцій.

А преціњь будівля нашої госп.-спож. кооперації виказує дійсно поважні щілини, які є наслідком в першу чергу ріжних недотягнень і блудів отої системи, на якій вона побудована. Хочу дати в нинішнім рефераті під розвагу декілька таких питань, які на мою думку не розвязані, як слід, в теперішній орг. системі нашої госп.-спож. кооперації.

1.

Що таке госпвдарсько-споживча кооператива?

Яка її мета?

Коли поглянемо на взірцевий статут, вид. Р. С. У. К., то бачимо; що інтенцією організаторів нашої повоєнної кооперації було зробити

*) Професійна організація укр. приватних службовиків „Супруга" улаштувала в днях 28. V, 3. VI. і 9. VI. дискусії на біжучі економічні теми, започатковані рефератом інж. Р. Раковського. Нище подаємо зміст реферату і перебігу дискусії. Дискусію подамо в слідуючому числі журналу. Редакція.

ту госп. споживчу кооперативу осередком економічного і навіть культурного життя села. В програмі було і постачання всіх потрібних товарів, збут всіх продуктів села, перерібка, продукція, кредитова-щаднича акція і т. д. Така кооператива поширює свою діяльність виключно на одно село, отже згори обмежено границі розросту всіх відділів такої кооперативи до розмірів запотребування одного села, скажім від 50—500 родин. Отже — універсальні, і льокальні себто дрібні переважно кооперативи. Це перша засада, яка лягла в основу будівлі нашої сільської госп.-спож. кооперації. Правда, в тій засаді зроблено вже деякі виломи. І так вилучено з універсальної сільської коопeритиви кредитові відділи; а сталося це головно тому, що вийшов закон, який вимагає для ведення кредитового відділу при торг. кооп. окремої концесії. Вийшло це на користь для організації наших райфанзенок. До того часу були декуди кредитові відділи і я стрічався з ними при нагоді ревізій. Це був образ страшного хаосу, прямо глум над цілою справою. Богу дякувати, що це вже за нами.

Рівнорядно з тим зачалося виділювання молочарських відділів і творення окремих районових молочарень, спершу опертих на госп. спож. кооп-вах. Потім — на фізичнім членстві (ухвала Ради Р.С.У.К. з 25.І.1930) Це вже заслуга проводу нашої молочарської централі, який бачив, що це одинока дорога до створення у нас молочарського промислу на місці тої його пародії, якою були молочарські відділи при госп. спож. кооперативах. Зайвим розводитися над користями, які вже осягнуло наше молочарство через таке поставлення справи — не зважаючи на те, що повна районізація і звязана з тим механізація молочарень ще далеко не досягнена. Відомо, що були між нашими кооператорами і на низах і на верхах противники такого заломання засади універсальности в нашій кооперації, можливо, що і ще тепер такі знайдуться. Всетаки примір молоч. кооператив завдав поважний удар усвяченій засаді універсалізму.

Рішено потім творити окремі рільничо-машинові кооперативи і видано для них окрему інструкцію і статути. Таких кооп. є вже декілька.

„Що торкається повставання кооператив нових видів взагалі, то принято, як засаду, що в першу чергу треба угрунтовувати та розбудовувати вже існуючі кооперативні типи, головно кредитовий та молочарський, щоби при їх помочи підготовляти розбудову інших видів. Покищо — основувати кооперативи нових видів (млини, цегольні, масарні, кооп. меліораційні, шовківничі і т. д.) там, де на місці стверджується, що є повні дані до заснування такої кооперативи“. Так говориться про це в звідомленні Ради Р. С. У. К. (ГКЧ. ч. 20-21/31). Говориться про ці справи також в звідомленні дирекції Р. С. У. К. (Гл. „Г. К. Ч.“ ч. 20-21. ст. 16).

З того виходить, що крім кредитової кооперації, виділюються від універсальної кооперативи молочарські відділи, а в проєкті є виділення продукційних відділів, зглядно творення нових кооператив. (Правда, зроблено в тім напрямі дуже мало, бо нема кому на місцях ту справу організувати). Остає отже дальше універсальна-льокальна кооп. дещо тільки „обчімхана“, якої метою є: 1) постачання для села всіх потрібних товарів; 2) постачання сіл. госп. потреб; 3) збут сіл. господарських продуктів (поза молоком). При-

гляньмося, наскільки така універсальна і локальна кооператива може ці завдання сповнити.

До 1) Досі ведуть наші госп. спож. кооп. споживчі товари, першої потреби, частинно ґалянтерійні, а дещо з залізної бранжі. Мусимо стреміти до того, щоби кооп. постачала членам всі потрібні їм товари. Кажу потрібні, бо зовсім не є завданням кооп. постачати алькогольні напитки, ріжну непотрібну галянтерію (панчошки, перфуми, пудри і т. д.); а навіть відносно виробів тютюневого монополю, то требаби застановитися, чи слід старатися про трафіки (тепер звичайно безуспішно), чи вести сильну пропаганду проти тих артикулів. Між тими потрібними товарами важне місце займають артикули для взуття і вбрання, отже мануфактура і шкіра.

Про запотребування цих товарів і участь нашої кооперації в їх постачанні маємо цінні вказівки в статті інж. Охрима. (Гл. „Кооп. Респ.“ ч. 3. за 1929. р.).

Видатки нашого села на вбрання і взуття становлять **25·7%** всіх видатків пересічного сіл. господарства і виносять **260·40** зл. на одно господарство.

Приймаючи 1,000.000 укр. госп. в Польщі річне запотребовання вийде округло **260,000.000 зл.** Участь нашої кооп. в торговлі цими артикулами в 1927. на основі анкети така: на 1158 обслід. кооп. лише 248 (21·3%) торгувало скірою, а 171 (14·7%) мануфактурою закупно шкіри виносило 330597·87, закупно мануфактури 432475·13 Разом **763073·00 зл.** Приймім, що з необслід. кооп-в деякі занималися тими артикулами і заокруглім цю квоту на 1,000.000, то вона становитиме 0·3% всього запотребовання нашого села.

Повітові Союзи займаються цими арт. в незначній мірі, лишено широке поле для попису приватним купцям і агентам.*) Виходить, що переважна кількість наших кооп. не в силі провадити мануфактури і шкіри; інші можуть провадити їх тільки в незначних розмірах, а всего декілька кооператив спромоглися на вповні вивінувані мануфактурні і шкірані відділи.

І ми неповинні навіть пропагувати цих відділів при наших теперішних кооперативах, бо вони звичайно приноситимуть їм поважні страти. Це тому, що: 1) оба ці відділи вимагають великого запасу товарів і, розуміється, настільки великого обороту, щоби оплатилося удержування такого запасу; 2) ведення обох цих відділів вимагає фахових людей. Отже пересічна льокальна кооп-ва в селі, яке числить від 50 до 300 родин, а таких є найбільше, не може відкрити такого відділу, хочаб навіть мала потрібний до цього капітал.

А між тим ми стремимо до повного заспокоєння всего товарового запотребування членів в своїх кооперативах. Якже тут махнути рукою на артикули, які становлять 25% всіх видатків пересічного селянського господарства, артикули, на яких найбільше наживаються приватні посередники, якими руйнуються і задовжуються господарства. Якже

*) Отворення мануфактурної гуртівні з ініціятиви „Союзи Укр. Купців“ не увінчалось успіхом. Зачуваємо, що ця гуртівня банкротує, причім понесуть страти деякі наші сільські кооперативи.

з гори резигнувати з 260 міл. щорічних торгів при мінімальнім обчисленні?

Це перше питання, на яке не знаходимо відповіді при системі дрібних льокальних кооператив.

До 2) Постачання сіл. госп. потреб для льокальної кооп. можливе тільки таким чином, що кооп. замовляє ці артикули тільки в міру того, як має на них зовсім певні замовлення, так що може зразу по одержанні кожного транспорту розділити його між членів. При тім важною річю є запевнити собі речинцеву сплату належностий, щоби на час викупити векслі. На жаль діється інакше. Кооперативи спроваджують сіл.-госп. артикули без попередних замовлень, магазинують і розпродують в роздріб. Через брак відповідного місця на склад, безконтрольну розпродажу та розборгования операції ці звичайно приносять страти. В результаті торговля сіл. госп. артикулами є тараном, який валить навіть добрі впрочім, кооперативи. Треба додати, що запотребування деяких сіл. госп. артикулів в пересічній кооперативі буде часто замале, щоби спроваджувати вагонові посилки.

Дальше остає ціла група артикулів, на які все є запотребування, але яких пересічна госп. спож. кооператива не в силі спроваджувати, це є будівельні матеріяли. Тяжко булоб зібрати на селі замовлення на вагон кроквів (кругляків), чи дубових порогів, чи дощок і т. д. Щоби кооп. могла торгувати цими артикулами, мусілаби мати склад і то, по можности, при залізниці. Кожний знає, що для наших льокальних кооператив це річ неможлива до переведення (за кількома виїмками). Отже знов таки треба ствердити, що постачання сіл. госп. артикулів може переводити льокальна госп. спож. кооп-ва тільки частинно; і навіть при найліпшім розвитку і веденні ніколи не зможе постачати цілого ряду артикулів, які творять також поважну частину у видатках сел. господарства.

До 3). Збут продуктів села (яйця, молоко, безроги, збіжа і інші) це для села найважніша річ. Навіть коли нам удасться осягнути 100% скооперування в ділі постачання всіх артикулів і довести цю справу до ідеальної висоти, а рівночасно збут сільськ. продуктів буде іти через руки приватних посередників, то користь з такої кооперації для села не велика. Бо навіть, як село заощадить деякий гріш при закупні потрібних артикулів через кооперативу, то рівночасно буде тратити ще більше при збуті продуктів. В час теперішньої рільничої кризи справа ця ще більш пекуча, чим коли небудь. Як вивязується госп. споживча кооперація з цього завдання?

Треба зразу ствердити, що в справі збуту чи перерібки безрог не зробила вона досі нічого. (з мінімальними виїмками). В тій ділянці сітуація така: вся торговля безрогами в руках свинарів. Ціни впали застрашаючо низько. — При експорті живих безрог за границю до краю довозилося до недавна величезну кількість солонини, смальцю, а навіть мясарських виробів.

Треба зважити, що дохід з годівлі свиней ставить поважну частину загального доходу малоземельного селянського господарства і головне джерело припливу готівки. Статистика виказує (за п. Охримом). Мясні продукти в кооперації. К. Р., 11/29).

Величина господарств	Дохід зі збіжа %	Дохід зі свиней %
0— 2 ha	1·8	16·6
2— 5 „	9·5	16·2
5—10 „	19·0	19·2
10—15 „	22·7	19·7

Господарства до 5 ha творять 77% всіх наших господарств.

Цю ділянку наша госп. спож. кооперація досі вповні занедбала.

За те займалася вона постачанням для села мясарських виробів.

На основі переведеної анкети обчисляє інж. Охрим кількість і вартість мяс. виробів, які наші госп. спож. кооп. перепродали на селах, так:

Мяса	339.000 кг	за 639.200 зол.
Солонини . .	726.800 „	„ 2,463.800 „
Смальцю . .	233.600 „	„ 798.800 „
Ковбаси . .	242.000 „	„ 858.000 „
Шинки . . .	6.600 „	„ 21.800 „
Разом .	1,548.200 „	за 4,781.600 зол.

Солонина і смалець переважно заграничного (американського) походження, ковбаса, це виріб приватних масярів з куплених по дешевих цінах у селянина свиней, відпроданий йому з великим зарібком. Отже господ. спож. кооперація не здобулася навіть на якісь поважніші зусилля, щоби власне запотребування покрити власною мясарською продукцією, а пішла за загальною струєю: обезцінювання витворів місцевої годівлі (тих 16% селянського буджету) через імпорт заграничних товщів.

Центросоюз, — централя нашої госп. спож. кооперації, взяв в тім ділі поважну участь, перепродавши за 1929 р. біля 500.000 кг амер. солонини і смальцю (блищі дані були оголошені мин. року в статті інж. Романенка в „Ділі"). Очевидно в той спосіб не причинилася наша госп. спож. кооперація до піднесення господарського стану своїх членів, як це має в програмі. Причина та, що в теперішній своїй формі вона не має змоги тою справою занятися. Це вже нарешті зрозуміли провідники нащої кооперації. Шкода тільки, що так пізно.

Не інакше річ мається і в ділянці збуту збіжа. Кооперативного збуту збіжа у нас досі не має і при теперішній організаційній системі не буде.—Вяжеться з тим справа перерібки; справа млинів і пекарень. Відомо, що наше селянське господарство не дає таких лишків збіжа, щоби можна говорити про якийсь більший експорт чи тому подібне. Ходить тільки про пересунення лишків збіжа з збіжевих околиць (Поділля) в райони бідніші, які хліб купують.

При тім відома річ, що більшість наших госп. спож. кооператив перепродує в своїх крамницях печиво, а поважне число — муку, крупи і т. д. В статті інж. Охрима „Спожиття хліба через кооперативи І. степення" („Кооп. Респ." 1/29) знаходимо деякі дані, виведені на основі статистичних матеріялів, зібраних з 599 кооператив.

За 1927 закупило тих 599 кооп. хліба за зл. 488.155·—
булок за зл. 309.477·—
Разом за зл. 797·632·—

Колиб взяти на увагу всіх 1818 госп.-споживших кооператив і молочарсько-споживчих, чинних в 1927 р. то їх запотребування було, як обчисляє інж. Охрим, приблизно на 1·5 міліона зол. І знов той самий образ: збіжа нашого селянина переходить через руки приватних посередників до приватного млина, з млина знов через руки прив. купців до пекарні, з пекарні до кооперативи (звичайно за посередництвом П.С.К.) і звідси назад до селянина.

Що зробила госп.-спож. кооперація, щоби усунути цей дивогляд? Зновже майже нічого. І знов причина є ця, що теперішня система її організації не дає їй прямо змоги цею справою занятися.

Як бачим з цитованих вище уступів зі звідомлення Ради і Дирекції Р.С.У.К., нарешті рішено надати цій справі інші форми. Однак це, на разі, теорія. В практиці, здається, досі нема інструкції для пекарень чи млинів, нема випрацюваних взорів книговодства, статутів; і в кінці цікаво, хто має занятися цею справою серйозно на місцях. Пов. союзи, при своїх теперішних клопотах, не знайдуть на це ні ча у ні охоти.

Вкінці перейдім до одної з найважливіших ділянок в збуті сел. продуктів. Це є з б у т я є ц ь. З цікавої статті п. Жука (К. Р. 5. 1931) виймаємо слідуючі цифри 1188 кооп. госп.-спож. кооператив перепродали за 1929 р. яєць на 7,995.360 —.

Коли рахувати, що це тільки половина всіх госп.-спож. коопер., можна приймити, що ці торги виносили щонайменше 10,000.000 зол., це є 10·3% всіх торгів 2.142 чинних кооператив за 1929 р., які виносили 72,677.000 зл.

Цікаво, що торги наших кооп. за масло виносили в тім же році 10,615.000 зол. о т ж е 10·5% д о з а г а л ь н о ї к в о т и т о р г і в.

З цілої Польщі експортовано яєць:

в 1928 за 114,697.000
„ 1929 „ 142,504.000
„ 1930 „ 134,827.000

В тім експорті галицькі воєвідства займають 58·5%, а тернопільське і львівське воєвідство дають ½ всего експорту. Отже річно приблизно 83,000.000. віддає наше село на загр. експорт. Окрім того значну частину — на внутрішний ринок. З того через наші низові кооп. переходить округло 10,000.000 зол. З тої квоти однак продано союзам заледви частину (около 5,800.000 — на основі даних Ц. Союза; Др. Томашевський. Яйчарство). Не маємо даних, скільки з того припадає на самостійний експорт. У всякому рязі менше, чим половина. Дир. Мартюк обчислює вартість самостійного експорту наших союзів за 1930 на 2,520.000 зол., цебто всього на 3% загального експорту яєць з наших сіл, і ¼ всіх яєць, які переходять через наші кооперативи. В біж. році маємо всього 6 експортових магазинів. П у л ь е к с п о р т е р і в, на який в о л е ю ч и н е в о л е ю погодилась і наша госп.-спож. кооперація, грозить це некорисне відношення зафіксувати. І так наше село, маючи змогу через свої кооперативи осягнути, як не монополь, то бодай рішаючий голос, в експорті яєць, мусить піддатися під диктат приватних експортерів, а в торговлі яйцями кооперація наша зведена до становища друго чи третьорядного скупщика-посередника. По 10-літній з горою праці на цім полі — висліди с п р а в д і н е в е с е л і. Ріжно можна обороняти погляд, що так, а не інакше мусіло бути. І я т а к д у м а ю, п р и ч і м

уважаю, що причиною того є в першу чергу доручення яйчарської справи універсальній, льокальній кооперативі і її надбудовам, які через саму систему своєї організації не в силі були тої справи інакше поставити.

Не можна при цім поминути мовчанкою голосного тепер скандалу з совєтськими долярами в звязку з нашим кооперативним експортом. І це є природнім наслідком хибної організаційної системи, яка будувала експорт яєць на взірцях приватних купців, взірцях капіталістичних, через те і мусіла пошукувати капіталу, деб то не було. Ясно, що при такім поступованні можна часом зробити помилку. Жаль тільки, що цеї справи наші централі не висвітлили прилюдно заздалегідь, чекаючи аж висвітлення прийде з найменш бажаних кругів, даючи жир ласій на сензації пресі. Думаю, що при дійсній кооперативній організації яйчарської справи, опертій на продуценті, а не на посередниках (як це приміром бачимо в нашім молочарстві), булиб висліди ліпші, ну і не булоби скандалів.

Наша споживчо-госп. кооперація зростала в рр. 1928—1929 бурхливо але тільки що до скількости (нині вже ці роки згадуються, як „старі, добрі часи“). З кількістю не йшла в парі, якість. Хто мав нагоду оглядати справу з близька на місцях, той не мав причин до надмірного захоплення.

При скорім рості в ширину видно було від початку великі недомагання, які лягли колодою на шляху розвитку нашої низової госп. спож. кооперації. Найважніщі з цих недомагань:

1. Велике число дрібних кооператив; 2. Мале кооперативне освідомлення; 3. Розборгування; 4. Хаотичність діловодства в наслідок нагромаднення ріжних родів діяльности (універсалізм); 5. Брак вишколених книговодців; 6. Недостача власних капіталів.

2.

(Ця частина реферату подана у скорочені).

Надбудова госп. спож. кооперації — повітові союзи з Центросоюзом—опираються на тій самій засаді універсалізму, що й низові кооперативи. Задумані, як апарат для опанування гуртової торгівлі, з метою усунення посередництва, вони самі стали посередниками і то навіть в ділянках нетрудних до самостійного охоплення. Не дається заперечити, що в многих випадках союзи повставали, як варстати праці для безробітної інтелігенції, причім економічний інтерес кооператив уступав на друге місце. Побудовано коштовну 2-ступневу надбудову*), котра

*) Коштовність апарату ілюструє цифрове зіставлення коштів завідування в р. 1929:

	Разом	Платня управи	Платня персоналу	Суспільні обезпечення	Податки	Видатки на культ. цили	Інші
Ц. Союз	300.993	39.378	134.803	12.764	14·271	2.325	97.452
Пов. Союзи (30)	1.227.481	178.652	490.501	99.694	70.036	5.566	383.032
Кооп-ви. Госп. спож. (2119)	4500046	786.527	1.329.515	136.827	555.365	19.299	1.672.513
	6.028.520	1,004.557	1,954·819	249.285	639.672	27.190	2,152.997

виплила з бажання охопити організаційну і торговельно оту масу дрібних і неналаднаних кооператив.

Само ведення справ часто трактується не по кооперативному, а як „гешефт“ — не з погляду інтересів союзних кооператив, тільки щоби були як найбільші зарібки для союза, як такого. Для того форсуються обороти за всяку ціну навіть предметами не конче потрібними. Через те надмірно видвигається і роздувається вимоги „торговельної дисціпліни“, яка має покрити недомагання самого ведення підприємств.

Великим гріхом була кредитова господарка, яка опанувала цілу систему з низу до гори; кредитом помагали собі, щоби розпихати по селах навіть такі річи, які переходили господарську спроможність кооператив (дорогі машини). Наслідком нефортунних операцій прийшло вже до упадку кількох повіт. союзів.

Також організаційно не все було гаразд; сам факт, що в надзірних Радах Ц. С. і РСУК засідали переважно директори повіт. союзів, отже особи, залежні від тих же установ, не виходив на добро справі. Наслідком тої системи була надто велика мягкість супроти недомагань по союзах.

Як низова ланка, так само й надбудова, маючи очи звернені з природи річи туди, звідки пливе 80% її оборотів — на споживчу ділянку, не може, і не має зрештою для того даних, розбудувати ділянку збуту і перерібки с.-госп. продуктів. Бо вона при теперішній своїй будові і засобах не в силі навіть, як слід, опанувати саму споживчу справу. На це, як і на інші недомагання, звернув я увагу на сторінках Кооп. Респ. в чч. 1—3 за 1929 р., подаючи одночасно проєкт перебудови системи. Правда, від того часу я свої думки що до способу перебудови в дечім змінив, але моя оцінка положення госп.-спож. кооперації показалася, на жаль, вірною, дарма що один з дискутантів, теперішний директор Ц. С. п. інж. Творидло назвав її „ширенням зневіри“. Мої предбачення сповнились скорше і навіть в далеко більшій мірі, як я сам сподівався. Безумовно грала тут деяку ролю госп. кріза; та хиба лиш остільки, що той процес прискорила. І так стоїть нині спож.-госп. кооперація серед кризи, з неприродньо роздмуханим споживчим апаратом, апаратом спрямованим на посередницьку діяльність, ведену при помочі чужого (в більшости) капіталу, маючи, як основну частину своїх активів — борги. Апарат цей під ударами кризи корчиться, тут і там валиться. — Натомісць апарат — збутовий і продукційний — вповні нерозвинений.

Чи попадати нам в зневіру? Чи маємо пасивно приглядитися, як буде потапати той корабель, на якому і ми їдемо? Чи дійсно сітуація безвиглядна? — Ні. Треба тільки звернути очи на село; ми бачимо, що воно само зовсім не попадає в зневіру. Кооперативна свідомість

там все таки зростає. Як що ми сільську кооперацію розбудуємо так, що вона служитиме дійсно інтересам селянства, тоді вона вийде з цієї кризи здоровою і сильною.

Вважаю, що теперішні орг. засади: льокальність, універсалізм, 3-ступневість будови, і оперта на них система кооп. будівництва не є в стані виконати цих завдань, а саме зорганізувати збут і перерібку сіл.-госп. продуктів.

Корреферат дир. І. Мартюка (Центрозоюз).

Минає 10 літ від перших початків нашої повоєнної праці на кооперативному полі. 10 літ, це хоч малий протяг часу, то все таки вже такий період, який дає нам можність, так сказати б з історичної перспективи поглянути на висліди наших кооперативних стремлінь та праці.

Щоби по переведеному перегляді наших осягнень за 10 літ дати обєктивний осуд про висліди, чи навіть методи праці, треба кожному критикові запізнатися з обставинами та навіть людьми, серед яких зродилася думка обнови нашого не тільки економічного, але і національного життя.

Всім нам відомо, які умовини життя були на нашій території в роках 1919/20, і мусимо ствердити, що причиною повстання (в лютім 1921) Краєвого Комітету Організації Кооператив (КОК) були не самі економічні, але більше культурні потреби нашої нації в той час. Членами КОК-а були люди дуже доброї волі і патріоти, але не всі вони мали вже скристалізований плян кооперативної праці в повному значінню цього слова.

Думаю, що для багатьох кооперація тоді не була ще ціллю, а лише средством до цілі. Тодішня господарська сітуація на селі була того рода, що чувся прямо голод на спож. товари; а коли на селі показався в торговлі який товар, то продавався по таких лихварсько-пачкарських цінах, що зівсім правильним було братися перше всього до боротьби з цею формою визиску.

Соціяльні відносини, як всім відомо, були того рода, що передвоєнний та підчас-воєнний нарибок інтелігенції став через війну і політичну катастрофу безробітним пролєтаріятом і в інтересі цілої нації треба було цему безробітному інтелігентові дати варстат праці, дати змогу працювати не лише для особистої користи, але і на користь цілого населення.

Серед таких обставин прийшли народини нашої господарсько-споживчої кооперації.

Молоді, а за те часто без ніякої чи з дуже малою життєвою практикою люди взялися з молодечим запалом та деколи з воєнною отчайдушністю до організації нового економічного життя. Маючи за собою ще традицію передвоєнних вічевих маніфестацій, творили на взір передвоєнних аґітаційно-політичних віч нову економічну організацію. Вислідом такої праці повстають сотки чи навіть тисячі економічних самостійних установ, не маючих обзнакомлення з кооп. ідеєю а майже все без вистарчаючої матеріяльної підстави.

К. О. К., видаючи перший статут господарсько-споживчої кооперативи, зівсім правильно вклав туди засаду універсальности. Зроблено це не помилково, але з пляном розбудити в той спосіб апатичне і через катастрофи зрезигноване село, бо його можна було найкраще зацікавити боротьбою з товаровим голодом і лихвою. Новозаснована госп. спож. кооперація мала стати абеткою кооперативного вірую, а кооператива для кооп. працівників — ляборат[о]рією для практичної аналізи, пізнання господарського стану села і околиці.

Кооперативну працю зачато від закупу, бо колиб було зачато складні і багато трудніші до ведення збутові кооперативи серед кооп. неосвідомленого ще населення, діло булоб з гори засуджене на невдачу. Створення однак кооператив лише споживчого характеру було рівнож без великих виглядів на успіх, бо такі кооперативи при товаровому голоді булиб хвилево зацікавили членів, однак по зменшеній товаровій лихві, чи в нормальних торговельних обставинах, булиб збуденніли і ніякого більшого зацікавлення не викликували. На основі універсальности побудована кооператива, по переведеній деякій санації в ділянці постачання, мусить для дальшого зацікавлення членів-селян братися за підготовку терену для переходу до ділянок таких, які для села, як дрібного рільного продуцента, є все актуальні і конечні. Універсалізм, при багатьох навіть недотягненнях зі сторони практичних кооп. робітників, вповні себе виправдав, бо підготовив, освідомив село до кооп. перерібки та збуту продуктів. І не будь універсальних кооператив — не було би сьогодні нашої молочарської кооперації з Маслосоюзом на чолі, не було би сьогодні скупу і поважного навіть експорту яєць, не мали би ми машинових секцій чи навіть самостійних маш. кооператив, не було би відділів обезпечень худоби чи навіть нині вже живих і здорових кредитівок-райфайзенок, які всі свій початок мали і будуть мати на 90% в кооперативах універсального типу. Не є догмою, що універсальна кооперація веде самий лише споживчий відділ, зате правдою є, що універсальна кооперація, даючи при спож. відділах початок новим с. г. відділам і довівши їх до самостійности, випускає їх з під своїх крил до самовистарчального добре підготованого лету.

„Універсальна кооператива не розрослася на весь ріст в кооперативу споживача". — Правда! Але це і не було її завданням, це не було думкою авторів організаційного пляну. І хто знає, чи коли б було і так сталося, чи це було б принесло яку небудь користь для нашого села, як продуцента, і лише частинного споживача. — „Госп.-споживча к-ва не веде для села мануфактури". Це правда, але повоєнне село через теперішню міську тандиту виробило собі такі специфічні, а деколи навіть неестетичні смаки, що закуп тої мануфактури приносить селові радше шкоду, і не завсігди булоб правильним, коли б кооперація своїм авторитетом піддержувала в засаді не здорову доставу цего товару. Статистичні дані, наведені в рефераті тов. інж. Раковського, відносяться в першій мірі до полотна; а таке майже кожна сьогоднішня кооп. для загального закупу і збуту провадить.— Не дасться заперечити, що торг. політика деяких наших кооп. осередків недописує, але тут вина в людях, а не в системі. Не бачу нічого лихого в тому, що при надзвичайно добрій конюктурі для продажі живих безрог селяни купували через свої кооперативи американський смалець чи солонину, бо з того виходила лише користь для нашого

села. За те з хвилею, коли ціни на безроги впали, госп. спож. кооперація несе поміч для села, збуваючи безроги, як і мясо; а навіть повстають кооперативні районові мясарні, як відділи госп. спож. кооперації (Купчинці, Копичинці, Коломия, Бережани і багато інших).

По основанню П. С. К., в 90% самочинно, а декуди під натиском ревізорів Р. С. У. К., повстала в краю опінія, що все зло в кооп. життю пливе з універсалізму нашої організації з її трехступневою системою, бо колиб осталася лише двоступнева, себто колиб не стало повітових осередків, тоді булоби все в порядку.

Погляньмо, оскільки опінія така правильна. Основування кооператив йшло з початків зівсім дико — з чого і повстало безліч кооператив так материяльно, як і морально зовсім до життя не здібних. Перший стрим тій, так назвім, стихії кладуть деякі кооп. осередки, ставлючи за завдання: меньше кооператив, зате кращих. Серед зівсім необзнайомлених не тільки з кооперацією, але з технічним веденням діло - і книговодства кооперативи, кооп. осередки вишколюють перших кооп. справників, перших книговодців, стають дійсними носіями кооперативного знання. Чомусь не хочеться бачити, скільки гроша заощаджено через повітові осередки та споживчо-госп. кооперацію, побиваючи цілковито товарову лихву. Скільки заощаджено на насінню, уживаючи через пропаганду кооп. осередків сіялок, скільки користи для села принесли молотільки, яких без помочі госп. спож. кооп. та її осередків знищене війною село не моглоб ніколи набути. А чи повітові агрономи, удержувані вповні фондами повітових осередків, не залишили сліду свойого впливу на традиційно-консервативну управу рілі нашого села?

Розуміється, щоби оплатити ті всі видатки організаційної натури, мусіли не раз люди, що вели провід в кооперативних осередках, вести таку торговельну політику, яка не зовсім йшла по лінії засад кооперації. Не маючи з самих початків відповідних оборотових фондів, пішли деякі з них по лінії найменьшого опору, оперуючи чим раз то більшими кредитами. Вина однак не в організації чи системі, а лише в людях, які не вміли чи не були в силі протиставитися натискові обставин і замісць обгрунтувати себе на місцях, виказуючи меньші, на перший погляд, матеріяльні успіхи, виказували поважні осягнення, аж поки не втопилися в морю запротестованих векслів.

Колиби однак хиба лежала не в людях, а в самій системі, ми не малиби таких союзів, як Стрий, Копичинці, Калуш, Городенка, Борщів, Скалат, Підгайці чи навіть Щирець, або Рудки.

В 1924 році повстає, як оконечна надбудова нашої сітки госп. спож. кооператив, — Центросоюз. Цей рік, це рік скорої девалюоції, та диких торговельних звичаїв. По товар для коопер. осередка треба було виїзджати особисто, тратити час та гроші на дорогу, так що кожне закупно було обтяжено на 3—5%. Цю аномалію відчували в першу чергу кооп. осередки найдальше від Львова, як торговельного осередка, віддалені (Копичинці), і від них вийшла ініціятива створення у Львові такого осередка, який би закуповував весь потрібний товар, не витративши на це більше, як 3% коштів. Довоєнний „Краєвий Союз Госп. Спілок“ дав свою згоду поставити на услуги цілої госп. споживчої організації свій готовий вже торговельний апарат і так прийшов на світ, як Союз госп. спож. кооперативних союзів — „Центро-

союз". Край, коли почув, що вже є кооперативна краєва централя — а централя ще й сьогодні в розумінні майже цілого громадянства це невичерпана керниця кредитів і субсидій — кинувся енерґічно до основування дальших, ще меньше фінансово до життя здатних повітових союзів. І коли кооп. централя боронилася перед приняттям в члени фінансово не вистарчальних повітових осередків, пішли зі всіх сторін атаки за приняттям всіх без розбору в члени. Кооперативна централя перша пішла на зломання т. зв. „сокальського кордону", що не мало забрало і так дуже скупих власних оборотових фондів.

Ц. С., як завершення кооп. організації, оказався не тільки конечним, але необхідним. Союзи, які в своїх початках були не зле вивінувані як в оборотові фонди, так ще більше у відповідний людський матеріял (Стрий, Копичинці, Підгайці, Рогатин), маючи в Ц. С. повну обслугу в торговельній ділянці, мали час і змогу посвятити всю енерґію на матеріяльне і організаційне обґрунтування сільських кооператив і осягнули в тім поважні успіхи. Такі союзи, як Калуш, Городенка, Борщів, Сокаль, Рудки, Скалат, завдяки не найгіршій товаровій обслузі Ц. С. та деякій фінансовій допомозі з його боку, висанувалися, а, маючи рівнож не злий добір людий, нині належать до зовсім живих та здорових кооп. осередків. Ново повсталі союзи як Броди, Золочів, Самбір, Ярослав лише допомозі Ц. С. завдячують те, що жиють і щасливо перемагають так звану „Kinderkrankheit".

При помочі Ц. С. розбудували повітові осередки свої відділи госп. потреб як погної, вугля, рільничі машини і знаряддя, будів. матеріяли та вкінці добірне насіння.

За почином Ц. С. приступила госп.-спож. кооперація до збутової ділянки, а саме до одної з найтрудніших, однак для нашого села надзвичайно важної, а саме до збуту яєць. Невдача, яка впрочім і дорого коштувала нашу кооперацію в 1929.році, спричинена була не спекуляцією, а дійсно світовою катастрофою через непригідну температуру як літом, так і зимою. Вона нашого кооперативного експорту не заломила. Експорт йде правильно вперед і нині відограє в буджеті скооперованих рільників та на терені експортерів поважну ролю. Госп. спож. кооперація охопила що найменьше 50% всього скупу яєць на нашій території і коли ще в багатьох випадках збуває з причин від неї незалежних закуплені запаси приватним експортерам, то все таки має дуже поважний вплив на місцеві риночні ціни, чим несе велику матеріяльну допомогу селові. Кредити, які на ціль експорту кооперація затягнула, відбилися правда досить тяжко з морального боку, то все таки для його розбудови зробили велику прислугу, а що більше, в часі тяжкого економічного положення, допомогли фінансово не угрунтованій кооперації з дуже малими жертвами перебути найтяжкий удар в часі скрути.

Про фабрику мила, як надзвичайно велике осягнення (якого за 30 літ передвоєнного існування не осягнула чисто спож. кооперація), зайвим є згадувати.

Коли говориться про подорожіння товару через триступневу організацію, то треба зазначити, що життя і практика дає якраз противний доказ. Серед сьогоднішньої скартелізованости торговлі і промислу триступнева система будівництва, виступаючи на торговельних ринках, осягає такі оборотові премії, що вони не тільки

криють львину часть адміністраційних видатків, але навіть дають можність в дійсности доставити для села товар по найдешевших цінах.

Питанням далі є, що краще великі чи малі союзи? Питання це вирішено в користь великих, однак ліквідація малих через фузію у великі союзи зустрічає й великі труднощі. Питання це, хоч теоретично вирішене, може бути ще дуже сильно дискутоване.

Достава потрібних для села чи то засобів поживи чи домашнього чи рільничого реманенту вимагає конечно триступневої організації; а експорт яєць прямо не є до подумання при двоступневій організації. Те саме мається зі збутом збіжа (фасоля, олійні насіння—на експорт, а збіжа до осередків промислових чи на збіжа бідних наших повітів): кооперативи — як скупщик, повітові осередки — як магазини для чищення і сортування, а централя — як звязковий регулятор міжзапотребуванням і збутом. Одинокий збут безріг мігби з обійтися одноступневою організацією експорту, згл. двоступневою (при перерібці на бекони).

Перейшовши коротенько добрі і лихі сторони нашої госп.-споживчої організації, приходимо до слідуючих висновків, згл. вимог:

1) Універсалізм нашої організації тепер та ще на довго в будуччині буде конечний, як підготовчий апарат для організації спец. кооператив, хотяй і велика частина їх може остане на завсігди при універс. кооп-вах, як осібні відділи.

2) Триступневість з огляду на психіку населення, комунікаційні середники, та вкінці на торгов. вимоги є не лише добра, але й конечна.

3) Багато хиб в дотеперішній практиці походить не від системи організації, але зза браку відповідного людського матеріялу.

4) Розбудова збутових ділянок конечна — не розбудується їх однак теоретично, а практично, зачинаючи з місць і прослідивши, як слід, обставини даного району.

5) Кличем нинішнього дня повинен і мусить стати клич самовистарчальности і перехід до виключно готівкових трансакцій.

6) Поглиблення організації через Р. С. У. К., шляхом розміщення найпрактичніших ревізорів-організаторів в краю. (В централі: адм. апарат, видавництва, статистика, правний відділ і ревізорський з кількома ревізорами-інспекторами).

7) Обсада торговельних і організаційних рефератів по осередках людьми, які перебули всесторонню практику, від кооперативи І. степ. починаючи.

8) Ц. С. переміниться в торговельну агентуру в часі, коли підбудова П. С. К. буде в цілому краю покривати все своє запотребування в своїх осередках, а ці стануть дійсними в торг. розумінню гуртівниками.

9) Найблищим завданням госп. спож. кооперації є допомога для організації кред. кооперації та поширення збуту яєць і започаткування збуту худоби і безрог.

Промова А. Жука (РСУК).

Я не був на рефераті інж. Раковського і свої уваги,*) навязую до корреферату дир. Мартюка. На мою думку, дир. Мартюк, перечислюючі заслуги і досягнення повоєнної кооперації, трохи передав куті меду! Дир. Мартюк категорично твердить, що як-би не універсальні господарсько-споживчі кооперативи, то ми не мали-б кооперативного молочарства, кредитових кооператив і т. п. Дістається таке враження від реферату дир. Мартюка, що повоєнна кооперація нічого не дістала в спадок від передвоєнної — ані під матеріяльним, ані під організаційним оглядом. В дійсности так не є. Правда, війна і повоєнне двократне обезцінення валюти поробили великі спустошення в господарському житті краю, а в тім і в кооперації. Одначе твердження, що по війні від передвоєнної кооперації лишилася одна пустка, порожнє місце — не відповідає історичним фактам.

Війна застала нас з поважним кооперативним доробком. В момент вибуху війни ми мали около 800 кооператив. Останній передвоєнний статистичний звіт за 1911. р. обіймає 511 кооператив, значна часть яких (130) мали реальности (доми і пр.) білянсової вартости около 4·5 міліонів корон. Ці реальности збереглися й по війні та стали поважною матеріяльною основою для повоєнної кооперації. Перший повоєнний статистичний річник РСУК за 1925. р. виказує поверх тисячки кооператив (1029), з яких одна третина (339) припадає на кооперативи, основані в передвоєнних роках, а серед них знаходимо поверх сотки (107) кредитових і кількадесять (33) молочарських кооператив, зглядно молочарських відділів при іншого рода кооперативах і т.п.

З цього виходить, що не тільки кредитова, але й молочарська повоєнна кооперація своєю основою мала в значній части передвоєнні кооперативи цих видів. Особливо це треба сказати про кредитову кооперацію. З кінцем 1930. р. до РСУК. належало поверх триста (318) кредитових кооператив, а з них — більше третини основаних перед війною. І якраз ця третина перед війною основаних кредитових кооператив репрезентує під теперішний час нашу кредитову кооперацію. Основані по війні кредитові кооперативи є дуже слабонькі, а значна їх частина покищо цілком не життєздатна. Про це говорить між іншим сума зібраних кредитовими кооперативами ощадностей — головний, а в багатьох випадках єдиний їх оборотовий капітал. Сільські кредитові кооперативи, числом коло 200, не зібрали і пів міліона вкладок. З загальної суми зібраних кредитовими кооперативами щадничих вкладок, (коло 9 міл. зол.) на райфайзенки, що переважно по війні основані, припадає 5·0%, а на один передвоєнний „Дністер“ — поверх четвертини (28·8%). Половина всіх вкладок приходиться на Українбанки, це зн. головно на передвоєнні повітові кредитові товариства. Надбане перед війною і збережене по війні майно цих кооператив було причиною скорої відбудови і відносно гарного їх розвою в повоєнних роках.**)

---

*) Автор, опрацьовуючи для друку свій усний реферат, доповнив його точнішими цифровими даними і дещо поширив виклад своїх думок. Редакція.

**) Ширші дані про стан вкладок в кредитових кооперативах читач знайде на іншому місці в цьому-ж числі „Кооперативної Республики“. — З поглядами п. А. Ж. про повоєнну кредитову кооперацію не погодилися інші дискутанти, вказуючи на величезну життєздатність (моральну силу) райфайзенського руху, котрий, хоч зачав з нічого і без кредитів з гори (як було до війни), за короткий час (біля 2 літ) зібрав вже ½ міліона капіталу. Ред.

Кооперативне молочарство розвинулося по війні далеко краще, в порівнанні з передвоєнним часом, як кредитова кооперація. До розвою повоєнного молочарства причинилась очевидно й господарсько-споживча галузь торговельної діяльности універсальних кооператив. Але з другої сторони молочарські відділи оживляли й побільшували торги споживчих відділів, завдяки припливу готівки до села за згрошевлене молоко, отже причинялись до розвою споживчої галузі кооперації.

Повоєнна кооперація дістала в спадок від кооперації передвоєнної і свій універсалізм. Тут нічого нового не видумано, тільки живцем передруковано передвоєнний статут т. зв. „Народного Дому". Цей передвоєнний і повоєнний універсалізм нашої кооперації походить від нашого економічного примітивізму, а також диктувався практичними зглядами. Треба було заповняти пустку нашого національного економічного життя. Формою для цього стали кооперативи. Але які саме сторони економічного життя можна обняти кооперативами, цього не зналося, це мала показати практика. Для цього треба було мати змогу без ніяких труднощів і витрат, заміняти в потребі один рід діяльности кооперативи на другий, зглядно під дахом одної кооперативи випробовувати одночасно ріжнородну господарську діяльність, покриваючи можливі страти одного відділу зисками другого. Так появився перед війною не тільки статутовий, але і практичний універсалізм наших кооператив. В 1911. р. було кількадесять кооператив (56), що провадили по два і більше відділів, а статутово універсальних кооператив було три четвертини всіх союзних кооператив (384 на 511).

Перед війною дуже важною і найлекшою до опанування кооперативами стороною економічного життя був кредит, тому найбільш поширеним видом кооперації були кредитові кооперативи, а головним родом діяльности універсальних кооператив були кредитові операції. По війні дуже пекучою справою було постачання для населення споживчих і хатнього та господарського вжитку артикулів, тому найбільш поширеним видом кооперації стали господарсько-споживчі кооперативи в передвоєнній універсальній статутовій формі (з виключенням кредитових операцій), щоб в потребі можна було, по при постачання артикулів споживи і хатніх та господарських потреб, також занятися й чим іншим, напр. збутом і перерібкою рільничих продуктів і пр.

Цими господарсько-споживними, універсальними кооперативами, число яких переступило вже цифру 2.500, створено великі рами економічної праці. Але ці рами ще не заповнено як слід змістом. Торги нашої низової господарсько-споживної кооперації виносили в 1929. р. коло 65 міліонів зол. Це є дрібниця для 7 міліонів Українців під Польщею. Торговельні підприємства на Академічній вул. та на вул. Легіонів у Львові певно мають не менші річні торги, як ціла наша низова господарсько-споживча кооперація. Щоб мати виразне уявлення про наші досягнення на торговельному полі, вистарчить поставити поруч: кількадесять польсько-жидівських склепів на вул. Легіонів і вул. Академічній у Львові і 2500 українських кооперативних склепиків на всьому просторі українських земель під Польщею!

Ще багато лишається до роботи, а цій роботі не може перешкоджати теперішній універсалізм нашої кооперації, як що інж. Раковський справді виступав проти універсалізму. Теперішній універсалізм

в порівнанні з передвоєнними часами не є вже такий всеобємлюючий. Кредитова кооперація силою постанов кооперативного закону організується тепер цілком окремо. Відпадає від універсальних господарсько-споживчих кооператив молочарство. Що-ж ще лишається при господарсько-споживчих кооперативах для евентуального відділення в спеціяльні групи кооператив? Поки-що майже нічого!

Мабуть половина наших господарсько-споживчих кооператив мають машини і знаряди рільничі для спільного користання членів. Переважно це дрібні, маловартістні річи, для орудування якими годі творити окремі кооперативи; не оплатиться. Але навіть в тих випадках, коли кооперативи посідають складніші і дорогі машини, комерційне орудування якими приносить поважні доходи, то ледво чи раціонально перетворювати такі машинові відділи в самостійні кооперативи. Посідання кооперативами рільничих машин і знарядів не може занадто ускладнювати ведення кооператив, а позбуття їх позбавилоб кооперативи і доходів від випозичання (при раціональнім, очевидно, орудуванні машинами), і відбіралоб кооперативам їх і так не великий господарсько-рільничий характер, — а цей характер сільських споживчих кооператив прецінь обстоюється.

Є кількадесять господарсько-споживчих кооператив, при яких існують такі підприємства, як олійні, млини, мясарні, дахівкарні, цегельні і т.п. Є це дуже важні промислово-продукційні початки. Але тільки початки. Про виділення згаданих продукційних підприємств в окремі галузі кооперації ще рано говорити. Всі ці ділянки праці дуже важкі і складні та, крім фахового знання і досвіду, вимагають великого гроша, якого у нас немає. А проте якраз в цю сторону має бути звернена наша головна увага. Універсалізм наших кооператив не є і не може бути тут перешкодою. Навпаки! При універсальній кооперативі, основним родом діяльности якої є постачання для широких кругів населення артикулів щоденного вжитку, якесь продукційне підприємство може бути започатковане скорше і з меншим ризиком, ніж в формі самостійної кооперативи.

Напр., в деяких околицях сільські господарсько-споживчі кооперативи виказують досить поважні торги печивом (хліб, булки). Отже в цих околицях існують умови для сільських кооперативних пекарень. А кооперативні пекарні створять умови для кооперативних млинів. Можна для цього основувати осібні кооперативи, але певніше починати таку роботу при сильніших господарсько-споживчих кооперативах, в людних місцевостях, з тим, щоб обслуговувати ширшу околицю.

Взагалі всяку нову, невипробувану галузь кооперативної діяльности ліпше започатковувати, в скромних розмірах, при існуючих кооперативах, ніж з широким розмахом пускатись на творення спеціяльних кооператив. Це булаб річ небезпечна, зрештою, при нашому безгрошевю і не реальна.

Крім господарських машин і знарядів та нечислених продукційних відділів, господарсько-споживчі кооперативи мають ще один рід діяльности, при якому можна говорити про спеціялізацію, а саме — постачання помічних погноїв, насіння і т. п. В яких розмірах воно ведеться—точно не знати. В усякім разі ця галузь торговлі слабо розвинена, бо не надається вона для дрібних сільських кооператив, а повинна бути ділом кооператив для закупу і збуту районового чи

повітового характеру, опертих о сильні кредитові кооперативи.

Позатим наші господарсько-споживчі кооперативи є кооперативами споживчо-яйчарськими. Вони постачають для сільського населення артикули першої потреби, а взамін дістають яйця, часом збіжа і перепродують їх далі.

Торгують очевидно, кооперативи переважно за гроші, але також переважно в борг. І розборгували поверх половини своїх власних капіталів (уділи, фонди резервові). А це досить показна сума, для 1929 р. виносить вона 3,647 тисяч зол.!*) Цілий власний капітал низових господарсько-споживчих кооператив виносив в 1929 р. коло 6 міліонів (членські уділи 1,439 тисяч і резервові фонди 4,408 тисяч). Половину цих фондів треба було і можна було, при відповідних методах праці, постепенно стягнути до централь у Львові та до повітових осередків. Бо мусимо твердо собі усвідомити, що без відповідного вивінування в оборотові капітали кооперативних централь (Центробанк, Центросоюз, Нар. Торговля, Маслосоюз), ціла наша кооперативна будівля буде хиткою, а про організацію перерібки і збуту рільничих продуктів в широких розмірах годі й думати, бо такі річи вимагають поважних капіталів. Ці капітали може дати тільки споживча галузь кооперації, бо тільки споживча кооперація, раціонально ведена, має секрет скорого і певного нагромадження капіталів. І взагалі лише на зорганізованій кооперативно консумції може вирости кооперативна продукція, особливо в наших умовах. Іншої дороги немає.

Коли інж. Раковський витикає занедбання перерібки і збуту рільничих продуктів, то він має рацію, одначе тут м. ін. не причім універсалізм нашої низової кооперації. Виною тут наші методи праці, котрі довели до розборгування половини власного майна кооператив, замісць стягнути ці гроші до кооперативних централь і тим уможливити фінасування продукційних підприємств та збутових операцій низових кооператив і повітових осередків. Універсалізм наших кооператив великі клопоти справляє при їх розкляси фінованні з причини частої певелуки кооперативами одного роду діяльности на другий, але для поглиблеоня і поширеннь кооперативної праці перешкодою не може бути.

Коли ходить про спеціялізацію кооператив, то її треба починати з гори, а не знизу, починаючи від наших торговельних централь. Щось є ненормального в тім, що поруч існує дві установи (Центросоюз і Народна Торговля), торговельна діяльність яких майже однакова. Центросоюз мавби, на мою думку, спеціялізуватися на чисто рільничій торговлі (постачання господарських артикулів і збут продуктів рільничих), а Нар. Торговля мусілоб обняти постачання споживчих артикулів для цілої союзної кооперації.

Далі спеціялізацію можна переводити в повітових осередках, виділяючи в самостійні кооперативи розвинені і зрілі для самостійного існування галузі торговлі. А на кінець може прийти спеціялізація на селах, коли наша кооперація розростеться, розгалузиться й скріпиться, на основі організації споживання, в теперішній універсальній формі низових кооператив.

---

*) Про боргування в наших кооперативах див. статю в ч. 3. „Коопер. Респ.“ за березень 1931. п. з. „Лядові борги в союзних кооперативах“.

В звязку з вилученням в самостійні кооперативи окремих галузей торговельної діяльности повітових союзів, при евентуальнім переході повітових союзів також до продукційної діяльности, виникне питання про вилучення з їх компетенції організаційно - інструкційних функцій відносно низової кооперації і передачі цих функцій окружним експозитурам Ревізійного Союза.

Увага редакції. Про перебіг дискусії з приводу цих рефератів напишемо в наступному числі „Кооп. Р-ки“.

Кооперативна Франція дає почин важному ділу.

I.

Як доносить відомий франц. кооператор д. Доде - Бансель (Internat. Genoss. Rundschau, V. 1931) французькі кооператори міста і села зробили поважний крок наперед в наміченому всією міжнародньою кооперацією напрямку співпраці кооперації споживачів і селян-продуцентів. За почином д. Поассон-а (відомого автора „Кооперативної Республики“) заснувалося бюро співпраці обох галузей кооперації специяльно для пропаганди основування кооперативних млинів і пекарень як по містах, так по селах. Це не буде пустий звук, коли зважити, що кооперативна Франція має за собою вже величезну роботу в тій ділянці, чи не найбільшу що до розмірів серед всіх країн світа. Стан млинарства і пекарництва зараз у Франції слідуючий:

59 кооперативних хліборобських млинів. Це є млини промислового типу, що приймають від членів зерно для збуту у формі муки.

70 міських кооперативних млино-пекарень.

49 сільських кооперативних млино-пекарень. — Вони видають членам хліб (картки на хліб до пібрання в пекарні) у обмін за пшеницю (зерно). Коли є надвишка муки, тоді відступають її кооп. пекарням.

631 сільських кооператив з пекарнями.

1009 сільських кооперативних пекарень. Це малі не дуже богато оборудувані заведення.

По війні (у 1918р.) у Франції було 2.148 сільських кооперативних пекарень. З них 1160 кооператив пекарень про котрі були відомости мали 172.159 членів.

Сільські кооперативні пекарні повстають сливе у всіх кінцях Франції одночасно з приватними промисловими хлібопекарнями, а то тому, що селяне помалу кидають старий звичай випікати хліб у себе вдома.

Наступні відомости про організаційний бік справи в сільських кооперативних пекарнях беремо зі ст, „Сільські кооп. пекарні у Франції“, поміщеній в часопису „Кооперативна Зоря“ (ч. 6 і 7-8 за 1918 р.), органу „Дніпросоюза“, централі укр. споживчої кооперації, що виходив у Київі. Опускаємо з неї тільки ті місця, які втратили актуальність та представляють менший інтерес зогляду на наші відносини*).

*)Редакція „Кооп. Р-ки“ дуже радо далаб місцеоригінальній статті про пекарську справу у Франції чи в якій іншій країні, як рівнож у Польщі та на наших землях

Діяльність сільських кооп. пекарень у Франції, до якогоб типу вони не належали, значно відріжняється від діяльности міських кооперативних пекарень, котрі вживають інакше прибуток, добутий усуненням торговельних посередників: сільські пекарні взагалі держаться тої засади, щоби продавати хліб як найдешевше. Вони мають на меті безпосередню вигоду споживача, що досягається дотепною продукційною організацією. Міські ж кооперативні пекарні ухиляються обіцяти хліб по дешевій ціні; вони обмежуються тим, що піддержують надію на майбутній прибуток, тобто ощадність, і тим самим їх моральний вплив інший

Так одна млино - пекарська кооператива по статуту має єдиною метою давати своїм членам хліб по ціні постійно пропорціональній до ціни збіжа і кладе в основу ціну — 1 франк за хліб у 4 кілограма, коли ціна зерна виноситиме 17 франків за 80 кільограмів.

Прінціп постійного відношення між ціною зерна та ціною випеченого хліба значно відріжняється від прінціпу: „можливо дешевше" і є значним кроком вперед. Як каже автор одної анкети, зробленої серед сільських кооперативних пекарень, можна сподіватися, що останні в своїй діяльности до прінціпу пропорційности ціни хліба до ціни муки додадуть ще стремління до ощадности, що тільки зміцнить кооперативні пекарні в очах людности.

Конкуренція приватних сільських пекарів, що в значній мірі належать до великих млинарів, є досить важливою перепоною для товариських пекарень. Проте є спосіб зломити цю конкуренцію: це організація кооперативних млинів - пекарень, котрі можуть існувати без жадної залежности від мірошників, котрі звичайно шахрують, додаючи шкідливі примішки до муки. Хліборобські товариства це зрозуміли і почали будувати власні млини. Одно з таких товариств, наприклад заснувало кооперативне товариство для молочення, тріяжу (добору зорна) та мелення зерна. Фундатор одної кооперативної пекарні вважає, що вона може, як слід, працювати лише тоді, коли при ній є кооперативний млин. За таку організацію справи він висловлює такі думки. Кооперативна пекарня, коли при ній є кооперативний млин, може купувати потрібне їй зерно першої якости переважно у своїх членів, видаючи їм квитки на одержання печеного хліба. Коли є до розпорядимости млин, пекарня може діставати гарну і споживну муку, чого не може бути, коли звертатися до приватного мірошника. Нарешті кооперативна пекарня, котра не має млина може загинути під тягарем місцевого приватного млина.

Практика показала, що для того, щоби міг існувати кооперативний млин — пекарня, треба, щоби до нього належало до 500 членів. Підприємство повинно виробляти лише одного сорту муку і випікати хліб одної лише якости, бо воно працює для мас споживачів, а не для тих, котрі хотять їсти роскішний хліб. До того, як знов таки показала практика, богачі не купують хліб у кооперативі.

Автор вже зазначеної анкети, д. Де-Рокіньї з приводу кооперативних млинів-пекарень висловлює цікаві думки. Він гадає, що кооперативне гуртування хліборобів, створене для економічного випіку хліба, може іти дальше у справі допомоги споживачам.

У хліборобів, каже він, інтерес продуцента (цеб - то того, хто виробляє) переважає над інтересом споживача, вони особливо потрібують продавати свої продукти по вигідних цінах, а збіжа є таким

головним продуктом. Коли почнемо досліджувати відношення, котре існує між ціною зерна, заплаченого хліборобові, і ціною хліба, котрий продають булківники по містах, ми бачимо велику ріжницю: яко оплату своїх послуг, мірошник та булківник набивають значну частину до першої вартости зерна і це в той час, коли хлібороб часом тратить на виплеканні зерна. Навіщо, запитує Де-Рокіньї, хлібороби мають віддавати сю частину посередникам, коли вони самі при допомозі кооперації можуть стати і мірошниками і пекарями? На такім же прінціпі заснувались кооперативні молочарні, котрі переробляють молоко у масло. Нічого не заважає хліборобам гуртуватись так само для створення з початку по місточках, а пізніше по містах, кооперативних млинів - пекарень. Вони притяглиб до себе споживачів тим, що давалиб останнім частину користей, котрі виникали би через усунення посередників. Встановлення таких прямих звязків між виробниками зерна та споживачами хліба приносилоб ще інші користи. Така організація постачання печеного хліба в значній мірі чинилаб опір спекуляції зерном та мукою. Великі торговці зерном, котрі купують через комісіонерів зерно у хліборобів, не малиб можливости робити ті запаси, при допомозі котрих вони впливають на ціни. Зерно споживалосяб на місці, в тих країнах, де його збирають, і таким чином можна булоб вирвати значну частину місцевого збіжа від спекуляції та шахрайств посередників.

Організація кооперативних пекарень дуже цікава. Отже ми вважалиб не зайвим ознайомити з зразковим статутом одної з таких кооператив.

II.

Зразок статуту кооперативної сільської пекарні у Франції.

Ознайомимося тепер з найцікавішим статутом одної з таких пекарень.

Кооператива, про котру буде мова, носить назвисько „Прозорлива“, котра означає, що члени її мають зазирати в будучину, тобто бути далекозорими.

Точка перша статуту говорить про те, що члени хліборобського товариства, котрі живуть в певних восьми громадах, постановили заснувати для себе, а також для тих, що побажають прилучитися до до них, кооперативну пекарню, котра має називатися „Прозорливою“.

Кооператива ця, як каже слідуюча точка статуту, має єдиною метою постачати своїм членам печений хліб по ціні, котра буде визначувана в постійнім відношенню до ціни збіжа, при чому в основу буде положена ціна = 1 франку за хліб у 4 кілограми, якщо ціна збіжа буде 17 франків за 80 кілограмів. Вага хліба буде точною, а вартість найкращою.

Члени кооперативи при вступі мають зложити уділ в розмірі 20 франків грошима або натурою.

Управа має право приймати до участи в кооперативі незаможних хліборобів за вписовим 5 франків. Такі особи користуються всіма тими вигодами, котрі дає кооператива, але вони не приймають участи в загальних зборах та у виборах управи.

Їх внесок записується на їх рахунок і після того, що року приписується розмір їх дивіденди відповідно до закупу. Коли вступний внесок разом з дивідендою від закупу досягає 20 франків — розміру

уділу — власник рахунку стає дійсним членом кооперативи і користується всіма правами члена.

Що місяця робиться загальне справоздання зі стану кооперативної пекарні. Чистий прибуток, тобто лишок загального прибутку, котрий остається після скинення загальних витрат ріжного роду, після виплати всіх боргів, а також амортизації майна, поділяється таким чином:

1) 10% іде до запасового капіталу (фонду),

2) 5% іде на фонд т-ва „Прозорлива“,

3) 5% на нагороди службовикам,

4) 80% членам та співучасникам кооперативи на звороти пропорційно до їх закупів.

Членом кооперативи може бути всяка особа без ріжниці полу та віри, котра живе в одній з громад, зазначених в першій точці стату; лише треба подати писану заяву до управи і внести уділ.

Час існування кооперативи — необмежений.

Прийом кожного члена посвідчується записом до спеціяльного реєстру та видачою зараз після прийому членської книжки, в котрій зазначується імя і назвисько, день прийому і порядкове число.

Кожний член може вільно виступити з кооперативи. Але при виступі він тратить право на уділ та на дивіденду від закупу, а також на свою частину запасового капіталу.

Після смерти члена кооперативи його спадкоємці мають право вимагати видачі його біжучого рахунку лише після закінчення операційного року та затвердження інвентаря загальними зборами.

Законний спадкоємець померщого кооператора сам одідичує його права в кооперативі. Член кооперативи не має права передавати свої права або частину їх третій особі без згоди управи.

Управа має право виключати членів з кооперативи, коли для цього в її роспоряджені є якісь певні факти і мотиви. Постанова управи зараз же переводиться в життя і передається в писаній формі зацікавленому, котрий має право скаржитися найблищим загальним зборам.

Кожний виключений член кооперативи може бути знову прийнятий до кооперативи, але не має права бути членом управи або надзірної ради на протязі року, рахуючи з дня прийому назад.

Писані прохання про прийом подаються секретареві, котрий обовязаний докласти їх управі на найблищому засіданні. Керує справами кооперативи управа з 16 членів, обраних таємним голосуванням більшістю присутніх членів, по два з кожної громади, зазначеної в точці першій статуту. Члени управи вибираються на один рік, але можуть бути знова обраними. Не можуть бути членами управи неповнолітні та позбавлені громадянських і цивільних прав.

Управа вибірає з свого складу голову, двох товаришів його, скарбника, помішника скарбника, секретаря. Члени управи виносять постанови більшістю голосів присутніх у всіх питаннях, що торкаються діяльности кооперативи. Управа представляє кооперативу у всіх цивільних та судових справах. Вона має право купувати, продавати, призначити ціни, виплачувати гроші і взагалі організує пекарню.

На випадок відмовлення або смерти голови, товариш голови виконує його обовязок до слідуючих загальних зборів.

Колиб при голосуванні в управі голоси поділилися нарівно, то переважає думка тієї частини, за котрою подав голос голова. Загальні збори кооперативи відбуваються двічі на рік — у квітні та грудні.

Члени кооперативи сповіщаються про загальні збори за тиждень до них оповістками, в котрих зазначається місце зборів, день, дата і година, а також порядок денний.

На квітневих загальних зборах вибірають 8 членів надзірної ради. Надз. рада має право ознайомитися з рахунковими книжками та операціями кооперативи. Вона обовязана подати на грудневих загальних зборах справоздання про недоладности чи зловживання в діяльності кооперативи. Члени управи не можуть одночасно бути членами надзірної ради. Права членів надз. ради що до їх вибору та термін вибору такіж, як і для членів управи

Хліб оплачується готівкою; у виключних випадках бонами. В таких випадках бони мають оплачуватлся що тижня.

Кооператива відпускає своїм членам муку та висівки на найвигідніших умовах, але не менше одного квінталу (100 кг). кожного разу.

Розплата з тими, що постачають збіжа або снопи, робиться таким чином: оцінка робиться після доставки партіями, вартість заноситься в книжку або звертається готівкою, або нарешті повертається мукою чи хлібом на рівну суму. Прийом снопів робиться лише по два вози.

Старші пекарі та рознощики хліба вносять при вступі на службу до кооперативи заставу (кавцію) розмір котрої встановлюється управою. Кооператива виплачує по заставі 3%. Застава повертається на протязі восьми днів після залишення посади.

Старший пекарь відповідає:

1) за весь матеріял самої пекарні,

2) за всі запаси на складі: муку, висівки, снопи і т. д.

Він доглядає за всім персоналом.

Пекарь, котрий перебуває в пекарні під час якоїсь доставки, обовязаний провірити вартість, кількість та вагу доставленого продукту і повідомляти управу.

Кожний член кооперативної пекарні обовязаний знати і виконувати статут.

Всякі політичні та релігійні дискусії цілковито заборонені в кооперативі.

Про користи зі спілкових господарств.*)

В часі теперішньої господарської скрути розвинулася широка дискусія в кооперативних часописах над тим, як помогти селянству. Ці дискусійні статті дали багатий цінний матеріял, який, використаний як слід, дасть нові можливости поглиблення й розбудови нашої кооперації з хісном для трудового народу. Та всі ці вказівки, поради й пляни можуть дати гарні овочі аж в будуччині, як що швидко опрацюється під впливом переведеної дискусії ясний, доцільний плян реорганізації і праці нашої кооперації.

В цих дискусіях не звернено однак уваги на це, в який спосіб моглаби кооперація швидко, бодай в части зарадити господарській

*) Над порушеним цікавим питанням радо відкриємо дискусію. Просимо надсилати голоси. — Ред.

скруті села. Це може статися тоді, як кооперація зробить селянство, селянські господарства більш рухливими, гнучкими, здібними до швидкого приноровлювання до вимог хвилі життя. Щоби це могло статися, наша кооперація (найкраще сільсько-господарська, яка в нас на жаль ще не розвинулась) мусить навчити наших селян, як зменшити і то значно кошти продукції збіжа, загалом сільсько-господарських плодів—продуктів, але рівночасно з тим навчити їх також як вести господарку, щоби збільшити і то значно видатність землі. Дальшим дуже важним завданням нашої кооперації є придумання способів, як зробити наші сільські господарства спосібними швидко переходи ти з одного роду господарки на інший, залежно від вимог хвилі, потреб внутрішнього й заграничного ринку. Пр. з господарки управи збіжевих рослин на управу рослин промислових або пашних для годівлі худоби, коров, овець і т. д. в ціли продукції молочарських та мясарських перетворів для внутрішнього ринку й на експорт; або на господарку плекання курей та другого дробу для яйчарства, продукування піря, пуху і т. п; або плекання садовини, залежно від того, що для даної околиці більш підходяче й рентоване.

Це, на мій погляд, може зробити кооперація, переводячи в життя в нашому селі прінціп спільницької-кооперативної господарки. Введення кооперативно-спільницької обробітки землі й господарки взагалі привело б перш усього до зменшення коштів продукції збіжа і в полекші годівлі молочних коров.

В нас є село Задарів коло Монастириск, де нема меж, тільки в одному й другому кінці гонів ниви межовий патик або камінь. Переїзджаючи літом через село, з зачудованням споглядаєш на поле. По одній руці—бачимо—зеленіють самі окопові ростини, а по другій золотиться озимина й яре збіжа; як би панські лани. Люди порозумілися й розділюють так засіви тому, щоби в літі, як зберуть збіжа, могли свобідніше пасти на стернях худобу, щоби не забігала в кукурудзу то що. Значить, як найдеться в селі розумний, впливовий інтелігент або селянин, то можна робити в селі ріжні переміни, спілки, умови і так кооперувати господарства. Тепер в нас по селах, а головно на Поділлю господар, який має 5—6 моргів поля, а навіть 4, має вже обовязково пару коней, а 2—3 моргові господарі бодай по одному коневі. Це є страшний люксус, марнування майна навіть в добрі часи, а не то в таку тяжку господарську скруту. Щоби кінь мав силу, як слід виконати роботу, повинен дістати при лекшій праці денно:

вівса	$3^1/_4$	кг.
сіна або конюшини .	5	кг.
січки	1	кг.
соломи	2	кг.

при тяжкій праці:

вівса	5	кг.
сіна або конюшини .	4	кг.
січки	$1^1/_2$	кг.
соломи	2	кг.

Як ми приймемо пересіч денної порції поживи длл коня в році, то дістанемо:

вівса	$4^1/_2$	кг.
сіна, конюшини . .	$4^1/_2$	кг.

січки		$1^1/_4$ кг.
соломи		2 кг.

Отже на рік для пари коней:

вівса	31	сотн.	× 16 зл.	=	496·00 зол.
сіна, конюшини . .	32·95	„	× 10 зл.	=	329·00 зол.
соломи й січки . .	12·77	„	× 2 зл.	=	25.54 зол.
підкови, направа упряжі і т. д.					14·00 зол.
			Разом		864·54 зол.
			для 10 пар коней . .		8.745·00 зол.

Господарі знають з практики, що коні не оплачуються; вони не відробляють того, що зїдять й народня приповідка каже, що кінь зїсть за рік коня. На селі дві — три милі від міста коні більшу часть року стоять дармо навіть при 1 моргах поля.

Отже якби 10 господарів злучилися в спілку, створили кооперативу для ведення спільницької господарки на злучених в тій ціли своїх полях (найкраще межуючих із собою, бо й тут зискується тоді на часі обрібки і ін)., тоді вони видають разом на удержання пари коний для обробітки 40 до 50 моргів поля 964 зол. значить 7.781 зол. менше, як при господарці самітницькій. Дальше, їм треба тоді 9 возів, 9 плугів, 9 січкарень, 18 борін менше. При тім, річ ясна, менше буде коштувати направа возів, плугів, борін і т. п. Берім в рахунок й це, що якби згинув кінь, чи корова або свиня, то кожний з тих господарів-спілковців не тратить, вартости цілої худобини, тільки $^1/_{10}$ часть, що, здається, в господарці не є малої ваги. Вони зискують також при молоченню машиною, бо не потрібують наймати робітників, тільки самі можуть обслужити машину, а навіть при доставі проданого збіжа зискують на фірманці, бо тільки одна повно наладована фіра їде знабором, а не 10 з одним або двома кірцями і т. д.

Рахуймо, що на такій спільницькій господарці вони видали лише 6.000 зл., а не 8.645 зл., менше в рік на продукцію, то кожний господар зискує річно 600 зл., які для нашого селянина є будь-що-будь величезною сумою, якої він не може легковажити.

Тим самим вони зискують більший оборотовий, капітал який можуть ужити на поліпшення і піднесення своєї господарки і моглиби тоді скорше видержати конкуренцію на ринках зі своіми продуктами. Що при спільницькім веденню господарки спільничани багатіють, ствердив на ділі наш артільний батько Микола Левитський.

Кромі цього вони зискують ще й більшу площу засіву, бо їм треба тільки одної стайні, стодоли, току і т. д.

Таке скооперуввання по 10 — 20 господарств в селі малоби величезне значіння для піднесення добробуту, культури, воно помоглоби нашому народові отрястися з того рабства, яке остало в него ще з панщизняних часів. При спілкових господарствах булиб цілком інші умови також для розвитку нашої сільсько-господарської кооперації ріжних видів для добра села.

Тоді кооперація малаби упрощену, улекшену роботу, лекший доступ до селян і їх душ.

Ще більше полекшення булоб для суспільної агрономії. Замісць обслужити під ріжним оглядом фахово 300 господарств в селі, малаби обслужити 15 або 30 господарств. Здається, що агроном давби собі в такому разі куди скорше раду, краще їх обслуживби і праця його

булаб успішніша. Кооперативи, чи то споживча, малочарська чи райфайзенки лекше моглиб охопити торгівлю і кредит з хісном для села.

На мою думку, такі власне спільницькі господарства булиби відпорні, життєздатні, моглиби вийти побідниками в боротьбі за існування селян. Такі господарства булиби більш гнучкі спосібні переходити швидко від одного роду продукції до другого, моглиби лекше примінюватися до обставин і вимог життя. Нашому селянинові, який має 3—4 морги поля, тяжко, в разі потреби, рішитися відступити кавалок поля на добру сіножать, а кавалок на окопові ростини для плекання худоби, чи на що друге, але спілки, маючи 50—100 моргів поля, при раціональній поступовій обрібці, маючи богато кращі врожаї, легко, без великого вагання можуть частину поля замінити на сіножать, поступово ведене пасовисько, а часть під окопові рослини чи промислові, бо з прочого поля, як слід справленого, буде ще стільки збіжа, що вистане на достатнє виживлення цілої спілки.

Це може довести до цього, що ріжного виду сільсько-господарські кооперативи зможуть закуповувати відтак певну скількість ґрунту і творити такі спільницькі, кооперативні господарства ріжного виду, залежно від підсоння й умовин даної околиці, для безземельних й малоземельних селян, або, (ще скорше, бо буде лекше) наймати, або помагати наймати двірські поля для творення рільничих артілів*).

Тут треба тільки поважно застановитися над тим, яку форму надати тим господарським артілям, щоби вони були як найбільш приємливими, симпатичними для нашого селянства. Над цим мусіли би подумати наші кооператори—агрономи, які найкраще повинні знати нашого селянина-господаря. Вони повинні випрацювати, за порозумінням з селянами при помочи анкет, чи в другий спосіб, відповідні статути й правильники для урегулювання ведення такого спільницького господарства. Решту показалаби і направилаби, як слід, практика життя.

М. Ростковіч.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Огляд земельних реформ в повоєнній Европі.

(Кінець. **)

Польща. З великим поспіхом та не меньшим розмахом взялася воскресша польська держава переводити земельні зміни. Вже 10. липня 1919. виніс сойм рішення „в справі засад земельної реформи“. Від того дня аж по нинішній день законодавча та адміністраційна польська влада ухвалює і видає велику силу законів, новель (поправок) до законів та виконуючих розпорядків в земельній справі. Наша преса досить чутливо відзивається на цілу земельну роботу Польщі, длятого можна слушно припускати, що наше громадянство добре визнається в цілій справі і то тим більше, що воно освідомлюється також з польської преси та польських видавництв. Крім того нам легко слідкувати за

*) Така форма хліборобських артілів дуже поширена м. ін. в Італії; є відома також в Румунії і на Чехах. — Ред.

**) Гл. попередне число 6. „Кооп. Респ“ ц. р.

цілою агр. реформою власними очима. Однак з огляду на величезний вплив земельних змін на суспільні і національні відносини, які вже переведено і ще переводяться в Польщі, а з окрема на наших землях, постараємося коротенько відсвіжити в нашій памяти перебіг реформи, яку переводить польська держава серед загального признання і одобрення з боку польської суспільности без ріжниці партій. Польські закони, новелі до тих законів, ріжнородні розпорядження президента держави, ради міністрів та міністрів зем. реформ мають на ціли в першій мірі розподіл дідичівської землі між безземельних та малоземельних селян, двірської служби а також дрібних ремісників і навіть державних та самоврядних урядовців. На дальшім пляні стоїть справа лучби (комасація) розкинених селянських нив та, в разі потреби і можливости, справа тривалого уліпшення землі (мельорації) управильнення (регуляції) рік і потоків, наконець викупно або управильнення ріжнородних служебностей (сервітутів).

Земельний закон з дня 28. XII. 1925. є нині міродайним при переводженню розподілу дідичівської землі. Закон означує найвищу границю посідання на 180 га зглядно поблизько міст 60 га ріллі для одного власника. До цього можна ще долучити найбільше 30—50 га ліса. Вся надвишка землі чи ліса, яка є в посіданню одного власника, підлягає розподілові. Кожного року муситься розподілити найменше 200.000 га землі в цілій державі. Колиби котрого року не зголошено до розподілу законної скількости землі, тоді міністр зем. реформ виготовляє іменний виказ тих дідичів, яких фільварки в тім році будуть розділені. Колиби протягом року не розподілено всіх 200.000 га, то їх розпроділюється в слідуючім році, разом зі слідуючими 200.000 га. Від р. 1919—1929. розподілено в цілій польській державі 1.800.000 га землі, в тім на области наших земель, (т. є східні і полудневі воєвідства [1]) 1,020.359 га землі.

Кому дісталася отся розділена земля? Знаємо нині певно і докладно, що в західних та центральних воєвідствах дісталася дідичівська розподілена земля виключно в руки місцевих мало і безземельних селян. Інакше сталося на области трьох наших східно-галицьких та північно-західних воєвідств. Тут примінено в правилі оселювання (кольонізацію) чужими спроваджениими з заходу Польщі цивільними а також військовими поселенцями. Вистане пригадати на цім місці працю інж. В. Павликовського: „Земельна справа у всхідній Галичині — Львів, 1923. і працю Романа Зубика: „Польська кольонізація на нашій території“. („Кооперативна Республика“, Березень, 1931.). Інж. Павликовський обчислив, що запас дідичівської землі виносив у всх. Галичині в р. 1919—1921. кругло 900.000 га, який був в посіданню 1.961 дідичівських родин. Як щоб кожній з тих 1961 родин оставити по 100 га землі, то лишилися би до розподілу 703.900 га.

Вже до р. 1921. розділено у всхідній Галичині понад 163.320 га землі. На цю землю спроваджено 60.000 душ кольоністів з західної Польщі. Отже вже в 1921. р. перейшла 1/4 часть дідичівської землі, призначеної до розподілу у Галичині, в руки чужих осадників. Зроблено це мимо того, що Галичина є перенаселена.

---

[1]) Prof. dr. Staniewicz — Dwa lata pracy nad przebudową ustroju rolnego w Polsce. (Odbitka). Rolnictwo, R. II. zeszyt II.

Р. Зубик обчисляє у своїй вище згаданій праці, що до р. 1929, дісталося найменьше 158.338 га землі в руки спроваджених цивільних і військових осадників на нашій етнографічній области отже 26·4% усеї розпарцельованої области. Військових поселенців осаджують лише на Поліссі і на Волині. До р. 1929. спроваджено туди 4.547 військових родин, то є около 18.188 душ, яких осаджено на 76.818 га. Переселенці з заходу зарівно військові, як цивільні діставали від уряду беззворотну підмогу або зворотну позичку.

На військове осадництво витрачено від 1924—1930 р. **33,126.841** зол. даром беззворотно, а **15,537.554** зол. у виді позичок.

Цивільним поселенцям на области цілої Польщі уділено позичок на суму **292,152.259 зол.** Наведеного вистане для відсвіження в нашій памяти справи розподілу дідичівської землі в Польщі у звязку з виконуванням земельних польських законів. Крім розподілу землі ведеться ще в Польці лучба розкавалкованих селянських нив. В який спосіб доси її ведено, можемо набрати зовсім ясного поняття розглядаючи таблицю, яку знаходимо у вище згаданій праці др. Станєвіча, міністра земельних реформ в р. 1928—1930.

Виконано лучбу селянської землі на области всіх шістьнайцяти воєвідств в гектарах.

в р.	1918 — 1927	на области	629.321 га
в р.	1928 —	на области	325.086.8 га
в р.	1929 —	на области	419.593.5 га

Подрібно беручи, виходить, що від р. 1918 — 1929 у Галичині у всіх трох воєвідствах виконано лучбу лише на обшарі 1.995 га! Щоб там не казати, але воно вже таки занадто мало!

Тривалі уліпшення землі (меліорації) переводяться інколи там, де виконують лучбу.

В Галичині конечною і невідкладною справою є управильнення карпатських рік і потоків. Але про ту преважну справу панує повна, глубока мовчанка. Оттакі то висліди для нас з усіх земельних законів польської держави.

Наслідки повоєнних земельних реформ. Нині ще завчасно говорити про наслідки повоєнних земельних змін, бо цілий процес ще не закінчений, а навіть наколиби в одній чи другій державі земельні переміни були вже закінчені), то требаби ще деякий час вичекати, заки нові власники землі, отсі всі дрібні господарі вспіють розгосподаритися. Головні лінії економічних наслідків повоєнних земельних змін можна вже нині зазначити. Нові дрібні господарства зменьшують простір землі під управу збіжа, за те заводять управу пашних ростин, огородники, управу деяких промислових і лічничих ростин а також будуть збільшувати простір землі під сади. — Так буде цілком певно в західній і середущій Европі. Що і як буде в Польщі та в СРСР, це нині годі предвидіти, бо тут процес реформи ще не закінчений.

В Польщі ще не зреалізовано земельної реформи, а знов в большев. державі щойно недавно почато насильно переводити „колєктивізацію“ сільського господарства. Це великаньский, насильний експеримент. На наслідки йгоо прийдеться, здається, вже недовго чекати.

Суспільно-політичні наслідки повоєнних земельних змін можна вже нині зазначити принайменше в головних лініях. Ще перед війною в кожній европейській державі організувалися рільники у свої станові, рільничі товариства. Деякі з таких станових, рільничих обєд-

нань мали півурядовий характер, були часто виконуючими органами міністерства рільництва. Були також міжнародні установи, от як міжнародний рільничий інститут в Римі. Але всі довоєнні обєднання рільників повставали за почином дідичів. Вони мали в них провід і рішаючий голос, а селяни або не були членами таких станових, рільничих обєднань, або творили там зникаючу меншість без ніякого значіння. Для того-то ціла довоєнна діяльність станових, рільничих обднань була звернена в хосен великої земельної власности. Оскільки яке з тих рільничих обєднань могло впливати на законодавство і владу, то робило воно свою роботу в користь великої власности. По війні зміняються дещо відносини в станових рільничих обєднаннях. — Тепер в деяких організаціях є селяни в більшости, а дідичі є в меншости, а частіше повстають окремі організації селян. Оскільки який дідич має в якім рільничім обєднанню поважніший голос, то виробляє він собі той голос титулом своєї неособистої праці і особистих заслуг для даного обєднання. Змагання повоєнних рільничих обднань звернені передовсім, а часто виключно в користь селянського господарства. Так само і на зовні, коли ходить про заступство рільничих інтересів, повоєнні станові, рільничі обєднання іноді заступають передовсім селянські інтереси.

Станова свідомість повоєнного селянства проявилася вже також на міжнародній области, чого перед війною не було. Це усвідомлення довело вже в деяких краях до заложення осібних, селянських, політичних партій, які ведуть вже селянську політичну і парляментарну роботу. Але щойно тоді селянство зможе проявити свою силу, коли зєднається міжнародньо. Тоді щойно буде мати селянство досить сили протиставитися всім ворожим затіям, які з величезною силою ділають проти селянства.

о. Й. Раковський.

Український домашній промисл на Гуцульщині.

(Закінчення*).

11. Початки вже зроблені.

Найшлися в нас люде, що не могли байдуже дивитися на такий стан нашого рідного промислу. Зібралися на відвагу і заложили в 1927р. в Косові**) кооперативу „Союз Промисловців Гуцульщини“.

До цієї кооперативи стали зєднувати в першу чергу самих промисловців. Про неї вже при першій ревізії в 1928 р. говорить ревізор РСУК. інж. Капуста таке: — „Союз Промисловців Гуцульщини“, це перша кооператива на Підкарпаттю, яка в кооперативний спосіб старається охопити домашній промисл Гуцульщини, на що вказує склад членів (19 ткачів, 4 килимарів, 2 різьбарі, 2 кравчині, 2 вишивкарки, 1 столяр, 3 кооперативі і др.) та рід підприємства: виріб і достава населенню полотна, виріб і збут килимів, вишивок, мистецьких дерев-

*) Гл. „Кооп. Респ.“ за попередні місяці б. р.

**) Звертається увагу, що „Союз. Пром. Гуцульщини“, а в скороченню „Гуцульщина“, це не те саме, що „Гуцульське Мистецтво“. Це послідне є приватною спілкою кількох одиниць, а виробляє воно самі килими. Ще приватно (одна особа) занимається вишивкарством. З повищою кооперативою вона не має нічого спільного.

ляних виробів і т. ін. Провід ведуть особи в управі з фаховими промисловими школами. Осягнення на початок вдоволяючі. При розбудові агенд однак великою перешкодою буде відсутність власного, оборотового капіталу. Тому вказаним є вже тепер збирати потрібні оборотові фонди в дорозі побільшення числа членів, а посередньо й уділів".

У другому році — 1929. — при нагоді ревізії пише знова інсп. Павлюк, ревізор РСУК.: — „Загальний вислід ревізії є вповні вдоволяючий. Кооператива сповняє свої статутові обовязки, розвивається правильно. Касовість і книговодство має правильне, завідуючі органи сповняють, як слід, свої обовязки. При ревізії не помічено жадних надужить або зловживань. Але треба роздобути більше оборотового капіталу".

Всі запримічують це, що треба „більше оборотового капіталу". Бо кооператива поставила собі за ціль: 1) зорганізувати всіх промисловців-мистців Гуцульщини для піднесення їхнього добробуту; 2) розвинути і піднесети гуцульський, домашній промисл під оглядом технічним, торговельним і мистецьким і 3) заложити і вести фахову, промислову школу, якаби в майбутности дала добрих і інтелігентних робітників".

Звісно, що до такої цілі потрібно великого, оборотового капіталу. Членські уділи встановлено по 50 зол. (впис. 2. зол.). Всі робітники кооперативи є рівночасно членами, маючи по 1—2 уділи. Досі є до 80 членів, із 115 уділами.

Та цих уділів рішучо замало. Тому управа визначила собі 1931. рік, як ударний для приєднання якнайбільшого числа членів. І то не лише ремісників.

У час теперішньої крізи і загальної нужди на Гуцулщині, годі булоб зєднати в члени всіх промисловців, головно через уділи. Всі вони вступилиб радо в члени, але не в силі дати відразу повний уділ. Перше треба дати йому працю, відтак можна постепенно стягати що місяця з зарібку на уділ. А щоб дати працю всім, треба мати капітал.

Досі є в русі в кооперативі 10 власних варстатів крім тих, що працюють по домах (власність робітників). Є ще 2 машинки до виробу т. зв. плетінкового (спортового) полотна, кісткових ручників і т.и.

Крім ткачів-килимарів, кооператива зєднала ще кількох кращих різьбарів і вишивкарок. І виробляється все, що входить у її обсяг, а то: килими, полотна, ручники, фартушки, накриття і занавіси (капи і портієри), вовняні й шовкові, настільники до церков, вишивки всякого рода; й різьбарство, як: касетки, топірці, приладдя до писання, тарілки і т.и. До всього є добрі фахівці. Виріб є солідний, на оригінальних народніх мотивах. Взірці комбіновані знаними знатоками. Чимало є й зі стародавніх вишивок. Збут іде не лише в краю, але й за границями.

Ця кооператива брала в 1928 р. участь у кооп. виставі з великим успіхом, за що дістала дипльом. Крім цього дістає стало від своїх покупців численні признання й подяки за солідний і красний товар.

Ми в мин. році післали до Т-ва Укр. Кооператорів в Подебрадах наші вироби на виставку і продаж. Непродану частину вони нам ц. р. звернули. Митний уряд у Станиславові зажадав він нас: а) дозволу на ввіз і б) консулярного потвердження, що це наш товар. Представлювання доказів, що це наш товар, нічо не помогло. Ми віднеслися за дозволом до мн-ства, та заки він прийшов, нас недавно повідомлено

з Подєбрад, що товар вернув із допискою: „przywóz zakazany" і вони ще заплатили 110 к. ч. коштів.

Кермуючі органи к-ви дбають також про духовий стан робітників і ведуть з ними культурно-освітню працю. Докладніше про це не місце тут говорити.

Впрочім про це згадували очевидці, вже нераз на сторінках нашої преси.

Та цього всього замало є. Проти того, що можна зробити, все дотепер зролене — хоч і як успішно — виглядає наче мінятюра. Головною перепоною є якраз отой брак достаточного оборотового капіталу. Управа робить все, щоб його добути, виходячи з того заложення, що почате діло, не є справою одиниць, не є тотожне з якоюбудь споживчою кооперативою, а є справою нашого загалу, є початком до здвигнення величезної промислової станиці, є шляхом до кращого розвитку, та удосконалення нашого рідного, домашнього промислу! І то самостійного, незалежного від чужого капіталу.

Тож управа „Союза Промисловців Гуцульщини" поставила собі за ціль, приєднувати в свої члени не лише продуцентів, але й „консументів". Майже кожний інтелігентний українець, чи українка потребує для себе якого будь виробу домашнього промислу. Коли він буде членом цеї кооперативи, то буде зацікавлений у її розвитку, своїм уділом буде допомогати до її скріплення й удосконалення, а тим самим матиме певність набуття доброго, дешевшого*) правдивої, не сумнівної вартости товару.

Не треба тут додавати, що обовязком у першу чергу всіх знатніших кооператорів є вступити в члени цеї, переважної для всіх нас кооперативи. Тимбільше, що уділи можна оплачувати ратами. Цим причиняться вони не лише до кращого розвитку нашого домашнього промислу, але й до вишколу знаменитих наших фахівців. Бо при кооперативі „С.П.Г." вже від самого початку відбувається сталий вишкіл нових робітників і робітниць. Вийшло їх уже кільканайцять, і то не тих жидівських партачів, а добрих фахівців і свідомих громадян.

Дальше слово відносно розвитку й скооперування нашого домашнього промислу, має наше громадянство зі всею нашою кооперацією на чолі. Сподіймося, що ці рядки про стан і вагу нашого промислу звернуть на нього пильну увагу всього українського загалу, розбудять більше зацікавлення, знищуть байдужність, зєднають покровителів, котрі доведуть до належного йому місця у „народів вольних колі", на славу й добро українського народу!

М. Горбовий.

Справник килимарсько-різбарської кооперативи „Гуцульщина" в Косові.

*) Кооператива ця дає своїм членам товари на 10% дешевше, як нечленам. Отже уділ дуже скоро виплатиться.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Стан щадничих вкладок в кредитових кооперативах, приналежних до РСУК. в І. кварталі 1931 р.

З кінцем 1930 р. РСУК. нараховує в своїм складі 318 кредитових кооператив, а в тім:

Центробанк	1
„Дністер“	1
„Українбанки“	120
Райфайзенки	188
Урядничі	5
Інші	3
Разом	318

Протягом І. кварталу 1931 р. принято в склад РСУК 10 нових кредитових кооператив.

Рахункові замкнення за І. квартал 1931 р. надіслали 188 кооператив, що становить 55.1 проц. загального їх числа. Решта кооператив, мимо кількаразових пригадок в ГКЧ і листівками до кожної кооперативи з окрема, замкнень рахункових на термін не прислали. В наслідок цих ургенсів від кількох кооператив одержано замкнення вже після того, як зроблено було зіставлення руху вкладок і позичок для Кооперативної Ради у Варшаві, котре обнимає тільки 188 кооператив.

Надіслані замкнення припадають на:

Центробанк	1
„Дністер“	1
Українбанки	82
Райфайзенки	99
Урядничі	5
Разом	188

Як бачимо, половина райфайзенок зовсім не відгукнулась, а це дає підставу припускати, що ці коопeритиви переважно не чинні.

Рух вкладок в 188 кооперативах, які обнимає зіставлення для Кооперативні Ради, був такий:

На початку кварталу було вкладок на суму	8,716.326	зол.
Протягом кварталу вложено „ „ „	1,762.916	„
Протягом кварталу винято „ „ „	1,487.589	„
З кінцем кварталу було „ „ „	8,991.653	„

Приріст вкладок протягом кварталу виносить 275.327 зол., або 3.2 проц. стану на початку кварталу, зглядно з кінцем 1930 р.

Крім того підраховано стан вкладок на початку 1931 р. зглядно з кінцем 1930 р. у тих кооператив, котрі рахункових замкнень за І. квартал зовсім не прислали, але білянси яких за 1930 р. вже є в статистичному відділі РСУК, а також тих кооператив, що пізніше надіслали квартальні замкнення. Знайшлося таких кооператив 54, а сума щадничих вкладок в цих кооперативах на початку 1931 р. виносить цифру 228.406 зол. По дочисленні цієї суми до суми вкладок,

яку виказали на початку 1931 р. 188 кооператив, що надіслали квартальні замкнення (8,716.326), будемо мати для 242 кооператив суму вкладок на початку 1931 р. **8,944.732 зол.**, а з кінцем І. кварталу приблизно **9,220.059 зол.** (без узгляднення змін в стані вкладок для 54 кооператив протягом кварталу, до чого нема потрібних даних).

З щадничих вкладок цих 188 кооператив, що увійшли до зіставлення для Кооперативної Ради, після стану з кінцем І. кварталу, на поодинокі групи кооператив припадає:

			в % до заг. суми
1.	Центробанк	1,421.343 зол.	15.7
1.	„Дністер“	2,589.566 „	28.8
82.	Українбанків . . .	4,411.917 „	49.0
99.	Райфайзенок	441.440 „	5.0
5.	Урядничих	127.387 „	1.5
188.	кооператив	8,991.653 зол.	100.0

З цього зіставлення бачимо, що на 99 Райфайзенок, котрі становлять більше половини (52.7 проц.) узглядн. кооператив, припадає всього 5.0 проц. щадничих вкладок. Майже половина вкладок (49.0 проц.) припадає на Українбанки. Трохи менше половини (44.5) припадає на дві кредитові централі — Центробанк і „Дністер“. Найповажнішою збірницею ощадностей являється „Дністер“ (28.8 проц. всіх вкладок).

Зріст вкладок виказали 100 кооператив, зменшення — 81 кооператив, в решті кооператив — незмінний стан.

Стан вкадок в кредитових кооперативах в трох останніх роках представляється в цей спосіб:

Рік	Всіх кооп.	Узгл. кооп.	Сума вклад. в тис. зол.	Приріст проти поперед. року	
				в тисч. зол.	в проц.
1928	154	122	5632	1358	31.8
1929	232	202	7738	2106	37.4
1930	322	188	8716	978	12.6
І. кв. 1931	—	188	8992	276	3.2

Як бачимо, темпо зросту вкладок в 1930 р. дуже ослабло в порівнанні з попередніми двома роками. Коли процентовий показчик зросту вкладок в 1930 р. поділити на квартали (на чотири части), то зріст вкладок в І. кварталі 1931 р. буде майже такий самий, як в однім з кварталів 1930 р.

Варто при цім приглянутись, як стоїть справа зі щадничими вкладками в кредитових кооперативах цілої Польщі.

Бюлєтень Кооперативної Ради про стан вкладок і позичок в кредитових кооперативах, обєднаних в 18 Ревізійних Союзах Польщі, в І. кварталі 1931 р., виказує 4.826 кооператив (без кредитових централь), котрі на початку кварталу мали на вкладках 355.744 тисяч зол., а з кінцем кварталу 351.153 тис. зол. Отже наступило зменшення вкладок на суму 4.591, тис. або 1,3%. З 18 союзів зменшення вкладок виказали 5 союзів, в тім 3 жидівських і 2 польських. Процентово найбільше зменшення вкладок виказують Союз жидівських кооператив у Варшаві (12.0%) і львівський Powszechny Związek (11.5%). Решта

союзів виказують незначний зріст вкладок. Найвищий він в кооперативах, обєднаних у львівському Патронаті спілок рільничих (7.0%), в наших союзних кооперативах (без Центробанку) — 3.5%.

В світлі цих даних справа зросту, вкладок щадничих в наших кредитових кооперативах в І. кварталі 1931 р., в порівнанні з кооперативами цілої Польщі, представляється досить корисно.

Союзні українські кредитові кооперативи становлять 3.9% всіх кредитових кооператив, обнятих бюлєтенєм Кооп. Ради за І. квартал 1931. Щадничі вкладки союзних українських кооператив становлять 2,56% вкладок всіх кредитових кооператив Польщі, обнятих згаданим бюлєтенєм. Для українських кредитових кооператив (без Ц. Б.) пересічна щадничих вкладок на кооперативу виносить 40,5 тисяч зол., для кредитових кооператив цілої Польщі — 72,7 тисяч зол.

А. Ж.

„Рідна школа“ на поміч кооперації.

Найбільшою гальмою в розвитку нашої кооперації є недостаток кооперативної свідомости й освіти серед широкого загалу не лише нашого селянства й робітництва, але, на жаль, також і інтелігенції. Останні прояви кооперативної дійсности показують, що не тільки маси рядових членів кооператив не усвідомили собі вповні великих завдань цього руху, але навіть інколи люде, що стоять при кермі кооперації, ще дуже відстають від дійсного розуміння кооперативних ідеалів.

Звідси та млявість і безпляновість в нашій кооперативній роботі. В тому лежить також причина вичерпання запалу й ентузіязму в цій праці.

Для оздоровлення відносин в кооперації, її організаційного скріплення та влиття свіжого духа й животворчої енергії, треба поставити на належну висоту справу кооперативної освіти й пропаганди.

Мусимо всіми силами взятися за виконання великого завдання: піднести рівень знання і кооперативної свідомости українського населення. Бо тільки ясно усвідомлена ціль і шляхи до неї обєднають народні маси у велику, міцну й активну громаду, здібну до великого чину.

Ці важні мотиви спонукали Українське Педагогічне Т-во „Рідну Школу“ прийти на допомогу українській кооперації. В ювілейному році 50-літлього існування „Рідної Школи“ виніс її Загальний Зїзд ухвалу завести науку кооперації у всіх типах наших приватних шкіл: в народніх і фахових школах учительських семинарах та гімназіях.

Досі вже пороблено відповідні заходи для підготовки рідношкільного вчительства до ведення в школах науки кооперації, яка розпочнеться з вересня цього шкільного року.

У всіх школах будуть цю науку вести на протязі двох років, покищо по 1 годині тижнево. Рівночасно з теоретичним навчанням шкільна молодь провадитиме в кожній школі також шкільну кооперативу з відділами по можности торговельно-споживчим та кредитовим.

Очевидно, ініціятори того нового діла здають собі справу з тих величезних труднощів, які прийдеться побороти, щоби справу навчання кооперації в наших школах поставити на відповідному рівні. Це, очевидно, не дасться осягнути зараз в першому році навчання.

Треба буде ще великих зусиль, щоби в кожній українській приватній школі найперше вивчити й виховати добрих педагогів-кооператорів.

Брак відповідних підручників та вироблених метод навчання кооперації вимагатиме від рідношкільного вчительства чимало клопотливої праці та творчої ініціятиви. — Віримо, що на цю жертвенну працю піде рідношкільне вчительство, яке напевно здає собі справу, чим є для нас кооперація. Бо кожний наш педагог-учитель мусить бачити, що кооперація під цю пору є одиною базою нашої економічної, культурної та всякої іншої незалежности, — підставою української торговлі і промислу. Вона є джерелом, з якого творяться все нові варстати праці для нашої незалежної інтелігенції

— себто є тим цінним чинником, що дає можність нашому молодому доростові жити і працювати серед і для свого народу.

Мусимо також здавати собі справу, що за два роки навчання в школі (по 1 год. тижнево) не можна буде підготовити нашої молоді на добре вишколених кооператорів. — Ці завдання мають спеціяльні кооперативні школи. Головним завданням „Рідної Школи“ буде популяризувати й поглибити в нашім народі ідею коопер., помогти стати прихильником тої ідеї. Практичні знання, добуті в школі, мають помагати оцим майбутнім діяльним членам кооператив орієнтуватися у кооперативній практиці та скоріше набувати потрібний досвід.

В кожному типі школи наука кооперації матиме своєрідне значіння.

В народніх школах, що для більшости нашого народу є „найвищою“ школою, в якій кінчить наш селянин свою освіту, кооперація буде найважнішою життєвою наукою, що отворить селянській молоді нові горізонти до змагань за кращу долю.

В ремісничо - промислових школах наука кооперації вкаже дорогу молодим ремісникам, як при страшній конкуренції фабричних виробів можуть бідні, але скооперовані ремісники удержати й розвивати свої варстати праці.

Учительські семинарі дадуть нам нових педагогів, ідейних кооператорів, що зможуть те знання використати на полі виховання нашої молоді на наших землях.

В гімназіях наука кооперації виховає укр. молодь так само на інтелігентних і щирих громадських робітників.

Безперечно, цінні плоди тої праці покажуться в найблищому будучому. А „Рідна Школа“ стане для народніх мас ще більше цінною та справді рідною.

Інж. І. Лучишин.

Про те, що є доброго в людей, а чого нема в нас...

Перед нами два випуски невеликого журнальчика п. н. „Jedność“, kwartalnik młodzieży średniej szkoły spółdzielczej w Kozienicach, rok I. Okres II. rok szkolny 1930/31“. Це та школа, що була давніше у Пшисусі (Przysucha, Келєцке воєв.). Заснував її — першу в Польщі кооп. школу — не хтось з „гори“, не якісь „покликані чинники“ (— ох, та галицька фраза!), а гурт малих достоїнствами, та зате очевидно великих кооперативною душею людей, що припадком знайшовся у якійсь Богом і людьми забутій Пшисусі. Зорганізувалися з „Towarzystwo popierania oświaty spółdzielczej“, обложили себе складками і — виросла у 1922. р. перша в Польщі кооперативна школа і то не якабудь, а трилітня, середнього типу.

А цей журнальчик, це вже наслідки благодійного посіву піонірів: до праці по кількох літах існування школи стає вже молодий нарибок, гурт ідейних кооператорів.

Оцей малий розміром, на дешевенькому папері битий — хлопячий журнал — який же він многомовний, а притім який біль завдає, коли згадати, що по стількох роках існування у нас торговельної школи — ми досі не бачимо чогось подібного у нас. Де та кооперативна, творча думка, де та суспільницька ідейність, яка повинна передовсім ціхувати наш кооперативний доріст? Чи не задалеко ми — західні Українці — відірвалися від основного пня української народу, того народу, який перший з усіх народів світа заснував високу школу Кооперативних Знань (Київ, 1918. р. Інститут ім. Тугана - Барановського)? Ідеольогія Доманицького, Тугана-Барановського і др. очевидно находить більше відгомону серед Поляків, як серед західних Українців. Свідчить про це навіть така подробиця, як те, що у свойому журнальчикові „козеницькі“ молоді кооператори навіть приводять думки Т. Барановського як провідні „мотта“.

Далі. Беремо в руки № 31. „Czasopisma spółzdielni rolniczych“, Warszawa, з листопада 1930. р. і находимо в ньому статтю „Nasza Szkoła“, де якийсь слухач кооперативної школи в Наленчові з одушевленням описує життя в школі. Значить, є друга школа. Ця вже річна, головно для підготовки робітників для сільсько-господарських і кредитових кооператив. Патронує „Zjednoczenie Związków Spółdzielni Rolniczych R. P.“.

Нарешті читаємо у № 2 часопису „Społem“ за 1931. р. комунікат дирекції Польського Споживчого Кооп. Союзу про відкриття з днем 1. вересня 1931. у Варшаві постійної середньої кооперативної школи. Значить третя школа.

При тім школи ці, як видно з інформацій, є побудовані на засаді фінансової самовистарчальности, опираючись

в першій мірі на оплатах учнів. Цікаве своєю рухливістю перше товариство (що тепер перемінило свою назву на „Воєвідське т-во підпирання кооперативної освіти“ і перенесло свій осідок до Кєльц). Воно відважилося навіть на такий „непокликаний“ (у нас додалиб ще „анархічний“) вчинок, як скликання до Кєльц на 29. квітня ц. р. „Кооперативного Зїзду“, на якому ставить під розвагу реферат про вагу кооперативного виховання і шкільництва.

Очевидно, що коли мовчать „покликані“ — то слово забирають „рядовики“... Суспільна думка це така річ, що найде собі завсігди спосіб проявлення і найде ті уста, що її проголосять. („Не говорять люде — заговорить каміння“).

* * *

Та вернім до тих хлопців, видавців „Jedności“. Отже в них неабиякий розмах — гідний розмаху їх батьків, що пірвалися на скликання кооп. зїзду. Крім того, що ведуть учнівську кооперативу, заснували „Самоосвітній кружок кооператорів“, де відчитують реферати, далі „Братню поміч“ — спеціяльну кооперативу для допомоги в студ'ях. Журнал видають у накладі покищо 600 прим. Далі заснували „Кооперативний скавт“ (це вже на зразок англійських „Янг Кооперейторс“) і приготовляються до першого іспиту на кооп. скавта.

Значить росте своя оригінальна, кооперативна культура.

Крім того ці молоді люде мають ще й науково-дослідчі амбіції: вони оголошують відозву до всіх існуючих в Польщі кооператив з проханням про надсилання своїх річних звідомлень. Хочуть громадити архів для ведення студій над розвитком кооп. руху.

А як вони пишуть, ці молоді кооператори! Як сміливо кидають „великі“ слова, не побоюючись сарказму недовірків! Ось що пише голова управи учнівської споживчої кооп-ви:

„Щоби кооператива могла стати кузнею характерів, треба починати від душ, що творять одно огнище, якщо будуть обєднані („spowite“) одною ідеєю. Створити таке огнище це річ необхідна“.

Другий — вже абсольвент школи:

„Пара за парою йшли учні кооперативної школи. Йдучи обік, нагло чую з уст деяких прохожих і місцевих купців слова: „гандлівці“, „торговельщики“.

— Ні, це не торговельщики—відказую—це кооператори. Ті люде будуть засновувати склепи не для себе, тільки суспільні, кооперативні. В таких склепах будуть продавати товари по ціні власних коштів, а нагромаджені заощадження повернуть назад купуючим, своїм членам. Такі склепи це кооперативи. Вони теж навчаться у школі, як заснувати і вести кооп. касу, кооп. молочарню, млин, як спільними силами побудувати мешкання для бездомних, як прийти з помічю біднішій другій людині, достарчити працю безробітному і т. д.

— То певно це не є торговельна школа? — питають мене цікаві слухачі.

— Очевидно, це не є торговельна школа, це Школа Кооперації — відповів я цікавим“.

* * *

Поляки звернули вже увагу на те, що кооперації треба не лише вчити, але треба щей виховувати молодь в її світогляді. Вони ведуть плянове виховання в спільницькій і суспільницькій ідеольогії*) і то передовсім методами діяльної школи (активної співучасти учнів). А в нас ще й досі переважає думка, що кооперації можна навчитися, а це значить навчитися бухгальтерії товарознавства, кручення корбою кружлівки та що це вистачає, як у війську, де дбали про те, щоби вояк вмів стріляти, але не журилися тим, чи захоче він добре стріляти... Наслідки? Їх ми бачимо на падаючих „через крізу“ Повітових Союзах (в дійсности в більшости через некооперативні методи роботи), на повені манк, на тисячах приватних склепів, заснованих „дезертирами кооперації“ і т. д.

Робім тільки так далі...

Кооператор.

---

*) Послухаймо, як гарно формулює це завдання абсольвент другої з існуючих шкіл — однорічної в Наленчові:

„Та установа це не тільки місце, де продукується менше або більше уздібнених рахівників та магазинерів. Вона стремить передовсім до виховання працівників-кооператорів ділом і думанням, що праці своєї не вважатимуть ремеслом, що задовольняє виключно їх матеріяльні потреби, але які, находячи заняття на малому відтинку кооп. праці, завжди будуть свідомі того, що разом в громаді, вони творять велику річ, що прикладають цеголку до великої будівлі добра і вселюдської справедливости“. (Czasopismo sp. roln.).

Хто з нашої молоді досі відважився написати такі сміливі „ідеалістичні“ слова?! І взагалі — де та наша „кооперативна молодь“?!

(Verte!)

НЕБУВАЛА, АЛЕ РАДІСНА ПОДІЯ. Витяг з протоколу № 2 Загальних Зборів кооперативи „Надія“ з обмеженою відповідальністю в Піщи на Волині, що відбулися дня 23. лютого 1931.

„До пункту 5. забрав голос голова Надзірної Ради Константин Врублевський, ставляючи внесок Надзірної Ради щодо поділу чистого зиску: до резервового фонду — 1.000 золотих, на висилку для підготовки кооперативних робітників на курси кооперації й сільського господарства 200 золотих, на кооперативну бібліотеку 145 золотих. Таке внесення до поділу чистого зиску голова Надзірної Ради пояснив тим, що резервовий фонд, як підвалина кооперативи, повинен бути як найбільший; що до підготовки для кооперативної праці робітників зі свіжого матеріялу, то конечне потрібне, бо через брак людей, маючих кооперативну теоретичну підготовку часто густо повстала кооператива заплутує книговодство й завалюється, а тому аби поставити кооперативу на міцний фундамент, потрібна освіта; тому окрім 200 зол. на кооперативні курси, Надзірна Рада пропонує решту 145 зл. на кооперативну бібліотеку. Збори одноголосно затверджують внесення Надріної Ради з застереженням щоби той, хто піде на кошт кооперативи на кооперативні курси в майбутньому працею своєю повернув витрачені на него видатки. При поділі чистого зиску член Надзірної Ради Панас Жук поставив внесення, щоби визнати Управі винагородження за працю, що Управа одноголосно відкинула, просячи не гаїти часу на подібні розмови“.

Подаючи цей зворушливий кооперативний документ до відома всього громадянства, ми нотуємо з радістю перший прояв далекойдучого зрозуміння ваги кооперативного виховання і вишколу працівників. Цим своїм актом, спеціяльно асигнуванням на вишкіл співробітників, маленька кооперативна клітинка на Волинській землі випередила тисячі своїх сестер і десятки кооперативних надбудов.

Нехай ця подія буде вістуном кращих часів.

Кріза заставляє шукати нових метод праці. В пошукуванні за новими методами праці тут і там виринають в споживчо-господарській ланці нашої кооперації нові думки про спосіб управління кооперативами. Чи всі вони оправдають своє існування, покаже час; в кожнім разі вони свідчать про те, що люде зачинають думати над причинами нинішного лихого стану.

1. Відома вже теребовельська новість: Повіт. Союз перебрав на себе ведення більшости кооператив повіту, під їхньою фірмою, але під своїм урядом.

2. Не так далеко пішов тернопільський союз, але всеж по лінії тій самій. В копeративах, що находяться в дуже лихому стані, він назначає управителів—діловодів, котрі мають виконувати функції справників і книговодців, при чім Управа і Надз. Рада функціонують далі, а навіть кладеться обовязок на діловода, скликати хоч раз на тиждень засідання Управи.

Як до першого, так само і до другого способу управління копeративами можна піднести поважний закид: що вони тягнуть за собою небезпеку бюрократії. Бeзумовно, вони можуть дати деякі позитивні наслідки, але лише на короткий час. по році — двох сама відлеглість села від зверхника — ПСК може привести за собою небезпеку, що управителі кооператив почнуть господарити занадто самостійно.

Споживча кооператива „Зоря“ у Львові — Богданівці завела в себе англійську систему управління: кооперативою управляє „діловод“ — управитель, він веде всю торговельну частину і книги (без каси), а управа, складена з інших людей, остає безплатною з обовязком відбути хоч раз на тиждень засідання. Гроші відбирає що вечера скарбник, член, Управи. Таким способом кооператива замісць оплачувати аж трьох членів Управи і то тільки за доривочну, доходячу роботу, платить одній, цілком фаховій людині за цілий робочий день і має забезпечений фаховий провід кооперативою. Діловод складає кавцію подібно, як крамар.

Та-ж сама кооператива зробила теж кілька інших важних змін у взірцевім статуті кооператив, виданим РСУК., про які докладніше зреферуємо на іншому місці. Зміни ці торкаються скріплення компетенції Надз. Ради (ряд біжучих

Алеж—бо там і до вчительства коош. шкіл та сама вимога. В „Jedność“-і—якийсь проєктант взірцевої середньої кооп. школи (5-літної) пише про учительство:

„Учительський збір, це вчителі-виховател і суспільники, перепоєні суспільним духом і кооперативними проблємами“...

Отже спеціяльний тип вчителів.

найважніших справ управління від тепер мається вирішувати не самою Управою, тільки за згодою Надз. Ради, скріплення дотацій на резервовий фонд, обмеження права продажі на кредит, статутарне допущення представника службовиків кооперативи з дорадчим голосом до участи в засіданнях Надз. Ради і Управи і т. д).

Дубенський староста зліквідував всі українські кооперативи — одним розчерком пера. Ось їх список:

1) Кооператива в Носовиці. Склеп опечатаний без предявлення причин. Товари зіпсувались.

2) Кооператива в Судобичах. Склеп опечатаний без предявлення причин.

3) Кооператива в Головчичах. За ніби антісанітарний стан (не мита підлога, котрої нема) кара 100 зл. Так висока кара цілком руйнує молоду й слабу кооперативу.

4) Кооператива в Хорупані. Дістала наказ ліквідації склепу. Перейшла до другого мешкання. Дістала другий наказ ліквідації. Збіралась переходити до третього льокалю, але референт староства заявив, що в Хорупані цілком нема відповідного помешкання для кооперативи. Кооператива молода, слаба матеріяльно дістала ще кару за антисанітарний стан 102 зл. — хотяй під тим оглядом стояла краще від приватних купців.

5) Кооператива в Демидівці дістала наказ ліквідувати склеп. Знайшла другий льокаль, найкращий у місточку, де містилась пивярня і трафіка. Дістала другий наказ ліквідації. Є там польська кооператива, котрої саніт. стан далеко гірший, але не одержує наказу ліквідації ані кари.

6) Кооператива в Підлужі дістала наказ ліквідації склепу за те, що льокаль ніби за тісний, що має 7╳9 арш.

7) Кооператива в Птичі дістала наказ ліквідації склепу.

8) Кооператива в Малій Мільчі. Склеп опечатаний за антисанітарний стан.

9) Кооператива в Ільнибоках. Склеп опечатаний без предявлення причин і наложена кара за антисаніт. стан 100 зл.

10) Кооператива в Рудці дістала кару 125 зол.

11) Кооператива з Уїздцях дістала кару 3 зл. за те, що не на місці стоїть сплювачка

12) Кооператива в Башарівці. Склеп опечатаний за антисан. стан.

13) Кооператива в Рудлеві. Склеп опечатаний без предявлення причин.

14) Кооператива в Малих Загорцях дістала наказ ліквідації з тої причини, що льокаль невідповідний. Але чому невідповідний, не заподано.

15) Кооператива в Свищеві дістала наказ ліквідації склепу.

16) Кооператива в Війниці. Склеп опечатаний на основі невідомого зарядження староства. Коли представник кооперативи явився в промислового референта з проханням, щоби староство видало своє зарядження на письмі, референт йому заявив, що на те треба внести подання на письмі.

17) Кооперитива в Мокрому. Склеп опечатаний з невідомих причин. Кооп.-інструкторський відділ при Укр. Кооп. Кред. Касі делєгував до староства двох своїх представників, які інтервеніювали, але нічого не добились крім заяви староства, що він розглядає кооперативи, як політичні організації. На організаційні збори дозволу староство не уділює під ріжними претекстами, нпр. поліція раніше має оглянути льокаль зборів та дати свою опінію. (Г.К.Ч. ч. 25).

Пацифікація на Екзекутиві М. К. Союзу, в Бруселі дня 14:15. 4. 1931, Комунікат М. К. С. говорить про це, як слідує:

„Польські переслідування в Східній Галичині доведено до відома Екзекутиви з домаганням, щоби Союз зарядив слідство в цілі представлення положення українських кооператорів, які потерпіли матеріяльні шкоди і страти, як рівнож тілесні ушкодження в кампанії т. зв. пацифікації через польську владу. Генеральний Секретаріят зарядив прослідування і так від польських, як і від українських кооперативних організацій одержано звідомлення, які доказували, що були поважні причини для домагання до направи шкід. Звідомлення Генерального Секретаріяту принято і йому видано інструкцію, щоби зарядив відповідне розслідження в цілі представлення справи відповідним чинникам“.

Серед кризи виховна праця кріпшає!

Німеччина. Виховна, дошколююча і пропагандистична праця в кооперативній Німеччині набрала в ост. році нового оживлення в звязку з госп. кризою. Кооператори побачили в ній один з найкращих засобів боротьби з лихом. Коли в 1929 р. виховну працю вело тільки 494 спож. кооператив, то в 1930р. таких кооп-в було вже 554. Число освітніх зібрань і под. улаштовань підро-

сло з 13.739 на 15.574 (по 28 на кооперативу!) Відбулося 12 заг.-осв. курсів, 44 курсів для жінок, 294 курсів дошколу для вищих співробітників в кооперат. (8029 учасник.) і 540 курсів дошколу для решти персоналу. Улаштовано 2082 фільмових представлень з участю 626.700 осіб; ріжні виставки відвідало 317.120 осіб, а 278.480 осіб взяло участь в прогульках для оглянення кооперативних підприємств і фабрик.

Англія. Появилася книжка, обговорююча кооперативну виховну і дошколюючу працю в останніх роках.

359 кооператив мало власні комісії для виховання і дошколу, а 25 кооператив утримували платних урядовців для цієї роботи. 632 кооператив оплачує щорічно добровільний податок на освітньо-виховну діяльність (45% всіх кооператив); 220 кооп-в крім того ще асигнувало на туж саму ціль певні квоти при розділі зисків. (в розмірі ½—5% зиску). Разом всі кооперативи видавали річно на виховні ціни ¼ міл. фунтів шт. (поверх 10 міл. зол п.)

Бельгія. В зимі 1930/31 влаштував бельг. кооп. союз курси для склепових продавців, мущин і жінок в семи округах держави. Курси відбувалися по неділям, все по 2½ години, з програмою двох коротких рефератів і з дискусіями. Теми викладів: суть і будівництво кооперації, значіння кооп. виробництва, товарознавство, урядження крамниці, декорації вікон, склепове рахівництво. — Найкращих курсантів призначено відтак для спеціяльного вищого курсу що відбувається шляхом обїздки зразкових кооператив. Кожний учасник такого курсу має писемно описати свої враження з обїздки і чого навчився.

Дальший розвиток англійської споживчої кооперації — мимо крізи. Оповіщені англ. кооп. союзом недавно тимчасові зіставлення вислідів господарки англ. спож. кооператив містять такі відомости (порівнання з попер. роком):

Число членів в 1344 кооп-вах 6,455.850 (приріст 286.860)
Оборот (торг) Ł. 219,136.770 (приріст 2,169.671)
Уділовай капітал Ł. 114,045.744 (приріст 7,470.855)
Чужий капітал Ł. 14,539.041 (приріст 824.048)
Вкладки ощ. в банку союза Ł. 5,026.876 (приріст 209,764)
Власна продукція Ł. 36,422.755 (спадок на 1%)
Борги членів Ł. 5,509.013 (приріст 5,75%),
Персонал в промисл. закладах осіб 58.628 (зріст на 7.846 осіб)
Персонал склеповий кооп-в осіб 125.921 (зріст на 1.037)

Хоч кріза дещо притиснула власну продукцію кооператив, то мимо того персоналу, як бачимо, не звільнювано; навпаки, його ще збільшено — в цім виявилася суспільна вартість кооперації. Це вправді могло вплинути на подорожіння виробів, але з другої сторони принесло безумовну користь безробітним членам кооператив.

Стан німецької гуртівні споживчих кооператив мимо кризи і безробіття не погіршився. 37-е річне звідомлення цієї гуртівні, що має осідок в Гамбурзі дає порівнання оборотів („торгів") за два ост. роки;

	заг. оборот	варт. вл. прод.
1929 р.	501,37 міл. м.	123,88 міл. м.
1930 р.	495,26 „ „	137,62 „ „

З того видно, що торги союзу зменшилися дещо, дуже незначно, хоч при відомій знижці цін всіх товарів зменшення оборотів моглоб бути навіть більше; зате вартість власної промислової продукції не лише не зменшилася, але навіть ще значно збільшилася (поверх 11%!). Це найвиразніша відповід усім тим „теоретикам", що клеймять кооперацію поза межами „Радянського Союзу", як причіпку до капіталістичної системи. Тоді, як капіталістична промисловість корчиться і вється і судорогах нею самою виликаної крізи — кооперативна промисловість і торговля не тільки не знає безробіття, а ще йде вперед.

На одного члена союзних кооператив припадало в р. 1929 споживання товарів власного виробництва 39,09 марок, в р. 1930 вже 42,79 марок. В промислових заведеннях союза мало працю в ост. році 5.410 осіб.

XIX. Заг. Збори Союзу польських спож. кооператив „Сполем". Зїзд цей відбувався в днях 31.V. і 1.VI. ц. р. Варшаві при участи 400 делегатів від 238 кооператив з 2569 голосами. На зїзді були теж заграничні гості: секретар Міжнар. Кооп. Союзу Г. І. Мей, представники німецького кооп. союзу в Ч.С.Р. п.п. Дітль і Бок, також представники союзу польськ. кооператив в ЧСР. Першого дня зїзду полагоджено формальні точки: звідомлення і вибори, другий день був присвячений теоретичним рефератам на теми: „Організація споживання в Польщі" (проф. Войцеховскі) і „Боротьба з кредитами

в кооперативах“ (А. Дурко). Ухвалено відповідні резолюції:

В справі боротьби з кредитом:

„Зїзд стверджує, що практикована приватною торгівлею продажа на борг, маючи на меті форсування збуту без огляду на платничу силу населення, позбавленого (як нині) можности нормального зарібку, мусить довести в своїх наслідках до повного узалежнення споживача від приватного капіталу; вона приводить до того, що працюючі верстви спотребовують вже нині свої завтрішні зарібки, що є формою господарської неволі.

Зїзд визнає, що практикованя кооперативами продажі на кредит доводить рівнож до роблення видатків понад міру зарібків і до обниження майбутнього життєвого рівня споживача коштом хвилевої ніби вигоди.

Крім того продаж на кредит обтяжує споживача цілим ланцюхом відсотків, які платиться за кредит в товаровім обігу.

Тому зїзд визнає необхідність як найгострішої боротьби з життям на кредит.

Кооперативам Зїзд звертає увагу на слідуюче:

1) кредит унерухомлює фонди кооперативи, що можуть бути корисно вжиті для її розвитку;

2) Через зменшування оборотових засобів кооперативи він примушує до користання у чимраз більшій мірі з чужих капіталів, часто ворожих кооперативному рухові;

3) через оплачування відсотків від позичених капіталів кредит підносить кошти завідування і зменшує доходовість кооперативи через гірші умови трансакцій, роблених на кредит;

4) Кредит зменшує надвишки кооперативи через неминучі страти на боржниках, що кривдить тих, які платять готівкою. В результаті кредит унеможливлює раціональну, ощадну господарку і зменшує відпорність кооперативи на крізу, доводячи слабші кооперативи до фінансового заломання і упадку.

Як окремі етапи в боротьбі з кредитом, Зїзд поручає кооперативам:

1) вести сильну пропаґанду серед членів проти споживчого кредиту;

2) забезпечити існуючі нині кредити;

3) абсолютно не відкривати нових кредитів і негайно стягнути борги членів управ і надз. рад;

4) постепенно, але витревало зменшувати задовження нинішніх покупців аж до повної ліквідації боргів.

Друга резолюція говорить подрібно про спосіб збирання дрібних ощадностей при спож. кооперативах. Вкладок цих можна вживати до обороту в кооперативі тільки з великою обережністю, а в кожнім разі 20% стану вкладок повинна кооператива мати все на поготівлі на біжучім рахунку у банку „Сполем“ (Варшава).

Третя резолюція протестує проти ворожого відношення деяких скарбових палат до кооператив, що виявляється в неуділюванні їм концесій на повітові склади соли.

З їнших резолюцій одна торкається кредитів для мешканевих кооператив, друга — будови власної цукроварні, третя — збуту рільничих продуктів через кооперативи. Що до цієї ост. справи, то ухвалено звернути увагу на те, щоби ті продукти, які можна діставати через сільські споживчі кооперативи, продавати в міських кооперативах,(замісць намагатися їх експортувати, що є звязане з ризиком). Також продавати по міських спож. кооперативах всі інші потрібні хлібор. продукти, оскільки їх досі не ведено, а це для того, щоби тим причинитися до піднесення доходів сільського населення і вибивати цю галузь торґовлі з приватних рук. Продукти такі набувати безпосередньо від с.-госп. кооператив (молочарських, для збуту худоби і т. д.).

Як бачимо, і тут є відгомін загальної тепер в кооп. світі і єдино правильної лінії: навязання безпосередньої виміни між кооперативами продуцентів і споживачів.

Стільки про ухвали зїзду. Про діяльність і напрямок праці зїзду виявялася на конгресі доволі бурхлива дискусія, в якій стиралися з собою два напрямки: правий (що, є зараз у більшості) і лівий (розділений знову на 2 групи: соціялістів і комуністів). Ліва опозиція критикувала провід головно за його невиразне становище до господ. політики уряду і вона вимагала від проводу союза опозиції проти уряду за його політику цін (монопольних виробів і т. д.) та за його союз з картелями і взагалі капіталістичними кругами. На думку опозиції, кредитова залежність союза від держави звязує кооперації руки в цьому питанню.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Що є з будовою фабрики штучних погноїв на Дніпрельстані? В статті др. К. Коберського під заголовком „Пягирічка на Вел. Україні" (К. Р. ч. 6.) подано м. і., що при Дніпрельстані мають будувати чи вже навіть зачали будувати також великий хемічний завод для виробу помічних погноїв (т. зв. „туковий комбінат"), та що це булаб корисна річ для України. Одначе з часописів, що наспіли згодом довідуємося, що на Дніпрельстані будують тільки сталевий та алюміновий заводи („Комуніст ч. 140 з 23. травня ц. р.). Виходить отже, що підтверджується загальна тенденція — будувати на Україні майже виключно тільки такі заклади, які можуть прискорити експлоатацію її природніх багацтв (вугіль, залізо, алюміній, цукор, і т. д.), потрібних Росії.

Як „ножиці" стрижуть сільське господарство в Чехословаччині. Сільсько - господарський департамент для статистичних та наукових звідомлень в Празі випрацював та видав у власному виданні дуже точні індекси за період рр. 1925—1931. що торкаються прибутків сільських господарів на Чехах від збуту їх сільсько - господарських продуктів з одного боку, та видатків тих же самих сільських господарів на накуп промислових предметів, що необхідні у сільському господарстві — з другого. З цих даних виходить, що чеський селянин платить за потрібні йому в сільському господарстві річі на 45 відсотків дороще, ніж він сам дістає за продані свої продукти сільського господарства. Ця велика ріжниця між тим, що селянин видає, і тим, що дістає, не тільки зїдає його заробіток, але й має за наслідок великі страти, що маються покривати будь то на рахунок основного копіталу, будь то на рахунок спеціяльно для цієї мети затягнених позичок. Але організувати сільське господарство з такими результатами це все рівно, що засудити селян на повну руїну, в той час як вони з точки погляду політичної економії являються найбільш життєвою і необхідною суспільною групою.

В році 1925. пересічний індекс прибутків селян з продажі сільсько-господарських продуктів був (в лютні) 918, в той час, коли індекс видатків на накуп промислових предметів селянами виносив 901. Отже, сільське господарство мало активний білянс. Але, починаючи від 1927 року, умовини змінилися, що ми можемо зконстатувати з нище поданої таблиці:

	Числа—індекси: прибутків:	видатків:
1927	878	930
1928	829	930
1929	800	924
1930	685	903
1931	613	852

З цієї таблиці видно, що білянс сільського господарства на Чехах у всіх вищезгаданих роках був не тільки пасивний, але й ще прогресуючий; протягом перших трьох років дефіцит майже не був вирівнюваний зменшенням видатків. Тільки з початком року 1930. можемо спостерігти значне зменшення видатків.

Взагалі, коли порівняти передвоєнні умови до умовин нашої доби, то виявиться, що селянин продає свої продукти в шість разів дороще, ніж в році 1914-му, але за те він платить за потрібні йому промислові предмети у вісім з половиною раз більше, ніж в році 1914-му. Положення цілком невідрадне.

Міжнародня цукрова конвенція (картель) підписала вже в Брюселі слідуючими державами: Куба, Ява, Бельгія, Чехословаччина, Німеччина, Польща і Угорщина — краями отже, які експортують цукор. Довгі, затяжні пертрактації нарешті закінчено підписанням згаданої конвенції, міжнародньої змови вивозячих держав для спільної акції на відборчих ринках. Сподівання, що ця змова зменшить крізу марні; може відчують її легше продуценти — власники підприємств, але в жадному разі не споживачі, бо новий картель є порозумінням що до висоти цін вивозового цукру і намірений є до того, щоб, уникнувши взаїмної конкуренції, вдержати ціни його на високому рівні. Картель іде до цього передовсім через обмеження продукції отже (збільшення безробіття, одного з фатальних проявів крізи), унормовання ринків збуту шляхом установлення для кожної країни, підписавшої конвенцію, експортових квот. Квоти експортові будуть сталі, побільшувані тільки на підставі осібно ухваленого пляну.

Думають зліквідувати в той спосіб запаси цукру в протягу найблищих 5 років. — Польща могтиме вивозити засадничо 308.000 тон цукру за рік.

Порозуміння це обіймає біля 60% цілої світової продукції цукру і біля 80% цукру, який підписані краї матимуть до диспозиції на експорт.

XV. Міжнародний хліборобський конґрес в Празі.

I.

XV. Міжнародній Хліборобський Конгрес у Празі відбувся в днях 5.—8. червня ц. р. при небувалій досі участи делєгатів з усіх країн світу, за виїмком Рад. Союзу. На конгресі було заступлених 31 держав та 35 ріжних народів. Чужинецьких делєгатів було поверх 600, около 400 делєгатів було з ЧСР, отже разом всіх делєгатів було поверх 1000. Деякі делєгації визначалися своїм великим числом; так напр. французька делєгація мала 128 членів, німецька 48, югославянська 37, польська 94.

Українська делєгація була представлена делєгатами з краю та ЧСР. В склад української делєгації входили: проф. Бородаєвський (Подєбради). інж. Галька (Прага), проф. Гриненко (Міжнародній Хліборобський Інститут, Рим) доц. Доманицький (Подєбради), п. Дучимінська-Нікевичева (Союз Українок, Львів), ректор, проф. Іваницький (УГА, Подєбради,) пос. Луцький (РСУК, Львів,) проф. Мицюк (Прага), інж. д-р. Холєвчук („Сільський Господар". Львів), інж. Е. Храпливий („Сільськ. Господар", Львів), проф. Шереметинський (Подєбради) інж. Яремин (Прада), разом 12 осіб.

Конгрес відкрито дня 5. червня ц. р. рано у великій салі чеського парляменту. На відкриття явився особисто президент Масарик та майже цілий уряд.

Конгрес відкрив голова Міжн. Хліб. Комісії. Де Вогюе та повитав президента держави і всіх делєгатів.

Конгрес роспочався вступним рефератом проф. інж. д-р. В. Брдліка, голови Орг. Ком. Конгресу на тему світової господарської кризи.

Після нього промовляв маркіз Де Вогюе, який згадав про реальні досягнення міжнародніх хліборобських організацій.

Відтак витав Конгрес в імени уряду ч. С. Р. премієр Ф. Удржаль, а перший науковий реферат на плєнумі виголосив проф. др. Е. Ляур (Швайцарія) про ситуацію в світовому хліборобстві.

Другий реферат виголосив Жіль Готіє (Франція), який говорив про співрацю Міжн. Хліб. Комісії зі Союзом Народів, Міжн. Хліб. Інститутом та Міжн. Бюром Праці у звязку з господарською крізою.

Слідуючий реферат виголосив в німецькій мові міністр др. Гермес (Німеччина), який говорив про співпрацю хліборобського світу над поборенням хліборобської крізи. Звернув увагу на хліборобську кооперацію, добровільні хліборобські організанії та про працю, яку в тім напрямку досі міжнароднє хліборобство виконало.

Після промови К. Фудаковского (Польща) про т. зв. „Хліборобську Антанту" і реферату проф. Броліка про поборювання хліборобської крізи в Ч.С.Р. обрано. Почесну президію Конгресу з А. Швеглою на чолі.

Після плєнарного засідання відбулося приняття членів Конгресу приматорам міста Праги, в староміськім ратуші.

Тогож дня пополудні розділилися члени Конгресу до праці в поодиноких секціях, яких було 7. В І. Секції обговорювано справи: „Аграрна політика і с,-г. економіка"; з нашої делєгації брали участь: проф. Гриненко і проф. Мицюк. II. Секція: „Хліборобська освіта і пропаганда"; наші делєгати: доц. Доманицький і інж. Е. Храпливий, III. Секція: „Хліборобська кооперація"; наші делєгати; проф. Бородаєвський і пос. Луцький. IV. Секція: „Продукція рослин"; доц. Доманицький. V. Секція: Продукція тварин"; проф. Шереметинський і інж. д-р. Холєвчук. VI. Секція: „Хліборобський промисл", інж. Галька і інж. Яремин. VII. Секція: „Жіноче питання на селі", п. Дучимінська-Нікевичева.

В секціях виголошено поодинокі реферати з надісланих разом до виголошення поверх 300. В кожній секції виголошувано головні реферати, а крім цього зреферовано всі інші, в яких велику частину зайняли теж питання стану хліборобства і хліборобських наук в поодиноких країнах. В рефератах порушено ряд найбільше актуальних питань з кожної ділянкн.

Секції радили дня 5., 6. і 7. червня.

Дня 7. червня приймав членів Конгресу президент Масарик, та міністри Бенеш і Брадач. Дня 5. червня ц. р. уладжено в опері виставу „Далібора", в честь членів Конгресу.

Дня 8. червня відбулося друге й останнє плєнарне засідання, на якому прийнято резолюції, ухвалені поодинокими секціями.

II.

Резолюції чималі своїм обємом, тому подаємо їх тільки у скороченню.

I. Секція аграрної політики й сільсько-господарської економіки: Конгрес констатує, що обмеження продукції збіжа і збільшення консумції натрапляє на труднощі так з огляду на неможливість переходу зразу на інші ділянки продукції, як теж з огляду на недоцільність такого переходу, бо тоді проявилабися надпродукція цих інших плодів. Вважаючи теж дарове розда-

вання хліба за недоцільне, звертає увагу, що виходом з крізи є тільки відповідне наладнання продажі збіжа і організація збіжевих ринків. Тому конґрес вважає необхідним продовжати конференції, що були ведені в Женеві, Парижі, Римі та Льондоні для уможливлення торгівлі збіжам, а з цим доручає країнам взаїмне порозуміння в цьому напрямку. Дальше принимає до відома висліди міжнародньої конференції продуцентів цукрового буряка, що відбулась дня 4. червня ц. р. в Празі, та вважає, що дальше обмеження плянтацій цукрового буряка є неможливе. Звертає увагу на використання під цукровий буряк селянських піль. Також взиває поодинокі країни до співпраці в Міжнароднім Хліборобським Інституті в Римі та пропонує обмін дослідами й вислідами хліборобської науки.

II. Секція сільсько-господарського навчання та пропаганди: Конгрес висказується за системою індивідуальних порад при пропаганді хліборобських наук, при чому ці поради повинні вести хліборобські товариства і державні установи. До цього належить уживати тільки кваліфікованих урядовців. Для навчання с.-госп. наук. використати радіо, яким повинні кермувати хліборобські товариства. Конгрес поручає використати для с. г. пропаганди кіно, світляні образи, окружні виставки хліборобські, городничі і домашнього господарства. Поручає організувати обласні с. г. музеї для поглядової науки і досліду.

III. Секція сільсько-господарської кооперації: Конгрес константує на основі предложень своєї субкомісії зі серпня 1930. р. (Антверпен), як теж на основі рефератів, що необхідна є для с.-г. кооператив систематично і ділово ведена ревізія, закликає союзи до добровільного контролювання своїх членів - кооператив та зокрема радить у краях, де ще нема законного примусу ревізії, його завести. Вважає автономію ревізійних союзів за чинник, що причинюється до правильного розвитку с.-г. кооперації. Взиває ревізійні союзи обмінюватись досвідами і методами праці. Дальше подано ряд постанов про виховання кооперативного доросту, вибразування фахівців-кооператорів та обмін досвідом в кооперативному навчанню.

IV. Секція продукції рослин: Конгрес пропонує поробити заходи для законної охорони (патентування) нових родів рослин, одержаних через селекціонування, а з тим ввести відповідне міжнароднє законодавство в цій ділянці. Дальше обговорюється низку виноградських справ, включно з пропагандою спожиття винограду. Пропонується прослідити водне законодавство ріжних країн та пристосувати його до цілей рослинної продукції.

V. Секція тваринної продукції: Когрес поручає поробити у всіх країнах заходи для загального ведення узгідненої контролі продуктивности. До цього покликується окрему підкомісію при Міжнародній Хліборобській Комісії. Пропонує тісну співпрацю зоотехніків всіх країн та Зоотехнічних Інститутів. Доручає зайнятись у більшій мірі плеканням футеркових звірят. Поручає хліборобам рибальство, як один зі засобів зарадження теперішній крізі.

VI. Секція сіл.-господарської промисловости: Пропагує споживання кращих сортів бульби, замість вважати її тільки індустрійним сирівцем. Бульбу треба сільосувати й уживати на корм тваринам. Спірт треба в мішанках уважати теж як пальний матеріял до моторів і цим облекшити його збут. Пропонує зорганізування ринків збуту бульби. Звертає увагу на промисл консервування городини, як тепер поплатний.

VII. Секція: Жінка на селі: Конгрес стверджує, що відплив жіноцтва з сіл до міст є проявом некорисним та що жінка-селянка мусить мати можність виконати свої обовязки на селі, а тому треба поробити низку заходів (курси, виховання в родинному дусі, школи, домашній промисл, ріжні приємности), щоби жінку виховати на громадянку. Звертає увагу на раціоналізацію праці сільської жінки, доручає творити „зразкові домашні господарства“ для приміру раціоналізації домашньої праці, допомогти жінці облегченням праці занятись родиною і дітьми а дальше умовою працею і розривками. Поручає вводити лікарський нагляд над жінкою і дитиною, ввести поради в домашньому господарстві через інструкторок та привчати жінку до боротьби з економічною крізою. *Евген Храпливий.*

Від Редакції. За браком місця рецензійний відділ довелося опустити. Виготовлені вже рецензії будуть поміщенні в слідуючому числі „Кооп. Республики“, яке вийде з кінцем серпня б. р.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня „Неділя“ у Львові, вул. Кордецького 41а.